

SOCRATES

2016, NR. 2 (5)

Rīgas Stradiņa universitātes
Juridiskās fakultātes
elektroniskais juridisko
zinātnisko rakstu žurnāls

Rīga Stradiņš University
Faculty of Law
Electronic Scientific
Journal of Law

RĪGA • 2016 • RSU

Socrates: Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes elektroniskais juridisko zinātnisko rakstu žurnāls = Rīga Stradiņš University Faculty of Law Electronic Scientific Journal of Law. Rīga, RSU, 2016, Nr. 2 (5). 143 lpp.

Redkolēģija / Editorial Board

Jānis Gardovskis (vadītājs) – *Dr. habil. med.*, profesors, Rīgas Stradiņa universitāte, Latvija
Iveta Ozolanta – *Dr. habil. med.*, profesore, Rīgas Stradiņa universitāte, Latvija
Andrejs Vilks (atb. zin. redaktors) – *Dr. iur.*, profesors, Rīgas Stradiņa universitāte, Latvija
Vladimirs Eminovs – *Dr. habil. iur.*, profesors, Maskavas Valsts juridiskā universitāte, Krievija
Osvalds Joksts – *Dr. habil. iur.*, profesors, Rīgas Stradiņa universitāte, Latvija
Viktors Justickis – *Dr. habil. iur.*, profesors, Viļņas Mikola Romera universitāte, Lietuva
Sandra Kaija – *Dr. iur.*, profesore, Rīgas Stradiņa universitāte, Latvija
Valters Kego (*Walter Kego*) – Zviedrijas Drošības un politikas attīstības institūts, Zviedrija
Ando Leps – *Dr. habil. iur.*, profesors, Tallinas universitāte *Nord*, Igaunija
Jaceks Zeļinskis (*Jacek Zielinski*) – *Dr. habil. sc. pol.*, profesors, Siedlces Dabas un humanitāro zinātņu universitāte, Polija
Alvīds Šakočs (*Alvydas Šakočius*) – *Dr. iur.*, profesors, Lietuvas Militārā akadēmija, Lietuva
Vitolds Zahars – *Dr. iur.*, profesors, Daugavpils Universitāte, Latvija

Redakcijas padome / Editorial Council (Rīgas Stradiņa universitāte)

Jānis Baumanis – *Dr. iur.*, vadošais pētnieks
Jānis Grasis – *Dr. iur.*, asoc. profesors
Osvalds Joksts – *Dr. habil. iur.*, profesors
Aldis Lieljuksis – *Dr. iur.*, asoc. profesors
Sandra Kaija – *Dr. iur.*, profesore
Uldis Ķinis – *Dr. iur.*, asoc. profesors
Andrejs Vilks – *Dr. iur.*, profesors
Tenis Nigulis – Izdevniecības un poligrāfijas daļas vadītājs

Visi žurnālā ievietotie raksti ir recenzēti / All journal articles are reviewed.

Citējot atsauce uz izdevumu ir obligāta / Upon citing the journal article, reference to the journal is mandatory.

Autoru viedoklis var nesaskanēt ar redkolēģijas viedokli / Opinion of authors may not coincide with the editorial views.

Par faktu pareizību atbild autori / The authors are held responsible for the truthfulness of the facts.

RSU IPD vecākā redaktore / Senior editor: Aija Lapsa

Redaktori / Editors: Ināra Mikažāne (latviešu val.), Jānis Zeimanis (angļu val.)

Maketētāja / Layout: Ilze Stikāne

Tehniskā redaktore / Layout editor: Ilze Reitere

RSU IPD Nr. 16-165

© Rīgas Stradiņa universitāte, 2016
Dzirčiema iela 16, Rīga, LV-1007

ISSN 2256-0548

Saturs / Contents

Priekšvārds	5
Preface	7
<i>Jacek Zieliński, Irina Pikuleva.</i> Formation of Special Legal Regime of Ethnic Crime Prevention in Context of Forced Migration	9
Īpaša tiesiskā režīma veidošana etniskās noziedzības novēršanai piespiedu migrācijas kontekstā	14
<i>Sandra Kaija.</i> Prokurora loma kriminālprocesa atjaunošanā jaunatklātu apstākļu dēļ	17
Prosecutor's Role in Criminal Proceedings in Connection with the Renewal of Newly Discovered Facts	26
<i>Aldona Kipāne.</i> Noziedzīga nodarījuma motīvs kriminoloģijas un krimināltiesību kontekstā	27
Crime Motive in Context of Criminological and Criminal Law	43
<i>Anatolijs Kriviņš.</i> Notiesāto amatpersonu skaita dinamika pretkorupcijas kontekstā	47
Dynamics of Condemned Officials in Context of Fight against Corruption	53
<i>Dita Plepa.</i> Līdzsvara meklējumi starp pamattiesību ievērošanu un valsts drošības aizsardzību Satversmes tiesas praksē	56
Balance between Fundamental Rights and National Security Protection: Practice of Constitutional Court of Latvia	70
<i>Vladimir Jilkin.</i> Comparative Analysis of Casework by the Supreme Court of the Republic of Latvia and the Supreme Court of the Republic of Finland	74
Latvijas Republikas Augstākās tiesas un Somijas Republikas Augstākās tiesas lietu salīdzinošā analīze	84
<i>Aldis Dreiblatens.</i> Kapteiņdienestu loma kuģošanas tiesiskās aizsardzības nodrošināšanā Latvijas ostās	86
Harbourmaster Office Role in Ensuring Shipping Protection of Latvian Ports	96

<i>Ivars Kronis</i> . Maksātspēja un sabiedrības drošība: krimināltiesiskie aspekti	98
Insolvency and Public Safety: Criminal Law Aspects	102
<i>Edward Pilipson</i> . Inheritance by Contract Institution: Necessity Measures to Design Optimal Legal Construction and Its Regulation	104
Līgumiskās mantošanas institūts: nepieciešamie pasākumi optimālai tiesiskai konstrukcijai un tās regulējumam	113
<i>Edward Pilipson</i> . Inheritance by Contract Complex Institution Legal Problematic: Applicable Law and Proper Jurisdiction Proving Methodology Creation Necessity	116
Līgumiskās mantošanas tiesiskā problemātika: piemērojamo tiesību un jurisdikcijas noteikšanas metodoloģijas izveidošanas nepieciešamība	134
Autoru alfabētiskais rādītājs / Alphabetic List of Authors	143

Priekšvārds

Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskā fakultāte 2016. gada aprīlī rīkoja starptautisku konferenci “Mūsdienu sabiedrības jaunie izaicinājumi drošības nostiprināšanā: reālais stāvoklis un perspektīvas”. Konferencē tika sniegti ziņojumi par dažādiem drošības aspektiem un problēmām Latvijā un ārvalstīs. Daļa no konferences referātiem ir ietverti žurnāla *Socrates* 1 (4) numurā, tie samērā plaši iezīmē mūsdienu drošības problēmas, skarot konstitucionālās, administratīvās, kriminālās tiesības un civiltiesības, kā arī tiesu praksi tiesiskās kārtības un drošības nostiprināšanas jomā, tādējādi kopumā sniedzot ieskatu pašreizējās ar drošību saistītajās tēmās, kuras katram pētniekam atkarībā no savas specializācijas un skatu punkta šķiet aktuālākās un nozīmīgākās.

Pieaugošās migrācijas tendences var ietekmēt arī etniskās kriminālās izpausmes, kuru novēršanai ir nepieciešama īpaša tiesiskā pieeja. Šo aspektu analīzi savā rakstā interesanti atsedz Polijas tiesību zinātnieki Jaceks Zeļinskis (*Jacek Zieliński*) un Irīna Pikuleva (*Irina Pikuleva*). Pozitīvi jāvērtē tas, ka raksta autori sniedz dažus ieteikumus tiesiskā regulējuma uzlabošanai piespiedu migrācijas jomā, kas ir saistīti ar kontroles pastiprināšanu pār migrācijas procesiem, etnisko anklāvu veidošanās uzraudzību pilsētās, īpašiem kontroles pasākumiem, uzraugot migrantu sabiedrības iekšējo vidi, lai proaktīvi novērstu ekstrēmistiska rakstura iespējamās izpausmes nākotnē. Minētās problēmas tuvākā vai tālākā nākotnē var būt aktuālas arī Latvijas tiesību aizsardzības iestādēm.

Žurnālā pašreizēju nozīmīgu problēmu analīzei ir ietverti raksti gan teorētiskā, gan praktiskā aspektā, piemēram, prokuroru lomai kriminālprocesā sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem (Sandra Kaija), noziedzīgo nodarījumu motīvu salīdzinošai kriminoloģiskai un krimināltiesiskai analīzei (Aldona Kipāne), notiesāto amatpersonu trenda atspoguļojumam ar korupciju saistītos noziedzīgos nodarījumos (Anatolijs Kriviņš). Interesants un saturiski nozīmīgs ir Ditas Plepas raksts par pamattiesību nodrošināšanu un valsts drošības aizsardzību, kas ir saistīta Satversmes tiesas izskatītajām lietām. Šajā rakstā īpaša uzmanība ir veltīta tiesu prakses analīzei, aplūkojot metodoloģiju, kas palīdz panākt līdzsvaru starp nepieciešamību novērst valsts drošības apdraudējumus un nepieciešamību aizsargāt cilvēku pamattiesības. Vladimirs Žilkins (*Vladimir Jilkin*) savā publikācijā ir pievērsies Eiropas Konvencijas juridiskajai un Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmumu analīzei saistībā ar nacionālajām tiesībām Latvijā un Somijā. Nozīmīgs ir jautājums par atsevišķu valstu Konstitucionālo likumu un Eiropas Konvencijas regulējuma prioritāti Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmumos. Ivars Kronis un Edvards Pilipsons

apskata atsevišķus civiltiesiskos institūtus (maksātspējas un mantošanas) sabiedriskās drošības nostiprināšanas kontekstā. Neapšaubāmi specifiska tēma ir par kuģošanas tiesiskās aizsardzības nodrošināšanu un kapteiņdienestu lomu tās īstenošanā, kuru analizē Aldis Dreiblatens.

Krājumā ietvertie raksti ir dažādi gan pēc sava satura un apskatāmajām problēmām, gan pēc analīzes metodikas un teorētiskās un empīriskās bāzes. Tāpēc, cerams, žurnāls raisīs plaša lasītāju loka interesi un diskusijas.

Profesors **ANDREJS VILKS**,
Rīgas Stradiņa universitātes
Juridiskās fakultātes dekāns

Preface

In April 2016 The Faculty of Law of Rīga Stradiņš University organised an international conference “New challenges of contemporary society in security reinforcement: the actual situation and prospects”. Reports delivered at the conference concerned different security aspects and problems in Latvia and abroad. Part of the conference reports are included in the 4th Socrates edition. In the journal, the contemporary security problems are highlighted sufficiently well as to constitutional, administrative, criminal and civil law, as well as jurisprudence in the field of legal order and security reinforcement. No doubt, that generally they give insight into the present themes related to security which to each researcher’s special field and viewpoint seem to be the most topical and significant.

The growing migration tendencies can also affect ethnic criminal manifestations, whose prevention needs a special legal approach. The analysis of the mentioned aspects is revealed in an interesting way in the report of Polish scientists in law Jacek Zielinski and Irina Pikuleva. It is positive that the authors in their article give some advice on improvement of legal regulation in the field of forced migration, which is related to control reinforcement over migration processes, supervision of the formation of ethnic enclave in towns, performance of special control measures over internal environment of migrant society, in order proactively preventing possible extreme manifestations in future. The mentioned problems in the nearest or in more distant future can become topical in Latvia’s law enforcement institutions as well.

In the journal, are included articles for the analysis of contemporary significant problems from theoretical and practical aspects, among them discussions on the role of procurators in the criminal process due to newly discovered facts (Sandra Kaija), motives of criminal offenses for comparative criminologic and criminal law analysis (Aldona Kipāne), depiction of the trend of convicted officials dealing with corruption-related criminal offences (Anatolijs Kriviņš). An interesting and substantively important is the article by Dita Plepa on provision of fundamental rights and protection of national security, related to Constitutional court cases. One should emphasise that a special attention in the article is devoted to the court practice analysis, viewing methodology, which helps achieve the balance between the necessity to prevent threats to national security and the necessity to protect the fundamental human rights. Vladimir Jilkin in his publication has focused on the legal analysis of European Convention and the analysis of European Court of Human Rights decisions in relation to national rights

in Latvia and Finland. An important issue is on the Constitutional laws of separate countries and the priority of decisions of the European Court of Human Rights. Ivars Kronis and Edvards Pilipsons review some civil law institutes (insolvency and inheritance issues) in the context of public security reinforcement. No doubt that the theme on provision of maritime legal protection and skippers' service role and its implementation analysed by Aldis Dreiblatens is very specific.

The articles included in the edition are different as to their content, problems discussed, methods of analysis, theoretical and empirical bases. Consequently, they may rise interest and cause discussions by a wide circle of readers.

Professor **ANDREJS VILKS**,
Dean of Faculty of Law,
Rīga Stradiņš University

Formation of Special Legal Regime of Ethnic Crime Prevention in Context of Forced Migration

*Jacek Zieliński, Irina Pikuleva*¹

*Siedlce University of Natural Sciences and Humanities,
Social Sciences and Security Institute, Poland*

uczelniajz@tlen.pl

¹ *Siberian Federal University, Law Institute, Russia*

Abstract

Some aspects of the present issue of forced migration have been analysed in the article. The Authors note that the current geopolitical and economic reality necessitates modernisation of the approach to the detection, prevention and counteraction to ethnic crime. Taking into consideration the significance of the problem, the Authors suggest reference to the migrants' ethnic criminal activity in the framework of a special legal regime. It means that all public relations connected with the detection, prevention and counteraction to ethnic crime and other legal measures should be evaluated not only from the perspective of statutory regulation, but also in the context of real practice in this area. That allows for more realistic approach to the legal regime. The Authors give some directions of the statutory regulation improvement in the field of forced migration: strengthening of control over migration processes, suppression of ethnic enclaves' formation in cities, special control over internal environment of migrants' societies in order to prevent extremist views.

Keywords: migration, forced migration, ethnic crime, refugee, migrant, special legal regime.

Introduction

At the present stage of the development of public relations the questions of crime and its prevention become essential for the formation and guarantee of favourable conditions of community life of different population groups, nations and ethnic

groups. Upon the investigation of this problem, at present two factors deserve attention: the multinational nature of the Russian Federation, and the intensification of migratory flows to the territory of the Russian Federation in recent years that was caused by the military and political events in the south-east Ukraine [10], escalation of armed conflict in the Middle East, etc. The problem of ethnic crime and, especially, its manifestation in different regions gains significance; that is why it should be analysed not only in legal aspect, but in legal and factual aspects, in unity of reflection of the normative and real components of the pointed social life branch.

The aim of the research consists of searching for such legal instrument which will be able to optimise the existing conditions of legal situation in the sphere of ethnic crime by forced migrants. Investigation of not only legal frameworks, which carry a set of legal measures that have been recognised by the legislator for some reasons, but also analysis of the actual practice and existing relations are necessary for the solution of the concerned problem. It appears that the development of such approach will allow to simulate the most favourable and effective legal policy in the sphere of ethnic crime in conditions of forced migration.

Methodological basis of the investigation includes the dialectical method of scientific cognition, involving the study of phenomena and processes in their interconnection, interdependence and development. In the framework of this method, such techniques as analysis, synthesis, induction, deduction, ascent from the abstract to the concrete, comparison, analogy, abstraction, etc. have been used. In the capacity of the methods of obtaining categories “legal regime” and “special legal regime” contemporary achievements of the activity theory, interaction theory, factors’ theory, situational approach were employed.

Empirical basis of the research consists of the Russian legal acts, monitoring data, statistical information, periodicals and other materials.

Discussion

First of all, we would like to refer to the category of “the phenomenon of ethnic crime” [12, 88], under which it is understood illegal activity, “organised by criminal groups established in the community of the same nationalities or the same related ethnics, languages, cultures, traditions and customs territories of origin or residence” [6, 206], aimed at committing various types of crimes by virtue of following the traditions of ethnic antisocial expressing pattern of behaviour of the group [16, 26].

From this definition, the main feature of ethnic crime can be pointed out: tying in to a specific ethnic community. Therefore, determining the degree of social danger, the prevalence and intensity of such crime is necessary in each specific region of migration on the assumption of the affiliation of the perpetrators to a particular ethnic group, taking into account social activity-regulating properties. For this reason, it seems that a realistic approach to understanding legal regimes (regional legal regimes) [12, 160–162]

is possible upon comprehensive and accurate characterisation of the existing situation in various regions of Russia not only from the formal legal position, but also in terms of exiting features that serve practical orientation of such understanding.

Traditional (normative) approach to understanding legal regimes as a special order of legal regulation of a particular area of public relations, consisting of a set of legal measures and their different specific combinations, allows to determine a regulatory framework for the regulation of a particular field of public relations. That is why it is limited by formal and declarative laws of social processes that are not consistent with the existing realities of legal life.

Legal regime (as a phenomenon), in realistic approach, is not stranded in the sphere of “possible” only, it also refers to the actual legal life. As a category, legal regime in this understanding reflects the real state of the situation and the importance of existing legal institutions, demonstrating how the state is represented by the legislator, and other lawmaking bodies establish the balance of interests of participants of public relations in various spheres of legal life, priorities of certain interests to the others [9, 17–18], not only in the norms of law, but also in their practical action. A realistic interpretation reflects the actual state of legal practice, which makes the selection of legal regimes in different scales possible.

As for the problematic of counteraction of ethnic crime at a national level: legal category of “regional legal regime” gains a fundamental importance because it indicates the actual, practical features of the “ethnic element” in different regions of the Russian Federation. The normative understanding of legal regimes is powerless in the explanation of the differences in the activities of ethnic criminal groups in different regions, specialisations of such kinds of crime. It is possible to highlight a number of criteria of differentiation of regional ethnic crime’s legal regimes. So, in the Irkutsk region and the Republic of Buryatia (Buryats are the indigenous population) predominant crimes are related to manufacture, production, marketing of drugs.

The reasons are:

- 1) alcoholism, caused by physiological population (medical) criterion – peculiar to Asians’ lack of the enzyme alcohol dehydrogenase, which allows the human body to counteract habits [13, 89–90];
- 2) living conditions of these regions of Russia are represented extremely unfavourably that give impulse for the development of “hempen industry” (especially in Kyakhtinsky, Dzhidinsky and Selenga regions of Buryatia) [13, 89–90], etc.

In the area of North Caucasus the problem of ethnic crime is very topical. Tribal and clan organisation of the Caucasian societies, mentality peculiarities, traditional psychology of the Caucasian peoples, belonging to Islamic civilisation, traditional worldview, etc. [1, 65–74] – the primary criteria predetermining criminal “climate” in the North Caucasus region which directly contribute to and encourage the development of crime in these regions of Russia.

Examples of Buryat and Caucasian ethnic crime demonstrate a number of factors (criteria) of a legal regime that are not fit into the framework of the normative understanding (limited by “a set of legal measures”) [7, 8]. However, realistic approach allows to reflect the characteristics of the actual situation of a particular region.

The above listed criteria also provide evidence of the imperfection of the “regulatory element” of regional legal regime against ethnic crime: the unsettled state of the respective spheres of social relations (normative obstacle-space [11, 6–12], indicating adverse regional legal regime), in other words, the gap in federal legislation regarding the regulation of national and ethnic relations directly implies inefficiency and low level of the law-making process in the regions.

The process of creating legal frameworks in the subjects of the Russian Federation is largely hampered by

“the uncertainty of the law-making competence of regional legislative bodies, and most of the Russian Federation in the field of regulation and protection of the rights of national and ethnic communities. In accordance with the provisions of Art. 72 of the Constitution of the Russian Federation [2], the protection of rights of national minorities refers to subjects of joint jurisdiction of the Federation and its subjects. On this subject there is still no strict allocation of powers and responsibilities between the Russian Federation and the subjects that entails duplication, competition and often one-sided expansion of the powers of the subject.” [8, 65–71]

As can be seen from the above, the usage of the realistic approach to the theory of legal regimes allows to define “criminal” climate of the region and to formulate specific recommendations for improving the regional legal regime against ethnic crime in order to ensure security and create the most favourable conditions for all citizens (for example, development of regional policy in the field of general and special prevention of ethnic gangs, etc.). In other words, the category of “legal regime” in the traditional sense is not fulfilling its primary function of a methodological tool to measure changes in the mechanism of legal regulation, fixing static public relations anchored in normative legal acts and other formal sources of law. The notion of “regional legal regime” in realistic understanding poses as informative; political and legal instrument as a measurement of the legal climate of regional development and its improvement in regional legal policy.

Returning to the concerned problematic of forced migration, it should be noted that at the present the process of forced migration has become a natural scale (both, in Russia and Europe), which makes becoming the adaptation and implementation of migrants in new locations difficult:

“The desired outcome of naturalisation is a solution of demographic problems, enhancing cultural heritage and economic well-being. But, in practice, the balance of interests of indigenous and “new” citizens is not always observed.” [15, 160]

It is obvious that uncontrolled and illegal migration flows have a negative impact on national legal order.

One of the primary consequences of migration is the growth of ethnic crime by relevant migrant flows, which, as can be seen from the examples mentioned above, depends not only on their own cultural and traditional characteristics of migrant background, but also on their social and economic situation in the country:

“Firstly, the major part of migrants are young able-bodied men at the age of 18–40, who, on the one hand, do not lack a certain desire to enhance their well-being (just move to other countries and regions in search for work and “better life”), but, on the other hand, most of them do not have a high level of education and skills. In host societies migrants initially occupy the lowest rungs of social hierarchy, and the satisfaction of their ambitions depends on the increase of their material well-being. Secondly, a significant part of migrants arrives at the host countries from the more economically backward and radically different in cultural terms states and regions.” [3]

That is why the social position of migrants should be taken into account and reflected in the current system of legal regulation.

It seems that the optimisation of the pointed problem requires the usage of the category of “legal regime” in the realistic approach to understand what can be applied to the research of the area of public relations of ethnic crime and criminality of migrants. As practice shows, crimes committed by certain ethnic groups and migrants are characterised by a distinct mechanism of criminal behaviour, the object of attacks, etc. That is why it cannot be taken into account in the process of formation of public policy and legal counteraction and prevention of crimes. Moreover, in the conditions of activation of migration processes it is necessary to talk about a special legal regime to prevent ethnic crime by migrants.

Results

As for the content-related part of special legal regimes, some main directions of improvement of ethnic crime sphere have to be pointed out [3].

First, strengthening of control over migration processes. Some activities in this direction have already been implemented. For example, the Federal Law No. 74-FZ [4] was amended: foreign citizens must prove the Russian language skills, knowledge of Russian history and the constitutional foundations of the Russian Federation, for example, to obtain a work permit. However, in practice, the existing regulation is not enough. For example, it is proposed to preserve and enhance the regime of restrictions of

“the usage of foreign workers and professionals in the region in general and specific enterprises or individual entrepreneurs. Herewith, if in the previous year the enterprise has attracted foreigners, but inspections were recorded violations of migration or labour legislations, it is forbidden for this enterprise to hire foreign workers and professionals for 2 years.” [14]

Jacek Zieliński, Irina Pikuleva. Formation of a special legal regime of ethnic crime prevention in the context of forced migration

Second, local fight and prevention of

“the possibility of the emergence of ethnic enclaves in the major cities. Many of the problems of the European cities, including Paris and Marseilles, were caused by the fact that on their territories were real “ghettos” inhabited by immigrants from the Asian and African countries. So, in Paris area Gut d’Or was popularly nicknamed as “Little Africa”, because the main population makes Senegalese, Congolese and other immigrants from the African continent. In Marseille about 50% of the population are migrants from North Africa, occupying the entire areas of the city where the police do not go risking only as large and well-armed units.” [3]

The concentration of a large number of migrants prevents socialisation of migrants and their integration into a new social environment.

Third, special attention should be paid to the “internal state” of migrant environments in terms of their social, political and religious activities:

“There are many examples of initiation of extremist organisations that were supported by the migrants for terrorist organisations operating in the migrants’ home country. In this situation, administrative and law enforcement agencies should not work with the formal leaders of national and cultural organisations, many of which do not have any real influence on the migrants. In any case, the law enforcement bodies and special services need to intensify work in the direction of internal state of migrant environments, but it requires the creation of a specific regulatory framework: the liberal society, including the media and the scientific community, human rights activists, politicians, having a definite impact on lawmakers and even political power, can block the adoption of real bills aimed at regulating the migration policy and the fight against ethnic crime.” [3]

Conclusion

To sum up, we have listed only some possible measures aimed at prevention of ethnic crime by migrants. In the framework of the category of special legal regime further improvement of migration policy in order to insure national security of the state is necessary, that is dictated by the existing realities of growth of risk factors.

Īpaša tiesiskā režīma veidošana etniskās noziedzības novēršanai piespiedu migrācijas kontekstā

Kopsavilkums

Rakstā tiek analizēti daži piespiedu migrācijas aspekti. Autori atzīmē, ka pašreizējā ģeopolitiskā un ekonomiskā realitāte prasa modernizētu pieeju, lai atklātu, novērstu un apkarotu etnisko noziedzību. Ņemot vērā problēmas nozīmīgumu, autori

iesaka īpašu tiesisko režīmu attiecībā uz migrantu etnisko noziedzīgo darbību. Tas nozīmē, ka visas sabiedriskās attiecības, kas saistītas, lai atklātu, novērstu un apkarotu etnisko noziedzību, jāizvērtē ne tikai no tiesiskā regulējuma, bet arī saistībā ar reālo praksi šajā jomā. Tas pieļauj reālistiskāku pieeju īpašam tiesiskajam režīmam. Autori sniedz dažus ieteikumus tiesiskā regulējuma uzlabošanai piespiedu migrācijas jomā: stiprināt kontroli pār migrācijas procesiem, uzraudzīt etnisko anklāvu veidošanos pilsētās, veikt īpašu kontroli pār migrantu sabiedrības iekšējo vidi, lai novērstu ekstrēmistiskus viedokļus.

Atslēgvārdi: migrācija, piespiedu migrācija, etniskā noziedzība, bēgļi, migranti, īpašs tiesiskais režīms.

References

1. Anzhirov, I. V. The influence of the clannish form of the formation of traditional societies of North Caucasus and Transcaucasus to the organization of ethnic crime in Russia. *Theory and Practice of Social Development*. 2010. 1, 65–74.
2. Constitution of the Russian Federation (12 Dec. 1993 r.). *Legislation Bulletin of the Russian Federation*. 2009, 4, 445.
3. Ethnic crime – danger of the national safety of Russia and other countries. Available from: www.liveinternet.ru/users/2503040/post349000151 [accessed on 25.02.2016].
4. Federal statute “Concerning the Introduction of Amendments to the Federal statute “Concerning the Legal Status of Foreign Citizens in the Russian Federation”” No. 74-FZ. *Legislation Bulletin of the Russian Federation*. 2014, 16, 1831.
5. Federal statute “Concerning the Legal Status of Foreign Citizens in the Russian Federation” No. 115-ФЗ. *Legislation Bulletin of the Russian Federation*. 2002, 30, 3032.
6. Kasaev, I. H. Ethnic crime in Russia: criminological aspect. *Legal Culture*. 2011, 1, 206.
7. Kosak, A. V., Malko, A. V. The foundations of the theory of legal regimes. In: *Legal Regimes: General-theoretical and Branch Aspects: Monograph*. A. V. Malko, I. S. Barzilova. Moscow, 2012, 8.
8. Kuzmina, N. V. Negative legal factors in the system of determinants of ethnic crime. *Bulletin of Volgograd Academy of Interior Ministry of Russia*. 2013, 3, 65–71.
9. Matuzov, N. I., Malko, A. V. Legal regimes: questions of theory and practice. *Jurisprudence*. 1996, 1, 17–18.
10. Migrants: How many Ukrainian migrants are in Russia. Available from: <http://www.migration-patent.ru/index/razdel3/skolko-ukrainskih-bezhencev-v-rossii> [accessed on 25.02.2016].
11. Panchenko, V. Yu., Petrov, A. A. Classification of legal obstacles in realization of rights and legitimate interests. *Law and State: theory and practice*. 2013, 9, 6–12.
12. Panchenko, V. Yu., Pikuleva, I. V. Regional legal regime of rendering free legal aid. *Historical, Philosophical, Political and Legal Sciences, Culturology and Art History. Questions of theory and practice*. 2014, 10, 160–162.
13. Rabdanova, E. To the question of the phenomenon of ethnic crime. *Siberian Legal Bulletin*. 2003, 3, 89–90.

Jacek Zieliński, Irina Pikuleva. Formation of a special legal regime of ethnic crime prevention in the context of forced migration

14. Strengthening of migration control and force in Russia. *Russian Public Initiative*. Available from: www.roi.ru/4976 (accessed on 26.02.2016).
15. Voloh, V. A. **Forced migration in Europe: state, problems, ways of optimization of the optimization of administration and migration legislation in Russia.** *Power*. 2016. 1, 160.
16. Zyukov, A. M. *Criminological characteristics of the crimes, committed by the representatives from different ethnic groups: dissertation*. Ryazan, 2005, 26.

Prokurora loma kriminālprocesa atjaunošanā jaunatklātu apstākļu dēļ

Dr. iur. Sandra Kaija

*Rīgas Stradiņa universitāte, Juridiskā fakultāte,
Tiesību zinātņu katedra, Latvija
Sandra.Kaija@rsu.lv*

Kopsavilkums

Rakstā tiek izskatīts jautājums par prokurora lomu kriminālprocesa atjaunošanā jaunatklātu apstākļu dēļ. Prokurora pilnvaras kriminālprocesa atjaunošanai jaunatklātu apstākļu dēļ tiek piedāvāts iedalīt šādos posmos:

- 1) pieteikums par jaunatklātiem apstākļiem;
- 2) prokurora darbības pēc pieteikuma saņemšanas;
- 3) lietu izskatīšana jaunatklātu apstākļu dēļ (Ģenerālprokuratūrā vai tiesā).

Atslēgvārdi: jaunatklāti apstākļi, kriminālprocess, prokurors.

Ievads

Raksts tika sagatavots, pamatojoties uz Satversmes tiesai lietā Nr. 2015-19-01 sniegto viedokli par Kriminālprocesa likuma 657. panta pirmās, trešās un piektās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam. Satversmes tiesā bija uzaicināta kā pieaicinātā persona. Satversmes tiesas spriedums tika pieņemts 2016. gada 29. aprīlī [10].

Raksta **mērķis** ir izpētīt prokurora lomu kriminālprocesa atjaunošanā jaunatklātu apstākļu dēļ. Publikācijas sagatavošanai galvenokārt izmantotas šādas izpētes **metodes**: analītiskā, vēsturiskā un salīdzinošā.

Svarīgākās teorijas un prakses atziņas

Satversmes tiesā tika apstrīdētas normas par Kriminālprocesa likuma [6] (turpmāk – KPL) 657. panta pirmās, trešās un piektās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Apstrīdētajās KPL 657. panta normās ir noteikts:

“Kriminālprocesa atjaunošana sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem:

1. Tiesības atjaunot kriminālprocesu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem ir prokuroram.
3. Pieteikumu par jaunatklātiem apstākļiem izskata prokurors pēc sākotnējā kriminālprocesa izskatīšanas vietas. [..]
5. Ja prokurors atsakās atjaunot kriminālprocesu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem, viņš par to pieņem motivētu lēmumu un paziņo par to pieteicējam, nosūtot viņam lēmuma kopiju un izskaidrojot tiesības 10 dienu laikā no saņemšanas brīža pārsūdzēt šo lēmumu amatā augstākam prokuroram, kura lēmums nav pārsūdzams.” [6]

Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajā teikumā noteikts: “Ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā” [7]. Šāda garantija sakrīt ar svarīgākajos starptautiskajos tiesību aktos, piemēram, ANO Vispārējās Cilvēktiesību deklarācijas 10. pantā [2], Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6. pantā [4], ANO Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 14. pantā [1], deklarētajām tiesībām.

Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 14. panta sestā daļa satur norādi uz lietas izskatīšanu par galīgo spriedumu, pamatojoties uz jaunu vai jaunatklātu apstākli, ja tiek konstatēta tiesas kļūda. (Ja kāda persona notiesāta par kriminālnoziedzumu ar galīgu spriedumu un ja par viņu pieņemtais spriedums pēc tam atcelts vai persona tikusi apzēlota, pamatojoties uz jaunu vai jaunatklātu apstākli, kas neapstrīdami liecina par tiesas kļūdu, tad personai, kas saņēmusi sodu šādas notiesāšanas rezultātā, saskaņā ar likumu pienākas kompensācija, ja netiek pierādīts, ka nezināmā fakta laicīga atklāšana notikusi pilnīgi vai daļēji personas vainas dēļ.)

Valstij ir jāievēro konstitucionālās tiesības uz taisnīgu tiesu, radot efektīvu tiesisko mehānismu, lai novērstu pārkāpumus, kas radušies, realizējot tiesvedību kriminālprocesā.

Kriminālprocesa likums reglamentē krimināllietu izskatīšanu tiesā, turklāt kā papildu garantija, lai nodrošinātu spriedumu tiesiskumu un pamatotību, ir paredzēta spēkā esošu tiesas nolēmumu jauna pārskatīšana, t. sk. jaunatklātu apstākļu dēļ.

Neatkarīga un taisnīga tiesa nav iespējama bez veiksmīgas tiesvedības darbības, kas ne tikai nodrošina spēju spriest tiesu, bet arī labot nelikumīgus vai nepamatotus nolēmumus, pat ja tie stājušies spēkā. Jānorāda, ka Latvijā atjaunot kriminālprocesu jaunatklātu apstākļu dēļ var ne tikai par spēkā esošiem tiesas spriedumiem vai lēmumiem, bet arī par prokurora priekšrakstu par sodu.

Profesors Pauls Mincis savās lekcijās Latvijas Universitātē teicis:

“Krimināltiesību pamatā ir tiesiskās drošības princips (*res iudicata ius facit inter partes et pro veritate habetur*), mūsdienās – tiesiskās palāvības princips, t. i., tiesneša lēmumam jābūt autoritatīvam, kuru legālā ceļā nevar atcelt nekāda vara. Bet tiesneši var arī maldīties, un tāpēc jābūt iespējai, lai spriedums tiktu izlabots, ja tas izrādījies neprecīzs.” [13, 115]

Tiesiskā stabilitāte ir būtiska tiesiskas valsts principa sastāvdaļa, kas ietver ne tikai precīzi noregulētu tiesvedības procesu, bet arī tiesiski noturīgu tā noslēgumu. Tāpat arī būtiska tiesiskas valsts principa sastāvdaļa ir taisnīgs kriminālprocesa rezultāts. Personām, kas izdarījušas noziedzīgus nodarījumus, jāsaņem atbilstīgs sods, taču personas nedrīkst tikt notiesātas par noziedzīgiem nodarījumiem, kurus tās nav izdarījušas [12, 409]. Tiesiskas valsts princips nozīmē, ka kriminālprocesa rezultātam jābūt taisnīgam, proti, lai personas netiktu notiesātas par noziedzīgiem nodarījumiem, kurus tās nav izdarījušas, un lai personas, kas izdarījušas noziedzīgus nodarījumus, tiktu atbilstīgi notiesātas [14].

Ar mērķi radīt efektīvu pārkāpto tiesību un likumīgo interešu aizsardzības mehānismu valsts kriminālprocesaālajās normās paredzējusi pārbaudes procesus [11].

Latvijā ir paredzēti divi spēkā esošu nolēmumu jaunas izskatīšanas veidi:

- 1) “kriminālprocesa atjaunošana sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem” (KPL 62. nodaļa);
- 2) “spēkā esošo nolēmumu jauna izskatīšana sakarā ar materiālo vai procesuālo likuma normu būtisku pārkāpumu” (KPL 63. nodaļa) [6].

Kriminālprocesa atjaunošana jaunatklātu apstākļu dēļ ir uzskatāma par patstāvīgu kriminālprocesa posmu, tā arī uzskatāma par būtisku taisnīgas tiesas garantiju. Kārtība, kā tiek izskatīts kriminālprocess jaunatklāto apstākļu dēļ, attiecas tikai uz spēkā esošiem nolēmumiem (tiesas spriedumiem vai lēmumiem un prokurora priekšrakstu par sodu) un netiek piemērota gadījumos, ja tiek konstatēti jauni, agrāk nezināmi apstākļi kādā citā kriminālprocesa posmā.

Kriminālprocesa atjaunošanas jaunatklātu apstākļu dēļ teorētiskais pamats balstīts **likumīgā spēkā esoša nolēmuma patiesuma** (angļu val. *truth-value*) **prezumpcijā**, kas var tikt apstrīdēta tikai likumā noteiktā kārtībā. Patiesuma prezumpcija izriet no likuma “Par tiesu varu” 16. panta [8], kurā noteikts, ka tiesas spriedums stājas likumīgā spēkā pēc tam, kad izbeidzies tā pārsūdzēšanas vai noprotēšanas termiņš, un tas nav pārsūdzēts vai noprotēts, vai arī augstāka tiesa, izskatot sūdzību vai protestu, to atstājusi negrozītu vai arī to grozījusi, spriedumu neatceļot. Šādam spriedumam ir likuma spēks, visiem tas ir obligāts, un pret to jāizturas ar tādu pašu cieņu kā pret likumu. Savukārt Krimināllikuma 1. pants [5] paredz, ka likumā noteiktajos gadījumos personu atzīst par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā un sodu nosaka arī prokurors, sastādot priekšrakstu par sodu. Šī ir **apstrīdama prezumpcija**, jo, kā jau minēts, KPL paredz iespēju no jauna izskatīt spēkā esošos nolēmumus, ja pastāv KPL noteiktais iemesls un pamats.

Kriminālprocesa atjaunošanai jaunatklātu apstākļu dēļ netiek prasīts, lai tiktu izmantotas visas iespējas aizstāvēt savas tiesības, lai la¹botu tiesas vai prokurora kļūdu, kā tas noteikts, piemēram, Satversmes tiesas likuma 19.² panta ceturtajā daļā [9] (konstitucionālo sūdzību (pieteikumu) Satversmes tiesai var iesniegt sešu mēnešu laikā pēc pēdējās institūcijas nolēmuma stāšanās spēkā). Šis institūts kriminālprocesā ir patstāvīgs, un to var piemērot gan pēc pirmās, gan apelācijas, gan kasācijas instances tiesas, gan pēc prokurora pieņemtā priekšraksta par sodu ar nosacījumu, ka nolēmums ir stājies spēkā un pastāv KPL paredzētie iemesli un pamats.

Tiesības atjaunot kriminālprocesu jaunatklātu apstākļu dēļ atbilstoši KPL 657. panta pirmajai daļai ir **prokuroram**. Tas liecina par prokurora lielo lomu šajā kriminālprocesa posmā, jo tieši prokurors ar savu atzinumu iniciē kriminālprocesa izskatīšanu jaunatklātu apstākļu dēļ Ģenerālprokuratūrā vai tiesā.

Kriminālprocesa atjaunošanu jaunatklātu apstākļu dēļ var iedalīt vairākos posmos:

- 1) pieteikums par jaunatklātiem apstākļiem;
- 2) prokurora darbības pēc pieteikuma saņemšanas;
- 3) lietu izskatīšana jaunatklātu apstākļu dēļ (Ģenerālprokuratūrā vai tiesā).

Pieteikumu par jaunatklātiem apstākļiem var iesniegt kriminālprocesā iesaistītās personas, to pārstāvji. Kriminālprocesa atjaunošanas **iesmesls** var būt arī informācija, kas iegūta cita kriminālprocesa gaitā, ja ir KPL 655. panta otrajā daļā noteiktais pamats.

Atjaunot kriminālprocesu, kurā ir spēkā stājies tiesas spriedums vai lēmums, vai prokurora priekšraksts par sodu, var jaunatklātu apstākļu dēļ (**pamats**).

Par jaunatklātiem uzskatāmi šādi apstākļi:

- 1) ar spēkā stājušos tiesas spriedumu vai prokurora priekšrakstu par sodu atzītas cietušā vai liecinieka apzināti nepatiesas liecības, apzināti nepatiess eksperta atzinums, tulkojums, lietisko pierādījumu, izmeklēšanas un tiesas darbību protokolu vai lēmumu viltojums, kā arī citu pierādījumu viltojums, kuri bijuši nelikumīga nolēmuma pieņemšanas pamatā;
- 2) ar spēkā stājušos tiesas spriedumu vai prokurora priekšrakstu par sodu atzīta tiesneša, prokurora vai izmeklētāja noziedzīga ļaunprātība, kas bijusi nelikumīga nolēmuma pieņemšanas pamatā;
- 3) citi apstākļi, kas, pieņemot nolēmumu, nav bijuši zināmi tiesai vai prokuroram un kas paši par sevi vai kopā ar agrāk konstatētajiem apstākļiem norāda, ka persona nav vainīga vai izdarījusi vieglāku vai smagāku noziedzīgu nodarījumu nekā tas, par kuru tā notiesāta vai tai piemērots prokurora priekšraksts par sodu, vai arī kas liecina par attaisnotā vai tās personas vainu, par kuru kriminālprocess bijis izbeigts;
- 4) Satversmes tiesas atzinums par tādas tiesību normas vai tās interpretācijas neatbilstību Satversmei, uz kuras pamata stājies spēkā nolēmums;
- 5) starptautiskas tiesu institūcijas atzinums par to, ka Latvijas nolēmums, kas stājies spēkā, neatbilst Latvijai saistošiem starptautiskajiem normatīvajiem aktiem.

Jaunatklātie apstākļi neizriet no izskatāmā kriminālprocesa materiāliem. Iespējams secināt, ka jaunatklātie apstākļi var būt:

- 1) jauni (piemēram, Satversmes tiesas atzinums, starptautiskās tiesu institūcijas atzinums);
- 2) tādi, kas atklājušies no jauna, respektīvi, tādi, kuri pastāvēja lietas izskatīšanas laikā, bet nebija vai nevarēja būt zināmi tiesai vai prokuroram, pieņemot priekšrakstu par sodu. Turklāt tiem jābūt tik būtiskiem, lai radītu šaubas par spēkā esoša nolēmuma likumību un pamatotību.

*Sandra Kaija. Prokurora loma kriminālprocesa atjaunošanā
jaunatklātu apstākļu dēļ*

Pieteikums par lietas jaunu izskatīšanu jaunatklātu apstākļu dēļ nav uzskatāms par alternatīvu apelācijas vai kasācijas sūdzībai. Šim aspektam uzmanība ir pievērsta arī Augstākās tiesas Civillietu departamentā, kas devis norādījumu, ka pieteikums par lietas jaunu izskatīšanu jaunatklātu apstākļu dēļ iesniedzams tikai tad, ja lietas dalībniekam ir pamats uzskatīt, ka pastāv kāds no Civilprocesa likuma 479. pantā norādītajiem jaunatklātajiem apstākļiem. Civillietu departamenta sniegtajā secinājumā teikts, ka saņemtajos pieteikumos to iesniedzēji bieži vien lūdz no jauna izvērtēt pierādījumus, kurus jau vērtējusi tiesa, kas pieņēmusi apstrīdēto nolēmumu, vai arī tiek lūgts izvērtēt jaunus pierādījumus, kurus atbilstīgi Civilprocesa likuma 93. pantam lietas dalībnieki varēja un tiem vajadzēja iesniegt tiesai, skatot lietu pēc būtības [3].

Prokurora darbības pēc pieteikuma saņemšanas. Piešķirot prokuroram tiesības lemt par kriminālprocesa atjaunošanu jaunatklātu apstākļu dēļ, Kriminālprocesa likumā nav noteikts, kura līmeņa prokuroram ir tiesības to veikt. Likumā tikai norādīts, ka tam jābūt prokuroram pēc sākotnējā kriminālprocesa izskatīšanas vietas. Tas nenozīmē, ka šo pieteikumu obligāti izskatīs tas pats prokurors, kas attiecīgajā kriminālprocesā realizēja kriminālvajāšanas un valsts apsūdzības uzturēšanas funkcijas. Tomēr arī šāda situācija ir iespējama. Vērtējot no objektivitātes principa viedokļa, šeit nav saskatāmi neapstrīdamie interešu konflikta apstākļi. **Jaunatklātie apstākļi neizriet no izskatāmā kriminālprocesa materiāliem,** tie ir apstākļi, kas pastāv lietas izskatīšanas laikā, bet, pieņemot nolēmumu, nav bijuši zināmi tiesai vai prokuroram, tāpēc būtu nepareizs pieņēmums, ka prokurors neapstrīdami būs neobjektīvs jaunatklāto apstākļu izvērtēšanā.

Turklāt **prokurora pilnvaras veikt jaunatklāto apstākļu izvērtēšanu ir ļoti ierobežotas,** jo likumdevējs ir formulējis, kas ir uzskatāmi par jaunatklātajiem apstākļiem, nosakot tos Kriminālprocesa likuma 655. panta otrajā daļā. Tas nozīmē, ka četros gadījumos jaunatklātais apstākļis izrietēs no sprieduma, priekšraksta par sodu vai attiecīgā atzinuma un tikai vienā gadījumā prokurors vērtēs **citus apstākļus,** kas, pieņemot nolēmumu, nav bijuši zināmi tiesai vai prokuroram un kas paši par sevi vai kopā ar agrāk konstatētajiem apstākļiem norāda, ka persona nav vainīga vai izdarījusi vieglāku vai smagāku noziedzīgu nodarījumu nekā tas, par kuru tā notiesāta vai tai piemērots prokurora priekšraksts par sodu, vai arī kas liecina par attaisnotā vai tās personas vainu, par kuru kriminālprocess bijis izbeigts.

Šobrīd kriminālprocess ir veidots tā, ka viens un tas pats prokurors var tikt iesaistīts visa kriminālprocesa norisē. Prokurors kriminālprocesā realizē izmeklēšanas uzraudzības, izmeklēšanas, kriminālvajāšanas, valsts apsūdzības uzturēšanas un citas šajā likumā noteiktās funkcijas (KPL 36. pants). Sākotnēji prokurors ir izmeklēšanu uzraugošais prokurors (KPL 37. pants); uzraugošais prokurors iegūst procesa virzītāja statusu no brīža, kad viņš pārņem kriminālprocesa vadīšanu un lemj par kriminālvajāšanas uzsākšanu (KPL 38. pants); valsts apsūdzību pirmās instances tiesā uztur tas prokurors, kurš nodevis krimināllietu tiesai (KPL 42. pants), utt. Katram prokuroram

ir arī amatā augstāks prokurors, kas likumā noteiktajā kārtībā kontrolē, kā prokurors īsteno savas pilnvaras. Arī tad, ja prokurors atsakās atjaunot kriminālprocesu jaunatklātu apstākļu dēļ, notiek amatā augstākā prokurora kontrole, ja tiek iesniegta sūdzība par prokurora lēmumu.

Tomēr **Satversmes tiesa atzinusi**, ka tas pats prokurors, kurš uzturējis apsūdzību lietā, nav tiesīgs līdz galam izlemt jautājumu par to, vai lietā ir jaunatklāti apstākļi (sk. Satversmes tiesas 2002. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2001-10-01 secinājumu daļas 10. punktu).

Ja prokurors iepriekš ir veicis izmeklēšanas darbības vai uzturējis valsts apsūdzību kriminālprocesā, tad viņš ir sniedzis vērtējumu un paudis viedokli arī par apsūdzības pamatotību. Tāpēc var rasties pamatotas šaubas, ka viņš savu viedokli nemainīs arī tad, kad izskatīs pieteikumu par jaunatklātiem apstākļiem vai personas sūdzību par lēmumu, ar kuru atteikta kriminālprocesa atjaunošana jaunatklātu apstākļu dēļ, proti, izlemjot jautājumu par kriminālprocesa atjaunošanu jaunatklātu apstākļu dēļ. Tādējādi var rasties pamatotas šaubas par konkrētā prokurora neitralitāti. Tomēr šobrīd spēkā esošais normatīvais regulējums neliedz iespēju, ka pieteikumu par jaunatklātiem apstākļiem izskata tas pats prokurors, kurš attiecīgajā kriminālprocesā veicis izmeklēšanas darbības, izmeklēšanas uzraudzību, kriminālvajāšanu vai uzturējis valsts apsūdzību. Proti, apstrīdētās normas ne visos gadījumos ļauj novērst personu, tostarp pieteikuma iesniedzēju, šaubas par to prokuroru neitralitāti, kuri izlemj jautājumu par kriminālprocesa atjaunošanu jaunatklātu apstākļu dēļ. Lai arī normatīvais regulējums kriminālprocesa atjaunošanai jaunatklātu apstākļu dēļ kopumā ir vērsti uz līdzsvara panākšanu *res judicata* principa un taisnīga sprieduma kolīzijas gadījumā, tieši apstrīdētajās normās noteiktā kārtība atsevišķos gadījumos šādu līdzsvaru nenodrošina.

Ņemot vērā šeit minēto, Satversmes tiesa atzina Kriminālprocesa likuma 657. panta pirmo, trešo un piekto daļu, ciktāl tās pieļauj to, ka prokurors, kurš kriminālprocesā veicis izmeklēšanas darbības, izmeklēšanas uzraudzību, kriminālvajāšanu vai uzturējis valsts apsūdzību, izlemj jautājumu par šā kriminālprocesa atjaunošanu jaunatklātu apstākļu dēļ, par neatbilstošām Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam un spēkā neesošām no 2017. gada 1. janvāra [10].

Izskatot pieteikumu par jaunatklātiem apstākļiem:

- 1) prokurors pieņem lēmumu par kriminālprocesa atjaunošanu jaunatklātu apstākļu dēļ, virza izmeklēšanu par jaunatklātiem apstākļiem, ievērojot šā likuma noteikumus par pirmstiesas kriminālprocesu, un paziņo par to pieteicējam (KPL 657. panta ceturrtā daļa);
- 2) prokurors atsakās atjaunot kriminālprocesu jaunatklātu apstākļu dēļ, viņš par to pieņem motivētu lēmumu un paziņo par to pieteicējam, nosūtot viņam lēmuma kopiju un izskaidrojot tiesības 10 dienu laikā no saņemšanas brīža pārsūdzēt šo lēmumu amatā augstākam prokuroram, kura lēmums nav pārsūdzams (KPL 657. panta piektā daļa).

Var secināt, ka **pastāv zināma līdzība jautājumā par kriminālprocesa uzsākšanu un kriminālprocesa atjaunošanu jaunatklātu apstākļu dēļ**. Abos gadījumos nepieciešams likumā noteiktais iemesls un pamats attiecīgā lēmuma pieņemšanai. Taču pieteikuma pārbaude par jaunatklātajiem apstākļiem nav saistīta ar ziņām par iespējamu notikušu noziedzīgu nodarījumu, tāpēc jautājums par kriminālprocesa uzsākšanu un personas saukšanu pie kriminālatbildības šajā gadījumā nerodas. Pārbaude notiek tikai tajā apjomā, lai pārliecinātos par iespējamā pamata esamību un izmeklēšanas nepieciešamību jaunatklātu apstākļu dēļ.

Ja pamats netiek saskatīts, tad prokurors pieņem **motivētu lēmumu** par atteikšanos atjaunot kriminālprocesi jaunatklātu apstākļu dēļ. Tas nozīmē, ka prokurora lēmumā tiek atspoguļots motīvu, secinājumu vai argumentu kopums, kas nepieciešams pamatotai procesuāla lēmuma pieņemšanai. Tas ļauj pieteikuma iesniedzējam izprast prokurora argumentus, kā arī tos pārsūdzēt amatā augstākam prokuroram.

Skatot jautājumu, kāpēc pieteikumu par kriminālprocesa atjaunošanu jaunatklātu apstākļu dēļ izskata prokurors pēc sākotnējā kriminālprocesa izskatīšanas vietas, nevis tiesa, jānorāda, ka KPL 17. pantā paredzēts pamatprincips – **procesuālo funkciju nodalīšana** –, nosakot, ka cilvēka tiesību ierobežojumu kontroles funkcija pirmstiesas procesā un apsūdzības, aizstāvības un tiesas spriešanas funkcijas kriminālprocesā ir nodalītas. Tas nozīmē, ka nosauktās funkcijas ir nodalītas cita no citas un nevar tikt deleģētas vienai un tai pašai personai. Respektīvi, likumdevējs ir noteicis funkcijas, kuras kriminālprocesā ir nodalāmas, aizliedzot divu vai vairāk nodalīto funkciju realizāciju vienā kriminālprocesā vienai personai. Tātad likums tiesai kriminālprocesā aizliedz uzņemties nodalītās funkcijas, t. sk. aizstāvību un apsūdzību. KPL 48. pantā noteikts, ka, izskatot krimināllietu, tiesai ir procesa virzītāja pilnvaras kriminālprocesa vadīšanā un procesuālās kārtības nodrošināšanā, kā arī ekskluzīvas tiesības spriest tiesu.

Savu funkciju izpildei tiesa, neiejaucoties apsūdzības uzturēšanā un aizstāvības realizēšanā, piedalās pierādījumu pārbaudē. Lai neiejauktos citu kriminālprocesā nodalīto funkciju realizācijā, tiesai (tiesnesim) likumā paredzēta virkne ierobežojumu. Piemēram, tiesa (tiesnesis):

- 1) nepieņem lēmumu par kriminālprocesa uzsākšanu (līdzība jautājumā par kriminālprocesa uzsākšanu un kriminālprocesa atjaunošanu jaunatklātu apstākļu dēļ). Attiecībā uz tiesas (tiesneša) kompetenci uzsākt kriminālprocesi paredzētas divas situācijas:
 - a) tiesnesis vai tiesa pieteikumu, materiālus vai ziņas, kas iegūtas iztiesāšanā, bez izlemšanas nosūta izmeklēšanas iestādei vai likumā noteiktos gadījumos – prokuratūrai (KPL 371. panta piektā daļa);
 - b) lēmumu par apzināti nepatiesas liecības, atzinuma vai tulkojuma konstatāciju vai par piespiešanas dot nepatiesu liecību, atzinumu vai izdarīt tulkojumu konstatāciju, vai arī par nepamatotas atteikšanās dot liecību, atzinumu vai izdarīt tulkojumu konstatāciju tiesa pieņem vienlaikus ar spriedumu. Šo lēmumu nosūta izmeklēšanas iestādei;
- 2) nevar sūtīt krimināllietu papildizmeklēšanai;

*Sandra Kaija. Prokurora loma kriminālprocesa atjaunošanā
jaunatklātu apstākļu dēļ*

- 3) nevar turpināt iztiesāšanu, ja prokurors atteicies no apsūdzības KPL 460. pantā noteiktajā kārtībā;
- 4) nevar pēc savas iniciatīvas iegūt pierādījumus un tos pārbaudīt tiesas sēdē, izņemot, ja apsūdzētais aizstāvību īsteno pats, bet tiesai rodas pamatotas šaubas par viņa pieskaitāmību vai iespējamo vainu apsūdzībā (KPL 455. panta trešā daļa).

Ja likumdevējs uzliktu tiesai pienākumu izvērtēt pieteikumu kriminālprocesā par jaunatklātiem apstākļiem, tad tiesa varētu vērtēt tikai to, kas norādīts pieteikumā un krimināllietas materiālos. Ja rastos nepieciešamība vērtēt, vai pastāvētu citi apstākļi, kas minēti KPL 655. panta otrās daļas 3. punktā, tiesai pieteikumu vajadzētu bez izlemšanas nosūtīt prokuratūrai izmeklēšanas veikšanai, ievērojot noteikumus par pirmstiesas kriminālprocesu. Tiesai kriminālprocesā nav tiesisko instrumentu, lai realizētu objektīvās izmeklēšanas principu, kā tas paredzēts, piemēram, Administratīvā procesa likumā, turklāt tas šobrīd būtu pretrunā ar procesuālo funkciju nodalīšanas principu.

Lietā tiesā nonāk tikai tad, kad prokurors ir pieņēmis lēmumu par kriminālprocesa atjaunošanu jaunatklātu apstākļu dēļ, veicis jaunatklāto apstākļu izmeklēšanu, atzinis, ka ir pamats atcelt nolēmumu, un par to sagatavojis atzinumu.

Šis prokurora darbības, kā jau iepriekš minēju, var pielīdzināt kriminālprocesa uzsākšanai un vēlāk arī pirmstiesas izmeklēšanas veikšanai. Turklāt, konstatējot jaunatklātos apstākļus, prokurors veic arī zināmu kontroli par pieņemtajiem, bet, iespējams, likumam neatbilstošiem juridiskajiem aktiem. Tas saskan ar KPL 36. panta pirmajā daļā noteikto, ka prokurors kriminālprocesā realizē izmeklēšanas uzraudzības, izmeklēšanas, kriminālvajāšanas, valsts apsūdzības uzturēšanas un citas KPL noteiktās funkcijas.

Tāpēc tiesa, izskatot lietu jaunatklātu apstākļu dēļ, ir atbrīvota no tai neraksturīgām kriminālprocesa funkcijām – izmeklēšanas veikšanas, pierādījumu iegūšanas u. tml. Likumdevējs nav paredzējis iespēju personām vērsties uzreiz tiesā ar pieteikumu par jaunatklātiem apstākļiem, jo tas radītu nepamatotus sarežģījumus tiesību piemērošanas praksē, skatot sūdzību uzreiz tiesā, pirms ir savākti kādi pierādījumi.

Lietu izskatīšana jaunatklātu apstākļu dēļ (Ģenerālprokuratūrā vai tiesā).

Par prokurora atzinumu par jaunatklātiem apstākļiem lemj tiesa, prokurors jau ir veicis izmeklēšanu un atzinumu pamatojis ar jaunatklāto apstākļu izmeklēšanā iegūtajiem pierādījumiem. Prokurora piedalīšanās tiesas sēdē ir obligāta.

KPL paredz izņēmumu, kad jautājumu par jaunatklātiem apstākļiem neskata tiesa, bet gan Ģenerālprokuratūra, t. i., gadījumā, ja personai tika piemērots prokurora priekšraksts par sodu. KPL 658. pantā noteikts, ka prokurora atzinumu un iesniegtos materiālus izskata Ģenerālprokuratūras Krimināltiesiskā departamenta virsprokurors vai ģenerālprokurors un pieņem vienu no šādiem lēmumiem:

- 1) atceļ prokurora priekšrakstu par sodu un atjauno kriminālprocesu pilnībā vai tā daļā;
- 2) noraida prokurora atzinumu;
- 3) atceļ prokurora priekšrakstu par sodu un izbeidz kriminālprocesu.

Ģenerālprokuratūras Krimināltiesiskā departamenta virsprokurora vai ģenerālprokurora lēmums nav pārsūdzams. Pēc kriminālprocesa atjaunošanas tas tiek turpināts, ievērojot KPL nosacījumus par pirmstiesas kriminālprocesu.

Secinājumi un priekšlikumi

1. Kriminālprocesa atjaunošana jaunatklātu apstākļu dēļ ir patstāvīgs kriminālprocesa posms, kas ir viena no tiesību uz taisnīgu tiesu garantijām.
2. Kārtība, kādā atjaunojams kriminālprocess jaunatklātu apstākļu dēļ, nodrošina kriminālprocesā iesaistīto personu tiesību uz taisnīgu tiesu aizsardzību.
3. Kriminālprocesa atjaunošanas jaunatklātu apstākļu dēļ teorētiskais pamats balstīts likumīgā spēkā esoša nolēmuma patiesuma prezumpcijā, ko var apstrīdēt tikai likumā noteiktā kārtībā.
4. Jaunatklāti apstākļi ir pamatā kriminālprocesa atjaunošanai jaunatklātu apstākļu dēļ, un valstij ir nepieciešams veikt pasākumus, lai atjaunotu personai to stāvokli, kāds tai bija līdz tās tiesību pārkāpumam (*restitutio in integrum*). Respektīvi, svarīgākais ir nevis iepriekšējā nolēmuma atcelšana (*sententia nulla*), bet gan personas iepriekšējā stāvokļa atjaunošana (*restitutio in integrum*).
5. Personai likumdevējs nav garantējis tiesības jebkuru tai svarīgu jautājumu izlemt tiesā.
6. Likumdevējs piešķīris prokuroram plašas pilnvaras, atjaunojot kriminālprocesu jaunatklātu apstākļu dēļ; šīs darbības varētu iedalīt trīs posmos:
 - 1) pieteikums par jaunatklātiem apstākļiem;
 - 2) prokurora darbības pēc pieteikuma saņemšanas;
 - 3) lietu izskatīšana jaunatklātu apstākļu dēļ (Ģenerālprokuratūrā vai tiesā).
7. Jāveic grozījumi KPL, ņemot vērā Satversmes tiesas spriedumu, kurā noteikts, ka Kriminālprocesa likuma 657. panta pirmā, trešā un piektā daļa, ciktāl tās pieļauj, ka prokurors, kurš kriminālprocesā veicis izmeklēšanas darbības, izmeklēšanas uzraudzību, kriminālvajāšanu vai uzturējis valsts apsūdzību, izlemj jautājumu par šā kriminālprocesa atjaunošanu jaunatklātu apstākļu dēļ, neatbilst Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Prosecutor's Role in Criminal Proceedings in Connection with the Renewal of Newly Discovered Facts

Abstract

The author of the article looks at the question of prosecutor's role in reconstruction of criminal proceedings due to newly discovered circumstances. The author suggests prosecutor's mandate renewal of the criminal proceedings due to newly discovered circumstances distinguished at the following stages:

- 1) application of the new circumstances;
- 2) prosecutor's actions after receiving the application;
- 3) reviewing of cases due to newly discovered circumstances (General Prosecutor's Office or court).

Keywords: newly discovered facts, criminal proceedings, prosecutor.

Literatūra

1. ANO Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām. Parakstīts 1966. gada 16. decembrī. *Latvijas Vēstnesis*. 61 (2826), 23.04.2003.
2. ANO Vispārējā cilvēktiesību deklarācija. Iegūts no: <http://www.humanrights.lv/doc/vispaar/vispcd.htm> [sk. 12.08.2016.].
3. Augstākā tiesa. *Lietas jauna izskatīšana sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem nav alternatīva apelācijas vai kasācijas sūdzībai*. 20.11.2015. Iegūts no: <http://www.juristavards.lv/zinas/267636-lietas-jauna-izskatisana-sakara-ar-jaunatklatiem-apstakliem-nav-alternativa-apelācijas-vai-kasācijas-sudzibai/> [sk. 12.08.2016.].
4. Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. *Latvijas Vēstnesis*. 143/144, 13.06.1997.
5. Krimināllikums. Pieņemts 17.06.1998. *Latvijas Vēstnesis*. 199/200 (1260/1261), 08.07.1998.
6. Kriminālprocesa likums. 2005. *Latvijas Vēstnesis*. 74 (3232), 11.05.2005.
7. Latvijas Republikas Satversme. Pieņemts 15.02.1922. *Latvijas Vēstnesis*. 43, 01.07.1993.
8. Likums "Par tiesu varu". Pieņemts 15.12.1992. *Ziņotājs*. 1, 14.01.1993.
9. Satversmes tiesas likums. Pieņemts 05.06.1996. *Latvijas Vēstnesis*. 103 (588), 14.06.1996.; *Ziņotājs*. 14, 25.07.1996.
10. *Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2015-19-01*. 2016. gada 29. aprīlis. Iegūts no: http://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2015/08/2015-19-01_Spriedums.pdf [sk. 12.08.2016.].
11. Borodina, T. *Significance of the review of court judgments for achievement of the criminal procedure assignment*. Iegūts no: http://teoria-practica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2013/11/yurisprudentsiya/borodina.pdf [sk. 12.08.2016.].
12. Gruzīņš, P. Spēkā esošu nolēmumu jaunas izskatīšanas kriminālprocesuālā regulējuma attīstība pēc 1990. gada 4. maija. No: *Kriminālprocesa likumam – 10: pagātnes mācības un nākotnes izaicinājumi*. Rakstu krājums Ā. Meikališas zin. red. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2015.
13. Kriminālprocess (pēc lekcijām, lasītām Latvijas Universitātē 1931. gadā). *Augstskola Mājā*. 72.
14. Vildbergs, H. J., Feldhūne, G. *Atsauces Satversmei*. Rīga: Latvijas Universitāte, 2003.

Noziedzīga nodarījuma motīvs kriminoloģijas un krimināltiesību kontekstā

Aldona Kipāne

Rīgas Stradiņa universitāte, Juridiskā fakultāte, Latvija
aldonakipane@inbox.lv

Kopsavilkums

Pētījuma mērķis ir parādīt saistību starp noziedzīga nodarījuma motīva kriminoloģiskajām un krimināltiesiskajām – saturiskajām un konstruktīvajām – īpatnībām. Šāds pētījums ir aktuāls un būtisks, jo atspoguļo noziedzīga nodarījuma mehānisma elementus un noziedzīga nodarījuma motīva nozīmi šajā mehānismā.

Uzskatu, ka personas psihiskā darbība, sākot ar nodoma par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu rašanās brīdi līdz pat tā realizācijai, iedalāma atsevišķos un atšķirīgos posmos, lai gan tā ir personas psihiskās darbības īstenošanas vienots process, kas rezumējas realitātē – noziedzīga nodarījuma izdarīšanā.

Atslēgvārdi: mērķis, motīvs, motivācija, noziedzīgs nodarījums.

Ievads

Cilvēks ir saprātīga būtne (latīņu val. *homo sapiens* – saprātīgais cilvēks), tātad viņam piemīt spēja domāt. Katra cilvēka mērķtiecīga darbība ir prāta kontrolēta un koordinēta, savu gribu cilvēks īsteno ar prāta kontrolētu darbību. Cilvēka uzvedība, kā zināms, ir ļoti daudzveidīga. Lai apmierinātu savas vajadzības, cilvēks rikojas. Personas vajadzības var būt dažādas – intelektuālas, morālas, estētiskas u. tml. Ievērojamais krievu psihologs Aleksejs Ļeontjevs (*А. Д. Леонтьев*) uzskata, ka galveno darbības līmeni raksturo tieši motīvs, ko nosaka vajadzība. Motīvs tiek skaidrots kā darbības galvenā un veicinošā struktūra, kas, veidojot darbības priekšmetu, virza cilvēka aktivitāti.

Motīvus parasti iedala:

- pēc satura (bioloģiskie, sociālie un garīgie);
- pēc funkcijas (tie, kas galvenokārt vada, un tie, kas veido darbības jēgu);
- pēc to nozīmes personības struktūrā [44].

Atkarībā no izpētes mērķa motīvus iedala:

- psiholoģiskajos;
- krimināltiesiskajos;
- kriminoloģiskajos;
- kriminālistiskajos u. c.

Noziedzīgiem nodarījumiem tradicionāli tiek pieskaitīti arī tie pārkāpumi, kam ir augsta smaguma pakāpe, kas apdraud sabiedrību, individu, kā arī “grauj vispārpieņemtus priekšstatus par humānismu un taisnīgumu, kurus nekādā gadījumā nevar attaisnot apstākļi un kuri tiek veikti aiz amorāliem motīviem” [27, 7]. Krimināltiesību doktrīnā noteikts, ka noziedzīga nodarījuma kaitīgums pieder noziedzīga nodarījuma objektīvajai pusei un jāuzskata par svarīgāko kriminālatbildības pamata īpašību [23, 61]. Profesors Uldis Krastiņš atzīmē, ka, vērtējot plašākā nozīmē noziedzīga nodarījuma radīto kaitējumu, redzams, ka katrs nodarījums izraisa kaitīgas sekas, kas izpaužas noteiktu, ar Krimināllikumu aizsargātu interešu apdraudējumā [19, 62]. *Dr. iur.* Andrejs Judins izsaka viedokli, ka ikviena rīcība, kas būtiski aizskar personu, sabiedrības un valsts intereses, jāvērtē kā bīstama [13, 28]. Noziedzīgam nodarījumam vienmēr ir sabiedriski bīstamas sekas jeb kaitējums. Objekts sastāv no sargājotām interesēm un aizsargājamām interesēm. Tieši aizsargājamās intereses cieš vienmēr [8, 190].

Individuālo noziedzīga nodarījuma mehānismu, domājams, var analizēt gan kriminoloģiskajā, gan krimināltiesiskajā aspektā.

Šā pētījuma mērķis ir parādīt saistību starp noziedzīga nodarījuma motīva kriminoloģiskajām un krimināltiesiskajām – saturiskajām un konstruktīvajām – īpatnībām. Šis pētījums ir aktuāls un būtisks, jo parāda noziedzīga nodarījuma mehānisma elementus un noziedzīga nodarījuma motīva nozīmi šajā mehānismā. Pētījuma gaitā tika izmantota aprakstošā, juridiski loģiskā un dokumentālā pētīšanas metode, kā arī tiesību interpretācijas metodes.

Motīvs, motivācija – jēdzieniskais ietvars

Termins “motīvs” (franču val. *motif*, latīņu val. *mōtus* – kustība, *movēre* – kustināt) svešvārdu vārdnīcā skaidrots šādi:

- 1) iekšējs dzenulis, kas rosina, mudina uz kādu darbību vai ietekmē rīcību;
- 2) iemesls, ar kuru pamato rīcību vai nostāju [50, 559].

Profesors U. Krastiņš raksta, ka noziedzīga nodarījuma motīvs ir cilvēka iekšējais pamudinājums, dziņa, tieksme, kas virza vainīgā gribu uz noziedzīga nodarījuma izdarīšanu [19, 62]. Salīdzinājumam minēšu arī citus juridiskajā literatūrā dotos šā jēdziena formulējumus, lai parādītu tajos iekļautās motīva pazīmes.

Krimināltiesību jēdzienu skaidrojošā vārdnīcā noziedzīga nodarījuma motīvs tiek atspoguļots kā dziņa, tieksme, personas iekšējais apzinātais pamudinājums izdarīt noziedzīgu nodarījumu. Motīvs, līdzīgi nodarījuma mērķim, tiek aprakstīts kā noziedzīga nodarījuma subjektīvās puses pazīme, kas raksturo tīšu noziedzīgu nodarījumu.

Atsevišķos krimināllikuma pantos motīvs tiek definēts kā kvalificējošs apstāklis [14, 31]. *Dr. iur.* Dainis Mežulis shematiski raksturojis, ka motīvs ir galvenais pamudinājums, kas personu virza uz nodarījumu [39, 54].

Krievijas juridiskajā literatūrā sastopama šāda atziņa: par noziedzīga nodarījuma motīvu parasti tiek uzskatīts apzināts pamudinājums, kas virzījis personu, veicot noziedzīgu nodarījumu. Tas ir darbības avots, iekšējās darbības virzītājspēks, ko nosaka personas vajadzības, intereses, kuras izraisa apņēmību paveikt noziedzīgu nodarījumu [55, 222].

Noziedzīga nodarījuma motīvs – tiešs, iekšējs pamudinājuma iemesls noziedzīga nodarījuma izdarīšanai (piemēram, greizsirdība, atriebība, savtīgums). Noziedzīga nodarījuma sastāvā motīvs ir subjektīvās puses pazīme. Krievijas Federācijas Kriminālkodeksā (KF KK) ir noteikts, ka atsevišķos gadījumos motīvs ir obligāta vai kvalificējoša nodarījuma sastāva pazīme. Citos gadījumos tas var kalpot kā atbildību pastiprinošs vai atbildību mīkstinošs apstāklis [5; 6].

Šajos formulējumos nav minētas lielas atšķirības pēc būtības. Minētajās definīcijās uzmanība tiek vērsta uz tiešu, iekšēju un apzinātu pamudinājumu, kas virza uz noziedzīga nodarījuma izdarīšanu. Tas norāda uz krimināltiesību teorijā pastāvošo atziņu, ka visi tiešie noziedzīgie nodarījumi ir motivēti.

Par darbības vai bezdarbības motīviem var kalpot vajadzības un intereses, aizraušānās un emocijas, nostādnes un ideāli. Vajadzību apmierināšana ir saistīta ar cilvēka kriminālās rīcības motivācijas formēšanos. Amerikāņu psihologs Ēriks Froms izpētījis, ka cilvēkam ir piecas sociālās vajadzības, un, tikai apmierinot tās visas, cilvēks var pilnvērtīgi dzīvot. Katram cilvēkam ir nepieciešams:

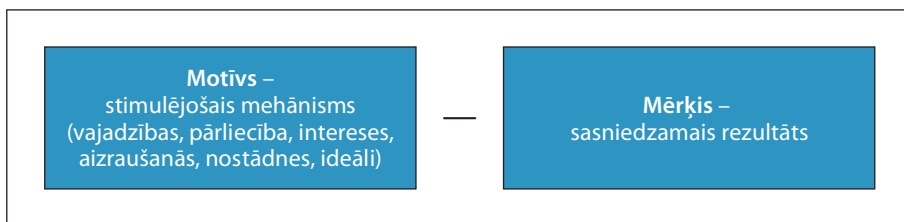
- 1) gūt cilvēcisko saskarsmi;
- 2) būt kāda lielāka “mēs” elementam;
- 3) izjust pieķeršanos, simpātijas;
- 4) apzināties savu nozīmīgumu, vērtību un spējas, t. i., uzturēt savu pašapziņu;
- 5) sevi apliecināt;
- 6) atrasties informācijas un vērtību orientāciju sistēmā.

Emocionālo saišu trūkums cilvēkam var kļūt liktenīgs, uzsver psihologs E. Bērnis [45, 14].

Visu savstarpēji saistīto motīvu sistēmu, kas nosaka personības uzvedību, sauc par motivāciju. No psiholoģijas viedokļa motivācija tiek skaidrota kā vajadzības, intereses, pārlicība un citi uzvedību veicinošie un vadošie elementi, kas ar attiecīgo darbību arī raksturo cilvēka personību. Motivācija ir noturīga attieksmju, priekšstatu, nostādņu un uz tām balstīto personības ieviržu apkopojums, kas nosaka cilvēka uzvedību [46]. Motivācija vienmēr ir ierosmju komplekss: vajadzības, motīvi, ideāli, mērķi, vērtību orientācijas u. tml. Visas šīs ierosmes ir savstarpēji saistītas un veido sistēmu, kura arī nosaka cilvēka viengabalainu uzvedību, piešķir tai ievirzi un intensitāti. Motivācija veic vairākas funkcijas: rosina uzvedību, to vada un organizē, dod tai personisku jēgu un nozīmību [52, 200].

Kriminoloģijā ar motivāciju tiek saprasts rīcības motīvu kopums, kurā katrs no motīviem nosaka motivācijas elementu un pastāv kā apziņas, tā zemapziņas sfērā. Motīvi rodas un veidojas cilvēka emociju un jūtu iespaidā [43, 343]. Piekritu profesores Nineļas Kuzņecovas (*Н. Ф. Кузнецова*) viedoklim, ka personas motivāciju visbiežāk jāskata caur motīva kompleksa prizmu (retāk – vienu motīvu). Motīvs var būt stimulē, kura priekšplānā aktualizējas konkrētas darbības (bezdarbības) mērķis un kurš ir personas uzvedības iemesls [25, 95].

Tātad starp motīvu un mērķi pastāv saistība (sk. 1. att.). Motīvs un mērķis ietekmē nodoma rašanos, tā virzību uz mērķi un nodoma īstenošanos. Mērķis (nolūks) ir iecerētais rezultāts, ko persona, izdarot noziedzīgu nodarījumu, vēlas sasniegt [19, 108].

1. attēls. Motīva un mērķa savstarpējā saistība

Mērķa nozīme izpaužas tajā apstākļi, ka tas nosaka vainīgā gribu, balsta to uz noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu [19].

Piemēram, zādzības motīvs vienmēr ir mantkārība, bet mērķis – iegūt materiālu labumu, tas ir, iedzīvoties uz citas personas rēķina [22, 6–19]. Dažos noziedzīgos nodarījumos var savīties pēc savas nozīmes un lomas atšķirīgi motīvi, piemēram, slepkavības motīvi vienlaikus var būt atriebība un mantkārība, greizsirdība un atriebība [19].

Tiesu praksē krimināllietās, kas atbilst Latvijas Krimināllikuma 317. panta 2. daļai, 318. panta 2. daļai un 319. panta 2. daļai, teikts, ka krimināltiesībās ar mantkārīgu nolūku saprot personas vēlmi noziedzīga nodarījuma rezultātā iegūt jebkāda veida nepienākošos materiālos vai cita rakstura labumus sev vai citām personām. Turklāt ar labuma gūšanu jāsaprot ne tikai tā iegūšana, bet arī sevis vai citas personas atbrīvošana no nevēlamiem izdevumiem. Tiesu prakses materiālu analīze parādīja, ka apsūdzētās valsts amatpersonas, galvenokārt izmantojot savu dienesta stāvokli, vēlējušās nelikumīgā veidā iegūt naudas līdzekļus, iegūt savā īpašumā dzīvokli, datoru un kādus citus labumus [31].

Krimināllikuma zinātniski praktiskajā komentārā sniegts skaidrojums, ko atzīt par mantkārīgos nolūkos izdarītu slepkavību (atkarībā no tā, kādu rezultātu vainīgais vēlēties sasniegt):

- 1) slepkavība, kuras mērķis ir nelikumīgi iegūt materiālos labumus (mantu, naudu, tiesības uz mantu, tiesības uz apdzīvojamo platību, iespēju izmantot cietušā apdzīvojamo platību);

Aldona Kipāne. Noziedzīga nodarījuma motīvu kriminoloģijas un krimināltiesību kontekstā

- 2) slepkavība, kuras mērķis bijis izvairīties no materiāliem izdevumiem (parāda atdošanas, patapinātas mantas atdošanas, uzturēšanas, pakalpojuma maksas vai kādu citu mantisku saistību izpildīšanas u. tml.) [20].

Speciālajā literatūrā nav vienotas nostājas par motīvu klasificēšanu. Noziedzīga nodarījuma motīvu daudzveidīga klasifikācija atrodama Krievijas juridiskajā literatūrā. Profesors Viktors Luņejevs (*В. В. Лунеев*) iesaka noziedzīgās rīcības motīvus iedalīt politiskajos, mantkārības, vardarbīgi egoistiskajos un anarhiski individuālajos [38, 382].

Noziedzīga nodarījuma motīvus var klasificēt pēc nodarījuma smaguma:

- 1) antisociālie (grieķu val. *anti...* – pret, priedēklis, ar ko apzīmē pretstatu, nesaderību vai naidīgumu) motīvi – politiskie, vardarbīgie, mantkārības, mantkārīgi agresīvie u. c.;
- 2) asociālie (pretsabiedriskie, t. i., tādi, kas vērsti pret sabiedrības tiesībām un interesēm) motīvi – to kaitīguma pakāpe ir mazāka nekā antisociālajiem, tie ir mazāk sabiedriski bīstami – egoistiskie, individuāli anarhiskie (autoritātes, kārtības un disciplīnas neatzišanas) u. c.;
- 3) pseidosociālie motīvi – aprobežojas ar atsevišķu sociālo grupu interesēm, kuras ir pretrunā krimināltiesiskajam regulējumam, indivīda un sabiedrības interesēm, piemēram, fiktīva kooperācija, kuras pamats ir ekonomisko noziegumu izdarīšana;
- 4) protosociālie (prot(o)... grieķu val. *prōtos* – pirmais, salikteņa pirmā sastāvdaļa, kas nozīmē – sākotnējs, pirmējs, primārs vai augstākais, galvenais) motīvi – sociāli labvēlīgu uzvedības motīvu pāraugšana sociāli nelabvēlīgos motīvos, piemēram, nepieciešamās aizstāvēšanās robežas pārkāpšana.

Teorētiskās un praktiskās atziņas rāda, ka cilvēka rīcību var izraisīt viens vai vairāki motīvi, kas mēdz būt gan apzināti, gan neapzināti. Ja apsūdzētajam bijuši vairāki motīvi, tad kāds vienmēr ir dominējošais un nosaka noziedzīgā nodarījuma kvalifikāciju [32]. Tāpēc motīvus var iedalīt arī šādi:

- 1) galvenais jeb primārais;
- 2) papildu jeb sekundārais.

Docents Beniamins Ogaņesjans (*Б. А. Оганесян*) uzskata, ka krimināltiesībās ir nozīme divu veidu motīviem un tie ir:

- 1) zemiskais (nelietīgais);
- 2) bez (nav) nelietīga rakstura.

Šis autors norādījis, ka KF Kriminālkodeksa dispozīcijās galvenokārt tiek norādīti zemiskie motīvi: mantkārība, huligānisms, personīgā ieinteresētība (atriebība, skaudība, karjerisms) u. c., taču ir daži noziedzīgi nodarījumi, kuriem nav nelietīga motīva, piemēram, nepieciešamās aizstāvēšanās robežu pārkāpšana – centieni pārtraukt noziedzīgo nodarījumu [41, 287–289].

Domājams, šādam iedalījumam var piekrist, jo, piemēram, runājot par eitanāzijas motīviem, var norādīt uz žēlsirdību. Eitanāzijas motīvs ir žēlsirdība, jo tās mērķis ir personas ciešanu novēršana. “Aktīvā eitanāzija” nozīmē tišu, ātru un nesāpīgu

nedziedināmi slimas personas nonāvēšanu pēc tās lūguma ar mērķi atbrīvot viņu no mokošām fiziskām un psihiskām ciešanām (izdarīšanas motīvs ir žēlsirdība) [11, 34].

Atkarībā no motīva tiesiskā, morālā un politiskā izvērtējuma Plehans Dageļš (*П. С. Дажель*) noziedzīga nodarījuma motīvus iedala:

- 1) zemiskajos jeb sabiedriski bīstamajos (politiskie, reliģiskie un personiskie motīvi – savtīgums, skaudība, atriebība u. c.);
- 2) sabiedriski neitrālajos (aizraušanās, aizvainojums, kauns u. c.);
- 3) sabiedriski pozitīvajos (nepareizi izprastas valsts, zinātniskās intereses, radnieciskās saites, personas, īpašuma vai sabiedrisko interešu aizsardzība u. tml.) [48, 326].

Motīvu iedalījumi ir vairāki. Tie tiek iedalīti arī šādās divās grupās:

- 1) motīvi, kas saistīti ar ideju, pasaules uzskata galveno principu, sīkāk tos iedalot apakšgrupās: vispārēji sociālajos (morāli politiskajos, ētiskajos un reliģiskajos) un personiska rakstura (zemiskajos – mantkārības, egoistiskajos, saistītos ar noskaņojumu, afektiem u. tml.);
- 2) motīvi, kas saistāmi ar priekšmetisko ieinteresētību, proti, interesi izraisa priekšmets.

Sastopama arī motīvu klasifikācija, kuras pamatā ir sociāli psiholoģiskais un tikumiski ētiskais princips [54, 184–191].

Var secināt, ka motīvs ir tas, kas atspoguļojas cilvēka apziņā, pamudinot viņu uz darbošanos, lai apmierinātu savas vajadzības, aizraušanās, vēlēšanās un intereses. Individīda vadošie rīcības motīvi nosaka viņa dzīves stilu.

Apkopojot šeit minēto, noziedzīga motīva funkcijas var iedalīt šādi:

- pamudināšanas un virzīšanas funkcijas;
- rīcības jēgu un nozīmi veidojošās funkcijas.

Rezumējot jānorāda, ka noziedzīga nodarījuma motīvs ir tas aktīvais spēks un avots, kas personas kaitīgo rīcību virza uz noteikta noziedzīga mērķa sasniegšanu. Motivācija ir stimulu (motīvu) sistēma, kas pamudina cilvēku uz rīcību vai bezdarbību.

Krievijas tiesību zinātniece Jeļena Lukaševa (*Е. А. Лукашева*) pauž atbalstāmu viedokli, ka noziedzīgs nodarījums ir motīvu objektivizēšanas un izteiksmes forma; savukārt motīvs ļauj izprast tiesiskās vai prettiesiskās uzvedības patieso raksturu [37, 2–6, 8].

Noziedzīgs nodarījums tiek paveikts pēc tam, kad pamudinājums (dziņa, vajadzība) apziņā ir ticis apsvērts kā darbība un paredzētas tās sekas. Pēc lēmuma pieņemšanas cilvēks pievēršas fiziskai darbībai. Motīvs un mērķis izveidojas pirms noziedzīga nodarījuma uzsākšanas. Tikko apgalvoto ilustrēšu ar piemēru – Latgales apgabaltiesas spriedumu: persona B. kopā ar personu A. atradās A. vecmamma mājā, kur lietoja alkoholiskos dzērienus. Vakara gaitā B. un A. vienojās veikt laupīšanu – iekļūt divu tuvākajā apkārtnē dzīvojošo sieviešu mājās un nolaupt viņām piederošo naudu un citas mantas, apzinoties, ka abas sievietes ir vientuļas un vienas pašas nespēs pretoties, kā arī neziņos par noziegumu. Realizējot savu nodomu, B. un A. no dzīvesvietas līdzī paņēma cimdus un virtuves nazi, bet B. paņēma arī melnu cepuri, kurai izgriezta caurumus acīm,

savukārt A. uzvilka melnu virsjaku ar kapuci, kuru uzlika galvā un cieši nosēja aukliņas, lai nevarētu saredzēt seju [30].

Noziedzīga nodarījuma motīvam un mērķim ir krimināltiesiska un kriminoloģiska nozīme. Domāju, ka tie sniedz iespēju noskaidrot patiesību lietā. Analizējot noziedzīgu nodarījumu, profesors U. Krastiņš norāda, ka “motīvs un mērķis ir patstāvīgas noziedzīga nodarījuma subjektīvās puses pazīmes, kas – tāpat kā vaina – pierādāmi krimināllietā, ja tie saskaņā ar Krimināllikumu ietverti noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmju skaitā” [19, 108].

Noziedzīgas rīcības motīva kriminoloģiskais aspekts

Nenoliedzami, kriminoloģijas zinātnē nozīmīgi ir izpētīt, kas cilvēkus rosina, mudina uz noziedzīgu rīcību. Manuprāt, motīvs kriminoloģijā ir svarīgs noziedznieka uzvedības izpētes elements, jo tas atklāj iemeslu, kas pamudina cilvēku veikt noteiktu darbību. Uzskatu, ka kriminoloģiskā pieeja salīdzinājumā ar krimināltiesisko pieeju ir plašāka, jo ļauj izziņāt personības formēšanās un noziedzīga nodarījuma veidošanās un izdarīšanas mehānismu, kā arī tai ir būtiska nozīme noziegumu novēršanas un apkarošanas darbā.

Kriminoloģijas mācību literatūrā tiek skaidrots, ka jebkura indivīda rīcības pamatcēlonis ir viņa vajadzības un intereses, kas veidojušās socializācijas procesā. Vajadzības ir savdabīgs cilvēka darbības dzinulis, un tās atspoguļo materiālo vērtību (ēdiena, apģērba, mitekļa), sazināšanās, izziņas, seksuālo tieksmju apmierināšanas nepieciešamību [24, 249]. Cilvēka vajadzības var būt dažādas: materiālas, intelektuālas, morālas, estētiskas, seksuālas, kā arī vajadzība kontrolēt, dominēt un būt vardarbīgam u. tml.

Kriminoloģijas klasiskās skolas pārstāvji noziedzīgu nodarījumu aplūko kā pavisam racionālu kategoriju, nepiešķirot nozīmi noziedznieka garīgajam stāvoklim vai sociālās vides ietekmei. Noziedzīgu nodarījumu šī virziena pārstāvji traktē kā personas izvēli, pastāvot tikai diviem nosacījumiem:

- 1) rikojojoties saskaņā ar tiesisko regulējumu;
- 2) riskējot, pārkāpjot likumu, un ar šādu uzvedību vēloties sasniegt kādu personisku labumu vai peļņu.

Vairākumā gadījumu noziedzīgs nodarījums netiek īstenots spontāni; motīvs un lēmums to realizēt tiek apsvērts noziedznieka apziņā pirms noziedzīgas rīcības īstenošanas. Konkrētam noziedzīgam nodarījumam ir iepriekšējs sava veida individuālas psihiskās darbības ievadījums.

Par šiem jautājumiem ir vairākas **kriminoloģiskās teorijas**:

- Iespēju teorija (*Crime Opportunity Theory*), kuras pārstāvji apgalvo, ka likumpārkāpējs veic izvēli, izraugoties mērķi, kas sniedz augstu atdevi ar minimālu piepūli un risku. Piemērots mērķis (persona, objekts, īpašums) tiek noteikts un vērtēts pēc šādiem kritērijiem: vērtība, inerce (kustības daudzums), redzamība, piekļuve (*VIVA – Value, Inertia, Visibility, Access*).

- Racionālās izvēles teorija (*Rational Choice Theory*), kuras atbalstītāji pauž uzskatu, ka noziedznieks vienmēr tiecas gūt labumu no noziedzīgiem nodarījumiem. Šis labums var nebūt materiāls, piemēram, zādzības gadījumā, jo ir daudzi citi ieguvumi no noziedzīgiem nodarījumiem, tostarp seksuāls apmierinājums, apreibināšanās, sajūsma, atriebība, biedru cieņa [15, 97]. Tātad tiek pieņemts, ka noziedznieki, veicot noziedzīgus nodarījumus, meklē ieguvumus, kas viņiem ir pietiekami lietderīgi un pamatoti.
- Ikdienas aktivitātes teorija (*Routine Activity Theory*), kuras pārstāvji apgalvo, ka, piemēram, laupīšana notiek, kad iespējama noziedznieks un piemērotais mērķis satiekas laikā un vietā un mērķis netiek pietiekami aizsargāts. Šādi tiek apstiprināta iespējamā noziedznieka faktiskā pastāvēšana, jo cilvēka alkātība un savtība ir pietiekams skaidrojums noziedzīgas rīcības motivācijai [15, 97].
- Sociālās kontroles teorijā (*Social Control Theory*) tiek pieļauts, ka cilvēki var saskatīt noziedzības priekšrocības un spēj izdomāt un realizēt dažādas noziedzīgas darbības nevilcinoties jeb momentā – bez īpaša stimula vai iepriekšējas apmācības. Tiek pieļauts, ka primārais ir potenciālais ieguvums no noziedzīga nodarījuma.

Analizējot noziedzīgas uzvedības mehānismu, jāņem vērā, ka vide, kurā atrodas indivīds, un personas individuālās īpašības nosaka ietekmi uz visiem kriminālās uzvedības veidošanās posmiem:

- motīva formēšanās;
- lēmuma pieņemšanu par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu.

Apstākļu kompleksu, kas izraisa konkrētu noziedzīgu nodarījumu, Valdis Birkavs diferencē šādās grupās:

- personības tikumiskās veidošanās nelabvēlīgi apstākļi;
- noziedzīga nodarījuma izdarīšanas iemesls, ko rada konkrēta dzīves situācija;
- apstākļi, kas atvieglo noziedzīga nodarījuma izdarīšanu [49, 63].

Motivācija ietver noziedzīgas rīcības motīva un mērķa rašanās un veidošanās procesu. Uzvedības motīvs – iekšējs pamudinājums uz rīcību (darību), vēlēšanās, kas nosaka vajadzības, intereses un jūtas, kuras radušās un saasinājušās apkārtējās vides ietekmes un konkrētās situācijas dēļ.

Pēc motīva izveidojas mērķis kā noteiktas darbības paredzamais un vēlamais rezultāts. Atkarībā no satura noziedzīga nodarījuma mērķi var būt daudzveidīgi:

- iedzīvošanās;
- savtīgums (savtīga nolūka);
- kaitējuma nodarīšana personai vai sabiedrībai;
- egoistisks;
- mantas realizācija u. tml.

Motivācijas veidošanos ietekmē gan vides, gan personīgie apstākļi. Jāpiemin, ka noziedzīgs nodarījums ir indivīda vienota gribas darbība, kam raksturīgi sarežģīti psiholoģiskie procesi, kurus ietekmē ne tikai ārējie apstākļi, bet arī dažādi personas individuālie apstākļi.

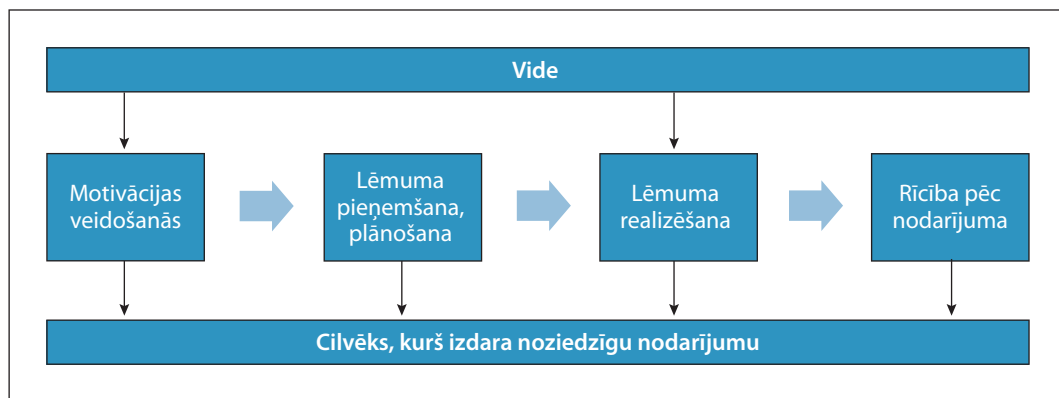
Manuprāt, personas rīcības motivētājus var iedalīt individuālos jeb iekšējos un ārējos. Savukārt motīvus, kas ietilpst noziedznieka motivācijā, var iedalīt šādās pamatgrupās:

- sadzīviskie;
- sociāli nozīmīgie;
- saskarsmes un mijiedarbības;
- personas attīstības un socializācijas (sociālās prasmes, kontakti, vērtības).

Iepriekš minētā rezumējums atspoguļo *Dr. oec.* profesores Silvijas Kristapsones teiktajā, ka noziedzīgas uzvedības cēloņi ir visu pagātnes, tagadnes un iespējamo nākotnes sociālo iedarbību kopums mijiedarbībā ar noziedzīgu nodarījumu izdarījušas personības īpatnībām. Nereti nozieguma izdarīšanas brīdī daudzi cēloņi ir pārstājuši objektīvi eksistēt, tomēr atstājuši savas pēdas, tādējādi esot personas uzskatu, paradumu, vērtību utt. pamatā. Tādējādi cēloņus un apstākļus, kas darbojas nozieguma izdarīšanas brīdī, subjekts apzināti vai neapzināti atlasa kā personīgi svarīgu informāciju, kas tiek “lauzta caur psihes prizmu” un realizējas caur konkrētiem motīviem, mērķiem un vēlmēm (sk. 2. att.) [27, 7].

Motīvs ir personas noziedzīgas rīcības pamats, iekšējs virzītājspēks un aktivitātes rosinātājs, ko nosaka vajadzību un interešu apmierināšana un kas rodas un izveido personas lēmumu izdarīt noziedzīgu nodarījumu. Savukārt vajadzības ir viss, kas nepieciešams normālai cilvēka dzīvei, bet konkrētajā brīdī personai tā trūkst. Uzvedības un rīcības motivāciju būtiski ietekmē personības galvenās ievirzes, personīgās trauksmes līmenis un šis līmenis dažādās situācijās, iekšējie konflikti un neapmierinātās vajadzības. Turklāt jānorāda, ka rīcību virza un cilvēka aktivitāti izraisa iekšējie dzinūļi, vērtīborientācija, pārliecība, nostāja, intereses, vēlmes, dziņas u. tml.

Nedaudz vairāk pievērsoties dzimumnoziedznieku motivācijai, jāteic, ka seksuāli prettiesiska rīcība ir personas nespēja sasniegt savus mērķus sociāli pieņemamā veidā, tādēļ šis cilvēks izvēlas citus veidus.

2. attēls. Noziedzīgas uzvedības mehānisms [26]

Speciālajā literatūrā dažādi krimināli agresīvās uzvedības motīvi tiek iedalīti šādi:

- 1) impulsīvie, kas atbilstīgi situācijai subjektam rodas sarežģītos apstākļos, to pamatā ir stipras emocijas;
- 2) instrumentālie – noteiktu mērķu sasniegšanai, cietušā pretošanās pārvarēšanai, upura piespiešanai veikt kādas darbības;
- 3) naidīgie – agresijai realizējoties kā pašvērtējumam, bieži vien agresīvā uzvedība tiek veikta, lai pazemotu upuri, paņirgātos par to;
- 4) grupas solidaritātes – grupas atzinības iegūšanai [4, 178].

Anomijas pētnieks Roberts Mertons (*R. K. Merton*) uzskata, ka tās cēlonis var būt pretrunas starp sabiedrības mērķiem un to sasniegšanai izvēlētajiem līdzekļiem. Pētnieks apgalvo, ka anomija nav dezorganizētas sabiedrības stāvoklis, bet gan personas ar izkropļotu morāli stāvoklis.

Amerikāņu kriminologs Roberts Agnevs (*R. Agnew*), izveidojot Vispārējo sasprindzinājuma teoriju (*General Strain Theory*), uzskata, ka dusmām ir nozīmīga ietekme uz noziedzīgu rīcību un devianci (sasprindzinājums → dusmas → krimināla uzvedība) [3, 398].

Persona, kura izdara seksuāla rakstura noziedzīgus nodarījumus, jūt vajadzību kontrolēt un dominēt pār upuri vai to ļaunprātīgi izmantot un pazemot. Krievijas pētnieki uzskata, ka dzimumnoziedznieka galvenais motīvs ir dzimumtieksmes apmierināšana rupjā, dzīvnieciskā veidā. Dažkārt vainīgā seksuālie dzinuļi kombinējas ar huligāniskām tieksmēm, vēlmi atdarināt vecākos biedrus, pazemot vai apkaunot upuri, paņirgāties par cietušo, atriebties, pašapliecināties u. tml. [47, 220–225].

Parasti vardarbīgā noziedznieka uzvedības dominējošais motīvs ir vēlme apmierināt vajadzību pēc vardarbības, agresijas vai cietsirdības [4, 178]. Amerikāņu speciālisti atzīst, ka izvarotājam dzimumsakari neizpaužas seksuālā vajadzībā, tiem raksturīgas šādas pazīmes: vara, spēks un dusmas [9, 30]. Vairāki autori (*R. Šneiders, K. Neidelsons, M. Notmens, Dž. Perlmutter*) uzsver, ka izvarošanas būtība galvenokārt ir vardarbībā pret personu, tās dzīvības apdraudējumā, nevis seksuālajā dabā [7, 47]. Izvarotājus vada šādi iekšējie dzinuļi: vientulība, seksuālā interese un dusmas. Pētījumā atklāts, ka visbiežāk izvarotājs pārdzīvo dusmas: 88% gadījumu – dusmas vispār, 77% – dusmas pret sievieti. Piekrītot, ka izvarošanu veicinošais faktors ir dusmas vai spēks (vara), pētnieks *Nikolas Grots (N. A. Groth)* izšķir šādus izvarotāja motivācijas veidus:

- 1) uzbudinājuma dusmas (*excitation anger*);
- 2) atriebības dusmas (*retaliation anger*);
- 3) varas apliecinājums (*power reassurance*);
- 4) varas dominante (*power dominant*);
- 5) oportunistiska attieksme (*opportunistic*) [12, 161].

Savukārt noziedzīgo nodarījumu motīvu raksturojumā kā specifiskus var nodalīt amatpersonu noziedzīgās rīcības motīvus. Atbilstīgi *Kārļa Fridriha (C. J. Friedrich)* skaidrojumam korupcija ir uzvedība, kurai piemīt novirze no politiskajā sfērā valdošām normām un kuru izraisa motivācija iegūt personisko labumu uz sabiedrības rēķina [10].

Apspriežot amatpersonu motivāciju veikt koruptīvās darbības publiskajos iepirkumos, eksperti pārsvarā ir vērsuši uzmanību uz amatpersonu mantkārību, vēlmi iegūt papildu ienākumus, naudu, materiālos vai personīgos labumus, politisko atkarību, kā arī varas saglabāšanu, partiju finansēšanu, centienus demonstrēt paklausību priekšniekam, apmierināt citas kaislības.

Jautājumā, kāds ir komersantu galvenais motīvs veikt koruptīvās darbības publiskajos iepirkumos, tiek norādīta šāda motivācija:

- 1) saņemt lielāku peļņu;
- 2) iegūt privilēģētu stāvokli un attīstīt savu biznesu;
- 3) iegūt pasūtījumu – peļņai vai izdzīvošanai;
- 4) dabūt darbu un izdzīvot krīzes laikos;
- 5) izvairīties no bankrota [28, 21].

Ukraiņu speciāliste Svetlana Šalgunova (*C. A. Шалгунова*) piedāvā kukuļņēmēju mantkārības motīvus klasificēt sešās apakšgrupās:

- 1) naudas, materiālo vērtību krāšanas kāre un tieksmās sasniegt materiālu komfortu, lai nedzīvotu sliktāk “kā citi”;
- 2) alkohola atkarība (to, manuprāt, jāpaplašina, norādot uz adiktīvu uzvedību);
- 3) viegla un bezmaksas eksistence;
- 4) dienesta materiālo vajadzību apmierināšana – cenšanās izpatikt priekšniecībai, uzturēt dienesta vajadzībām formālas un neformālas attiecības;
- 5) apmierināt vitālas ģimeniski sadzīviskas vajadzības (zāles, apģērbs, mēbeles);
- 6) realizēt un izjust risku, t. i., rezultāts nav svarīgs, bet būtiskas ir “asas izjūtas” (paaugstināta riska pakāpe).

Pamatojoties uz profesora V. Luņejeva koncepciju, tiek piedāvāts analizēt šādus tiesībsargājošo iestāžu darbinieku noziedzīgos motīvus:

- 1) mantkārības motīvi – tā mērķis ir uzlabot materiālo stāvokli;
- 2) vardarbības motīvi (greizsirdība, dusmas, egocentrisms, atriebība, huligānisms);
- 3) “idejiskie” motīvi (*идейные мотивы*) – vēlme atjaunot taisnīgumu, ticība likuma nemaldīgumam, nekonsekventa attieksme pret likumpārkāpumu, principiāla attieksme;
- 4) konformistiskie motīvi – vēlme būt kā visiem, nevēlēšanās izrādīt iniciatīvu, pasliktināt savstarpējās attiecības, centieni atdarināt kolēģus, uzlūkot viņus par paraugu u. tml.;
- 5) vieglprātīgie un bezatbildīgie motīvi – izvairīšanās no jebkādu sarežģījumu risināšanas, savu kļūdu neatzišana, dzīvošana šai dienai, nedomājot par turpmāko, u. tml.

Noziedzības izpētes diskursā būtiskas ir noziedzības apkarošanas un novēršanas jomas. Sabiedrības evolūcijas gaitā cīņa ar noziedzību ir attīstījusies divos virzienos – tās novēršanā un apkarošanā. Krimināltiesību pētniece Ilona Kronberga raksta, ka noziedzības novēršana nozīmē iejaukšanos notikumos vai cilvēka uzvedībā, lai novērstu likumpārkāpumus [29].

Korupcijas novēršanas un apkarošanas pamatnostādņēs 2015.–2020. gadam apzināts, ka viens no valsts un pašvaldību sektoru tieši skarošiem apakšmērķiem ir nodrošināt publiskās pārvaldes cilvēkresursu vadības politiku, kas nepieļauj koruptīvas rīcības motivāciju. Šā apakšmērķa sasniegšanai plānotajos rīcības virzienos ietverta personu loka, uz kuru attiecināmi preventīvie pretkorupcijas pasākumi, pārskatīšana un publiskās pārvaldes cilvēkresursu vadība, lai veicinātu ētiskumu un mazinātu korupcijas un interešu konflikta riskus [16].

Darbs ar noziedzniekiem atspoguļots pētījumā “Sabiedriskā darba nozīme sociālās atstumtības mazināšanā”. Tajā apzināts, ka jaunieša motivāciju mainīt savu ierasto sociālās uzvedības modeli ir iespējams panākt, kombinējot sodu ar interesantiem piedāvājumiem (iesaistīšanos ārpuskolas aktivitātēs) – gan ar pieaugušo, uzvedības korekcijā iesaistīto profesionālu, sirsnīgu un ieinteresētu attieksmi, gan ar interešu korekciju (piemēram, speciāliem uzvedības korekcijas pasākumiem, atkarību ārstēšanu, profesionālo orientācija). Turklāt darbā ar dzimumnoziedzniekiem Lielbritānijas speciālisti pievērš uzmanību faktoriem, kam ir nozīme dzimumnoziegumu izdarīšanā, – cilvēka domām un uzskatiem, proti, priekšstatiem par seksualitātes lomu dzīvē, par vīriešu, sieviešu un bērnu attiecībām, indivīda spēju kontrolēt savas emocijas un uzvedību, prasmi veidot attiecības. Nozīme ir arī alkoholisko dzērienu un narkotiku lietošanai, kas veicina noziedzīgu uzvedību. Protams, nopietnas problēmas šajā sfērā ir ne tikai dzimumnoziedzniekiem, bet arī citām personām, kuras izdara visdažādākos nodarījumus. Attiecībā uz dzimumnoziedzniekiem ļoti svarīgi ir saprast, kādu funkciju šo cilvēku dzīvē pildījis noziegums, kādas cilvēka vajadzības tas apmierinājis. Terapija (“Temzas ielejas programmas”) palīdz atrast veidus, kā šīs vajadzības apmierināt sociāli un ētiski pieņemamā veidā [1].

Krimināltiesiskais konteksts

Atbilstīgi Kriminālprocesa likuma 124. panta noteikumiem kriminālprocesā jāpierāda noziedzīgā nodarījuma sastāva esamība vai neesamība.

Noziedzīga nodarījuma sastāvu, kā zināms, veido četri obligātie elementi:

- 1) objekts;
- 2) subjekts;
- 3) objektīvā puse;
- 4) subjektīvā puse.

Jāpiemin arī, ka Latvijas krimināltiesībās noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes iedala pamatpazīmēs un papildpazīmēs.

Noziedzīga nodarījuma subjektīvā puse ir vainīgās personas (nodarījuma subjekta) psihiskā darbība, kas tieši saistīta ar izdarīto (nodarījuma objektu un objektīvo pusi), un tā apvieno vienotā veselā personas psihiskās darbības intelektuālos un gribas procesus [19]. Noziedzīga nodarījuma subjektīvās puses pamatpazīme ir vaina. Krimināllikumā vaina tiek saistīta ar nodoma (tiešs nodoms, netiešs nodoms) vai

neuzmanības formu (noziedzīga pašpaļāvība, noziedzīga nevērība). Juridiskajā literatūrā tiek apskatīta arī dubultā forma, kuras pamatā ir personas dažādā psihiskā attieksme pret atsevišķām noziedzīga nodarījuma objektīvās puses pazīmēm.

Noziedzīga nodarījuma pamatpazīmju juridiskā nozīme izpaužas tādējādi, ka tām obligāti jābūt ikviena konkrēta noziedzīga nodarījuma sastāvā. Par obligātu noziedzīga nodarījuma subjektīvās puses pazīmi motīvs kļūst tad, ja tā norādīts Krimināllikuma Sevišķās daļas panta dispozīcijā [18, 184]. Atšķirībā no nolūka (mērķa) nodarījuma motīvs kā nodarījuma obligātā pazīme tiek lietots diezgan reti.

Profesors U. Krastiņš norāda, ka Krimināllikumā diezgan bieži noziedzīga nodarījuma sastāvi tiek konstruēti tādā veidā, ka panta dispozīcijā nav īpaši norādīts uz motīvu vai mērķi kā obligātu nodarījuma sastāva subjektīvās puses pazīmi, taču, lai konstatētu attiecīgā noziedzīgā nodarījuma sastāvu, motīvs un mērķis ir obligāti jāpierāda. Gadījumos, ja notikusi slepkavība, būtiska nozīme ir precīzai vainīgā motīva noskaidrošanai, jo tiša nonāvēšana saskaņā ar Krimināllikuma 116. pantu kvalificējama tad, ja tā izdarīta personisku attiecību dēļ, greizsirdības, atriebības, naida, strīda un citos līdzīgos gadījumos [42, 20].

Papildpazīmes likumdevējs ir ietvēris atsevišķu noziedzīgo nodarījumu sastāvos kopā ar nodarījuma sastāva pamatpazīmēm [19]. Papildpazīmes ir obligātas, ja tās ir ietvertas Krimināllikuma Sevišķās daļas normā, piemēram, nodarījuma izdarīšanas laiks, vieta, veids, noziedzīga nodarījuma priekšmets, cietušais, noziedzīga nodarījuma izdarīšanas motīvs un mērķis. Salīdzinošam pārskatam piedāvāju *Dr. iur.* Agneses Beļskas atziņas, kas gūtas, analizējot ASV krimināltiesībās minētos elementus un salīdzinot tos ar elementu un pazīmju izpratni Latvijas krimināltiesībās. Viņa secina, ka, pirmkārt, atsevišķas Latvijā tā dēvētās papildpazīmes ASV krimināltiesībās tiek pētītas kontekstā ar kāda no pamatelementu izpausmes veidiem, piemēram, motīvs tiek uzskatīts par nolūka vai mērķtiecības pamatu. Otrkārt, atsevišķas papildpazīmes, piemēram, blakusapstākļi, tiek izvirzītas par noziedzīga pārkāpuma patstāvīgu elementu [2].

Noziedzīga nodarījuma subjektīvā puse atspoguļo saikni starp personas apziņu un gribu, un viņas izdarīto nodarījumu. Dominējošais ir uzskats, ka psiholoģiskais noziedzīgā nodarījuma subjektīvās puses saturs tiek atklāts ar šādu juridisku pazīmju palīdzību: vainu, motīvu un mērķi (nolūku), kas raksturo personas dažādās psihiskās aktivitātes formas. Vainas pakāpe tiek noteikta, par pamatu ņemot arī nodarījuma objektīvos apstākļus (ciktāl tos aptver subjekta psihiskā attieksme), noziedzīgā nodarījuma raksturu, subjektīvās attieksmes īpatnības pret darbību vai bezdarbību, noziedzīgā nodarījuma motīvu un mērķi, cēloņus un apstākļus, kas ietekmēja nodoma rašanos vai izraisīja neuzmanību, u. tml.

Motīva un mērķa atšķiršana no nodoma kā vainas formas tiek izdarīta teorētiski, un tie kā pazīmes noder, lai pareizi izprastu vainīgā psihiskās darbības saturu un virzību un varētu noteikt personas vainu konkrētajā gadījumā [18, 128]. Noziedzīga nodarījuma motīvs tiek ņemts vērā nodarījuma kvalifikācijas procesā soda veida un smaguma noteikšanai. Motīvs ir atbildību pastiprinošs vai mīkstinošs apstāklis,

piemēram, naida motivācija kā atbildību pastiprinošs apstākļi, ja noziedzīgs nodarījums izdarīts rasistisku, nacionālu, etnisku vai reliģisku motīvu dēļ (Krimināllikuma 48. panta 1. daļas 14. punkts).

Asociētais profesors Mārtiņš Mits raksta, ka naida noziegumu motīvs tiek definēts, izmantojot vienu no diviem modeļiem – naidīguma vai diskriminācijas modeli. Naidīguma modeļa gadījumā tiek prasīts konstatēt pret personu vērstu naida izpausmi vai nicinošu attieksmi. Savukārt diskriminācijas modeļa izmantotājam jānoskaidro, ka vērsšanās pret personu ir notikusi kādas šo personu vai personu grupu raksturojošas pazīmes dēļ [40, 28–29].

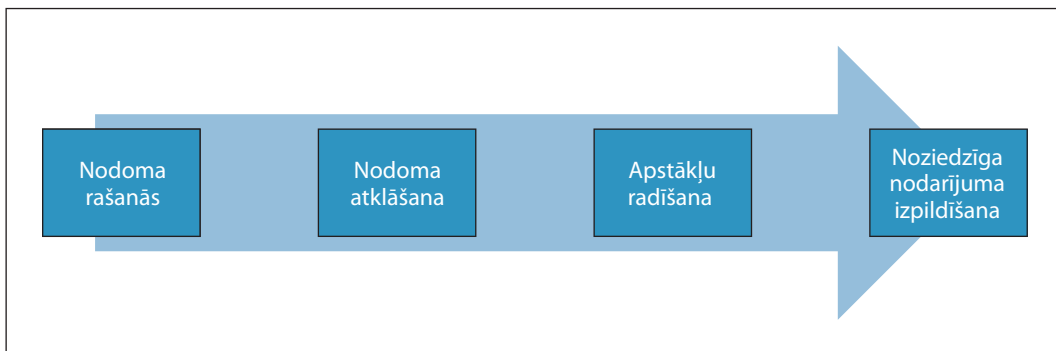
Motīvs un mērķis var būt ietverts noziedzīga nodarījuma sastāvā kā obligātā pazīme, un tad tie ietekmē nodarījuma kvalifikāciju, piemēram, slepkavība mantkārīgā nolūkā (KL 117. panta 9. punkts). Ja motīvs un mērķis nav ietverti noziedzīga nodarījuma sastāvā pazīmju skaitā, tad tie neietekmē nodarījuma kvalifikāciju, kaut arī neviens ar tiešu nodomu izdarīts nodarījums netiek izdarīts bez motīva un mērķa [20].

Kvalificējot noziedzīgo nodarījumu atbilstīgi likuma prasībām, jākonstatē visas nepieciešamās un obligātās attiecīgā noziedzīgā nodarījuma sastāvā pazīmes, to skaitā subjektīvā puse, kas ietver nodomu. Krimināllikuma 175. pantā paredzētais noziedzīgais nodarījums – zādzība – var tikt izdarīts tikai ar tiešu nodomu, bet šo nodomu raksturo mantkārīgs motīvs, kaut gan tas nav tieši norādīts minētajā likuma normā.

Piemērs no tiesas sprieduma: no lietas materiāliem, konkrēti, no pirmās instances tiesas sēdes protokola, redzams, ka tiesas debatēs prokurore I. K. izteica viedokli, ka apsūdzētā U. G. noziedzīgā nodarījuma motīvs ir iebiedēšana kā kāda konflikta risināšanas paņēmieni. Piezīmes par tiesas sēdes protokolu nav iesniegtas. Senāta ieskatā, pirmās instances tiesas sēdē prokurores izteiktais viedoklis norāda, ka valsts apsūdzības uzturētāja faktiski atzinusi, ka apsūdzētā U. G. nodarījumā nav Krimināllikuma 175. panta ceturtajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma sastāvā. Arī pirmās instances tiesa taisīja attaisnojošu spriedumu, atzīstot, ka U. G. nodarījumā nav Krimināllikuma 175. panta ceturtajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma sastāvā [34]. Šis piemērs skaidri parāda iepriekš paustās atziņas praktisko lietojumu: ja mantkārīgs nolūks un iedzīvošanās uz citu rēķina nav konstatēta, tad nav arī izdarīts mantkārīgais nodarījums – zādzība.

Mantas nolaupīšana vienmēr ir tišs nodarījums, ko var izdarīt tikai ar tiešu nodomu, jo vainīgais apzinās, ka rīkojas prettiesiski, paņemot svešu mantu, viņš vēlas šo mantu iegūt un rīkoties ar to pēc saviem ieskatiem. Nolaupīšanas motīvs vienmēr ir mantkārība, jo vainīgais vēlas iegūt mantisku labumu sev vai arī izmantot nolaupīto citos mantkārīgos nolūkos [36, 323].

Vispārēji pieņemta ir atziņa, ka visi tišie noziedzīgie nodarījumi ir motivēti. Atstāstot profesora U. Krastiņa viedokli, jānorāda, ka katru noziedzīgu nodarījumu, kas izdarīts ar nodomu (tīši), determinē noteikts motīvs, kurš vienmēr rodas pirms nodoma. Nodoms rodas un nostiprinās konkrēta motīva ietekmē. Krievijas profesors Anatolijs Kozlovs piedāvā noziedzīga nodarījuma attīstību iedalīt vairākos posmos (sk. 3. att.).

3. attēls. Noziedzīgas rīcības attīstība, Anatolija Kozlova iedalījums [17, 53]

Speciālajā literatūrā atrodams viedoklis, ka diezgan sarežģīti risināt ir jautājumu par motīvu noziedzīgos nodarījumos aiz neuzmanības. Noziedzīgi nodarījumi aiz neuzmanības var skart vairākas darbības jomas. Piemēram, transportlīdzekļu ekspluatāciju, celtniecību, darbus, kas saistīti ar iespējamu dabas piesārņošanu vai bojāšanu.

Daži autori noliedz motīva nozīmi šajos noziedzīgajos nodarījumos, bet citi uzskata, ka noziedzīgajos nodarījumos aiz neuzmanības var runāt par uzvedības motivāciju, kas ir cēlonis tam, ka notiek noziedzīgs nodarījums. Vairāki speciālisti, piemēram, P. Dageļš, T. Krigers, E. Vorošins, uzskata, ka vairākumā gadījumu noziedzīgiem nodarījumiem aiz neuzmanības ir apzināts – gribas – raksturs, tātad tie ir motivēti un mērķtiecīgi. Vēl būtu jāatzīmē, ka sabiedriski kaitīgas uzvedības motīvi, piemēram, lielība, pārgalvība, noved pie noziedzīga nodarījuma. Tomēr noziedzīgu nodarījumu aiz neuzmanības gadījumos nav konstatējams noziedzīgs motīvs un mērķis kā noziedzīgas rīcības iekšējs pamudinājums. Krimināltiesību teorijā ar neuzmanību parasti saprot nepieciešamās rūpības neievērošanu (ignorēšanu).

Nepieciešamās rūpības kritēriji, kas vienlaikus iezīmē atļautā riska robežas, rodami:

- 1) normatīvajos aktos, kas reglamentē attiecīgo jomu;
- 2) privāto organizāciju noteikumos;
- 3) vispārējos tiesību principos [35].

Motīvs, kā iepriekš minēts, atspoguļo pamatu, kāpēc konkrētā prettiesiskā rīcība tiek vai bija izdarīta. Motīvs pavada personu, veicot nodarījumu. Noziedzīga nodarījuma motīvi var būt dažādi: mantkārība, savtīgums, atriebība, greizsirdība, strīds, dažādi sadzīviski iemesli, huligāniskas tieksmes, cita noziedzīga nodarījuma slēpšana, karjerisms, sociālās labklājības nodrošināšana, konformisms vai pakļaušanās ierastajai kārtībai, vienkārša vēlme izpatikt priekšniekam, strādāt, kā “ierasts”, kolektīvā, būt kā visi, rasisms, nacionālisms, etniski vai reliģiski, naida, politiskie, seksuālie, narkotisko, psihotropo u. c. vielu iegūšanas, alkoholisko dzērienu iegūšanas, nepareizi izprasta draudzība, pārprastas dienesta intereses, citas personiskās intereses u. tml. Nepilngadīgo personu izdarītajiem nodarījumiem, piemēram, var būt izklaides vai bezdarbības un dikdienības motīvs. Noziedzīgu nodarījumu var izraisīt vieglprātība vai

Aldona Kipāne. Noziedzīga nodarījuma motīvs kriminoloģijas un krimināltiesību kontekstā

bezatbildība, piemēram, huligāniskas tieksmes izpaužas personas vēlmē izrādīt acīmredzamu necieņu pret sabiedrību un ierastajiem uzvedības noteikumiem, kas nodrošina sabiedrības mieru. Noteikumi tiek demonstratīvi ignorēti, tiek traucēts citu personu normāls darbs, atpūta un sadzīve, kā arī iestāžu, uzņēmumu un organizāciju darbs. Par šiem jautājumiem daudz atšķirīgu un interesantu atziņu sniedz Krievijas profesors Andrejs Zeļinskis (*А. Ф. Зелинский*):

“[...] neesot vajadzība “necienīt”, bet pastāv vajadzība pēc cieņas, prestiža un varas. Tomēr daži cilvēki uzskata, ka nav jārēķinās ar citu interesēm, un to var nosaukt par huligānismu. Huligānisma motīvs ir tāds pats kā citiem noziedzīgiem nodarījumiem – agresīvs uzbrukums personai, īpašumam, sabiedrībai, sabiedriskai kārtībai un drošībai, naidis, nicinājums, vēlme pašaplicināties. Vardarbība ir varas un pārkāpuma demonstrācija.” [53, 188]

Pareizai noziedzīga nodarījuma subjektīvās puses konstatēšanai un tās atsevišķu pazīmju (vainas, motīva, mērķa, emocionālā stāvokļa) noteikšanai ir svarīga nozīme, lai pareizi kvalificētu vainīgā izdarīto nodarījumu [18]. Piemēram, krimināltiesību teorijā atzīts, ka no piesavināšanās atšķiras mantas neatdošana laikā, nelikumīga lietošana, uzglabāšanas noteikumu neievērošana vai mantas pazaudēšana, kas var būt civiltiesisks delikts vai disciplinārs pārkāpums, taču nesatur to ļaunprātīgo uzticības laušanu, kas ir kriminālās piesavināšanās pamatā. Piesavināšanās ir tikai tad, ja vainīgais izņēmis svešu mantu nolūkā ar to rīkoties pēc saviem ieskatiem [39, 54]. Piesavināšanās subjektīvā puse izpaužas tieša nodoma veidā, jo vainīgais apzinās savu darbību kaitīgumu, paredz, ka cietušajam nodarīs zaudējumus, un vēlas iedzīvoties no citas personas labuma. Piesavināšanās ir viens no mantas nolaupīšanas veidiem, un laupīšanas motīvs vienmēr ir mantkārība, bet mērķis – iegūt materiālu labumu, proti, iedzīvoties uz citas personas rēķina [22, 20, 33–34].

Tiesu praksē atzīts, ka noziedzīgu nodarījumu pret personas veselību kvalifikācija nereti ir atkarīga no vainīgā rīcības motīviem, tāpēc nodarījuma juridiskais izvērtējums, ja motīvs apsūdzībā nav norādīts, var būt kļūdainš. Piemēram, Valmieras rajona tiesa ar 2012. gada 22. marta spriedumu lietā K39-0249/12, krimināllieta Nr. 11130002212, atzīstot A. G. par vainīgu KL 126. panta otrās daļas 4. punktā paredzētā nozieguma izdarīšanā, konstatēja, ka apsūdzētais, būdams alkohola ietekmē, ne mazāk kā trīs reizes ar rokām sitot cietušajam pa ķermeni, nodarīja viņam miesas bojājumus: galvas sasiņotumu ar zemādas asinsizplūdumiem un nobrāzumiem, krūškurvja sasiņotumu ar labās puses 6., 10. un 11. ribas lūzumiem. Kāda bija A. G. rīcības motivācija, no apsūdzības nav redzams [51].

Tiesa šādos gadījumos, taisot spriedumu, nevar izpildīt Kriminālprocesa likuma 527. panta pirmajā daļā ietvertu priekšrakstu, ka notiesājoša sprieduma aprakstošajā daļā jāsniedz pierādītā noziedzīga nodarījuma apraksts, minot arī apsūdzētā motīvus, jo apsūdzības saturu nosaka prokurors un tiesas tiesības konstatēt citus, no apsūdzības atšķirīgus apstākļus ir ierobežotas, jo tiesa nevar šo apsūdzību papildināt, konkretizēt vai kādā daļā izveidot no jauna, jo tad tiktu pārkāpts procesa pilnvaru nodalīšanas princips [33].

Secinājumi

Noziedzīgam nodarījumam kā indivīda vienotai gribas darbībai ir raksturīgi sarežģīti psiholoģiskie procesi, kurus ietekmē ne tikai ārējie apstākļi, bet arī dažādi personas individuālie apstākļi. Manuprāt, kaut arī personas psihiskā darbība, sākot ar nodoma rašanās brīdi par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu līdz pat tā realizācijai, iedalāma atsevišķos un atšķirīgos posmos, tomēr tā ir personas psihiskās darbības īstenošanas vienots process, kas rezumējas noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. Jāatzīst, ka personas nodoma rašanās ir tieši atkarīga no kāda noteikta motīva un tiek iekļauta darbībā, kas virzīta uz noteiktu mērķi. Tas ir mērķtiecības pamats. Tāpēc uzskatu, ka motīvs un mērķis ir psihiskās attieksmes nepieciešams komponents.

Domāju, ka motīvs un mērķis ir subjektīvo pusi veidojoši elementi, jo tie raksturo personas psihi un norises tajā. Cilvēka intelektuālā un gribas darbība ir nesaraujami saistīta ar motivāciju un cilvēka emocionālo pasauli. Par svarīgu šā procesa daļu kļūst darbības dinamika un attieksme pret to, darbības sociālās jēgas apzināšanās.

Manuprāt, var nodalīt individuālos jeb iekšējos un ārējos personas rīcības motīvus. Motīvus, kas ietilpst noziedznieka motivācijas jomā, var iedalīt šādās pamatgrupās:

- 1) sadzīvīskie motīvi;
- 2) sociāli nozīmīgie motīvi;
- 3) saskarsmes un mijiedarbības motīvi;
- 4) personas attīstības un socializācijas motīvi – sociālās prasmes, kontakti, vērtības.

Crime Motive in Context of Criminological and Criminal Law

Abstract

The aim of the research is to study the aspects of motive of crime in the Criminology and Criminal Law. The article presents the analysis of the role of crime motive in crime mechanism.

The author believes that although personal mental activity, starting with the intent of committing a criminal offence until accomplishment of the purpose, is divided into separate and different stages, what matters is a person's mental implementation process result in reality – committing a criminal offence .

Keywords: aim to crime, crime, motive of crime, motivation.

Literatūra

1. Bārtulis, J. *Nevis izstumt, bet palīdzēt laboties*. Iegūts no: <http://www.lvportals.lv/print.php?id=212881> [sk. 30.03.2016.].
2. Beļska, A. *Noziedzīga nodarījuma izpratne Latvijas un Amerikas Savienoto Valstu krimināltiesībās*. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte, 2013.
3. Belskii, V. Iu., Kravchenko, A. I., Kurganov, S. I. *Sociologija dlia iuristov: Uchebnoe posobie dlia vuzov*. Moskva: Zakon i pravo, 2011. (Бельский, В. Ю., Кравченко, А. И., Курганов, С. И. *Социология для юристов: Учебное пособие для вузов*. Москва: Закон и право, 2011).
4. Bilalov, R. K. Kriminologicheskaia kharakteristika lichnosti prestupnika, sovershaiushego nasilstvennie polovie prestupleniia protiv nesovershennoletnikh. *Novyi Iuridicheskii Zhurnal*. 2012, 3. (Билалов, Р. К. Криминологическая характеристика личности преступника, совершающего насильственные половые преступления против несовершеннолетних. *Новый юридический журнал*. 2012, 3).
5. *Bolshoi iuridicheskii slovar*. Sukharev, A. Ia., Krutskikh, V. E., Sukhareva, A. Ia. Moskva: Infra-M, 2003. (*Большой юридический словарь*. Сухарев, А. Я., Крутских, В. Е., Сухарева, А. Я. Москва: Инфра-М, 2003).
6. *Bolshoi iuridicheskii slovar*. Moskva: Prospekt A. V. Malko, 2009. (*Большой юридический словарь*. Москва: Проспект. А. В. Малько, 2009).
7. *Chastnaia kriminologija*. Otv. red. prof. A. Shestakov. Sankt-Peterburg: Iuridicheskii centr Press, 2007. (*Частная криминология*. Отв. ред. проф. А. Шестаков. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2007).
8. Filimonov, V. D. *Norma ugovolnogo prava*. Sankt-Peterburg: Izdatelstvo R. Aslanova Iuridicheskii centr Press, 2004. (Филимонов, В. Д. Норма уголовного права. СПб.: Издательство Р. Асланова Юридический центр Пресс, 2004).
9. Flowers, R. B. *Sex Crimes: Perpetrators, Predators, Prostitutes, and Victims*. Charles Thomas Publishers, Ltd, 2006.
10. Friedrich, C. J. *The pathology of Politics: Violence, Betrayl, Corruption, Secrecy, and propoganda*. New York: Harper & Row, 1972.
11. Gabrielyan, A. *Eitanāzijas fenomens krimināltiesiskajā, kriminoloģiskajā un medicīniski bioloģiskajā aspektā*. Promocijas darbs. Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 2014.
12. *Handbook of Sexual Violence*, J. M. Brown, S. L. Walklate (Eds.). Routledge, 2011.
13. Judins, A. *Apstākļi, kas izslēdz kriminālatbildību*. Rīga: SIA "Biznesa augstskola Turība", 2006.
14. Judins, A. *Krimināltiesību jēdzienu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 1998.
15. Klarks, R. V., Eks, Dž. E. *Noziedzības analīze 60 soļos*. Rīga: Valsts policija, 2011.
16. *Korupcijas novēršanas un apkarošanas pamatnostādnes 2015.–2020. gadam*. Iegūts no: <http://likumi.lv/ta/id/275394-par-korupcijas-noversanas-un-apkarosanas-pamatnostadnem-2015-2020-gadam> [sk. 30.03.2016.].
17. Kozlov, A. P. *Uchenie o stadiiakh prestupleniia*. Sankt-Peterburg: Izdatelstvo Iuridicheskii centr Press, 2002. (Козлов, А. П. *Учение о стадиях преступления*. – СПб.: Издательство Юридический центр Пресс, 2002).
18. Krastiņš, U. *Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti*. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014.
19. Krastiņš, U. *Noziedzīgs nodarījums*. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000.

20. Krastiņš, U., Liholaja, V. *Krimināllikuma komentāri: Pirmā daļa* (I–VII nodaļa). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2015.
21. Krastiņš, U., Liholaja, V., Niedre, A. *Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs 2. Sevišķā daļa*. Rīga: AFS, 2007.
22. Krastiņš, U., Liholaja, V., Niedre, A. *Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs 3. Sevišķā daļa*. Rīga: AFS, 2007.
23. Krastiņš, U., Liholaja, V., Niedre, A. *Krimināltiesības. Vispārīgā daļa*. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008.
24. *Kriminoloģija*. Mācību grāmata. Zin. red. Ķipēna K., Vilks A. Rīga: Nordik, 2004.
25. *Kriminoloģija, Uchebnik*. Pod red. prof. N. F. Kuznecovoi, prof. V. V. Luneeva. Moskva, 2004. (*Криминология: Учебник*. Под ред. проф. Н. Ф. Кузнецовой, проф. В. В. Лунеева. Москва, 2004).
26. *Kriminoloģija. Uchebnik dlia vuzov*. Pod obshchei redakciei profesora A. I. Dolgovoi. Moskva: Izdatelstvo NORMA, 2001. (*Криминология. Учебник для вузов*. Под общей редакцией профессора А. И. Долговой. Москва: Издательство НОРМА, 2001).
27. Kristapsone, S. *Noziedzība un to noteicošie sociāli ekonomiskie faktori Latvijā 90. gados*. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte, 2003.
28. Kriviņš, A. *Korupcijas novēršana un apkarošana publisko iepirkumu jomā*. Rīga: SIA "Izdevniecība "Drukātava"", 2015.
29. Kronberga, I. *Kas ir noziedzības novēršana?* Iegūts no: <http://providus.lv/article/kas-ir-noziedzibas-noversana> [sk. 30.03.2016.].
30. *Latgales apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2015. gada 16. aprīļa spriedums* (lietas Nr. 11320041514, lietas arhīva Nr. KA03-0117-15).
31. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departaments. *Tiesu prakse krimināllietās pēc Krimināllikuma 317. panta 2. daļas, 318. panta 2. daļas un 319. panta 2. daļas*. Iegūts no: www.at.gov.lv/lv/judikatura/tiesu-prakses-apkopojumi/kriminaltiesibas/ [sk. 30.03.2016.].
32. *Latvijas Republikas Augstākās tiesas 2015. gada 29. jūnija lēmums* (lietas Nr. 11087220308, lietas arhīva Nr. SKK-0142-15).
33. *Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2012. gada 4. jūnija lēmums lietā Nr. SKK-8/2012*, krimināllieta Nr. 15890002505.
34. *Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2013. gada 25. janvāra lēmums lietā SKK-6/2013*, krimināllieta Nr. 11091207011.
35. Leja, M. Noziedzīga nodarījuma izdarīšana aiz neuzmanības. *Jurista Vārds*. 2011. gada 14. jūnijs, 24 (671).
36. Liholaja, V. *Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija: Likums. Teorija. Prakse*. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007.
37. Lukasheva, E. A. *Motivi povedeniia cheloveka v pravovoj sfere*. SGP, 1972. (Лукашева, Е. А. *Мотивы поведения человека в правовой сфере*. СГП, 1972).
38. Lunejev, V. V. *Motivaciia prestupnogo povedeniia*. Moskva: Nauka, 1991. (Лунеев, В. В. *Мотивация преступного поведения*. Москва: Наука, 1991).
39. Mežulis, D. *Krimināltiesības shēmās: Vispārīgā daļa*. Rīga: Turība, 2013.
40. Mits, M. Par iecietības veicināšanu Latvijā: konferences kopsavilkums. *Jurista Vārds*. 2014. gada 18. marts, 11 (813).

*Aldona Kipāne. Noziedzīga nodarījuma motīvs kriminoloģijas
un krimināltiesību kontekstā*

41. Oganessian, B. L. Poniatie motiva korysti v teorii ugolovnogo prava i ego otrazhenie v UK RF. *Molodoj Uchonij*. 2013, 7. (Оганесян, Б. Л. Понятие мотива корысти в теории уголовного права и его отражение в УК РФ. *Молодой Ученый*. 2013, 7. Iegūts no: <http://www.moluch.ru/archive/54/7445/> [sk. 31.03.2016.].
42. *Par krimināllikumu piemērošanu lietās par tīšām slepkavībām: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums*. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2002.
43. Petin, I. A. *Mehanizm prestupnogo nasiliia*. Sankt-Peterburg: Iuridicheskii centr Press, 2002. (Петин, И. А. Механизм преступного насилия. СПб.: Юридический центр Пресс, 2004).
44. *Psiholoģijas vārdnīca*. G. Breslava red. Rīga: Mācību grāmata, 1999.
45. Roja, Ž., Roja I., Kaļķis, H. *Stress un vardarbība darbā. Ko darīt?* Rīga: Gutenbergs Druka, 2016.
46. Semenkova, V., Miķelsons, U. *Drošības psiholoģija*. Iegūts no: http://www.eksports.gold.lv/Drosibas_psihologija.pdf [sk. 31.03.2016.].
47. Sitkovskaia, O. D. *Motivaciia agresivnogo povedeniia nesovershennoletnikh prestupnikov. Nasilie, agresiiia, zhestokost. Kriminalno-psihologicheskoe issledovanie*. Moskva, 1990. (Ситковская, О. Д. Мотивация агрессивного поведения несовершеннолетних преступников. Насилие, агрессия, жестокость. Криминально-психологическое исследование. Москва, 1990).
48. Skliarov, S. *Vina i motivy prestupnogo povedeniia*. Sankt-Peterburg: Iuridicheskii centr Press, 2004. (Скляров, С. Вина и мотивы преступного поведения. СПб.: Юридический центр Пресс, 2004).
49. Stumbiņa, Ē., Birkavs, V., Niedre, A. *Kriminoloģija*. Rīga: Zvaigzne, 1981.
50. *Svešvārdu vārdnīca*. Rīga: Avots, 2008.
51. *Tiesu prakse noziedzīgu nodarījumu kvalificēšanā, ja lieta izskatīta bez pierādījumu pārbaudes*. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departaments, 2013.
52. Vorobjovs, A. *Sociālā psiholoģija*. Rīga: Izglītības sōļi, 2002.
53. Zelinskii, A. F. *Kriminalnaia psihologiia*. Nauchno prakticheskoe izdanie. Kiev: Iurinkom Inter, 1999. (Зелинский, А. Ф. *Криминальная психология*. Научно-практическое издание. Киев: Юринком Интер, 1999).
54. Tararukhin, S. A. *Ustanovlenie motiva i kvalifikaciia prestuplenii*. Kiev, 1977. (Тарарухин, С. А. Установление мотива и квалификация преступлений. Киев: 1977).
55. *Ugolovnoe pravo Rossii. Chast obshchaia. Uchebnik*. Moskva: Volters Kliver, 2005. (*Уголовное право России. Часть Общая. Учебник*. Москва: Волтерс Кливер, 2005.).

Notiesāto amatpersonu skaita dinamika pretkorupcijas kontekstā

Dr. iur. Anatolijs Kriviņš

*Daugavpils Universitāte, Izglītības un vadības fakultāte,
Pedagoģijas un pedagoģiskās psiholoģijas katedra, Latvija
anatolijs777@gmail.com*

Kopsavilkums

Raksts ir veltīts būtiskas problēmas izzināšanai – pret korupciju vērsto darbību efektivitātes korelācijai ar notiesāto amatpersonu skaitu. Publikācijā atspoguļots pētījums, vai par korupciju notiesāto valsts amatpersonu skaita pieaugums / samazinājums liecina par efektīvāku cīņu pret korupciju. Pētījuma rezultāti liecina, ka nepastāv zinātniski pierādīta korelācija starp amatpersonu skaitu, kas notiesātas par korupciju, un valstī realizēto pret korupciju vērsto darbību efektivitāti.

Atslēgvārdi: cīņa pret korupciju, notiesāto amatpersonu skaits.

Vērtējot pretkorupcijas pasākumu iedarbīgumu, viens no diskutablākajiem ir jautājums, kuri rādītāji ļauj secināt, ka valsts pretdarbība korupcijai ir efektīva. Šajā kontekstā publiskajā telpā bieži tiek uzsvērts notiesāto amatpersonu skaita pieaugums vai samazinājums.

Pretkorupcijas kontekstā notiesāto amatpersonu skaita dinamikai pievērš uzmanību gan ārvalstu, gan arī Latvijas zinātnieki. Piemēram, korupcijas pētnieks V. Nomokonovs norāda, ka diezgan nelielais tiesā izskatīto korupcijas lietu skaits vedina domāt, ka korupcijas sērga ir apsēdusi arī noziedzības apkarošanas iestādes. Turpretī liels korupcijas lietu skaits tiesās parasti liecina par to, ka valstī notiek aktīva cīņa ar korupciju [16, 124].

Politoloģe R. Kārklīņa grāmatā “Korupcija postkomunisma valstīs” uzsver:

“Naivs novērotājs var domāt – ja ierosinātas tikai dažas lietas, tas nozīmē, kā korupcijas līmenis ir zems. Patiesībā, visticamāk, ir gluži pretēji: apsūdzību mazais skaits var liecināt par ļoti augstu korupcijas līmeni, kā arī par to, ka tā ir pārņēmusi arī tiesu sistēmu.” [6, 46]

2015. gada decembrī korupcijas pētnieks V. Kalniņš, komentējot Latvijas tiesu datus par 2014. gadu, pauž šādu viedokli:

“Mazais notiesāto amatpersonu skaits atklāj satraucošu tendenci, kas liecina par cīņas pret korupciju vājināšanos. Daudz aktīvāka cīņa ar amatpersonu korupciju bija 2005. gadā, kad notiesātas tika 96 amatpersonas.” [21]

Šeit pieminētie apgalvojumi pirmšķietami (*prima facie*) ir loģiski, tomēr, lai risinātu minēto problēmu teorētiski, ir jāpievērš uzmanība arī turpmāk izklāstītajiem apsvērumiem.

Pirmkārt, jāņem vērā, ka cīņai pret korupciju (rakstā ar korupciju jāsaprot uzti-cētā publiskā resursa ļaunprātīga izmantošana privātās interesēs) ir duāls raksturs.

Korupcijas ierobežošanā neapšaubāmi svarīgi ir elementi, kas kopsakarā veido korupcijas apkarošanas apjomu:

- kriminālatbildības noteikšana par amatpersonas pretlikumīgiem nodarījumiem sava vai citu personu labuma gūšanai, šādu nodarījumu izmeklēšana un operatīvā darbība, vainīgo personu saukšana pie likumā paredzētās atbildības (ieskaitot taisnīgu un ātru tiesas procesu), sodu noteikšana un piemērošana (spēkā stājies tiesas spriedums), ar kriminālatbildību saistīto specifisko jautājumu risināšana;
- starptautiskā sadarbība (ieskaitot izdošanu, notiesāto personu nodošanu, savstarpēju tiesisko palīdzību; kriminālās tiesvedības tālāknodešanu, sadarbību tiesibaizsardzības jomā, kopīgu izmeklēšanu);
- noziedzīgi iegūtu līdzekļu atgūšana, kā arī tehniska palīdzība un informācijas apmaiņa.

Jāuzsver, ka pret darbība korupcijai ir pasākumu komplekss, kurā ietilpst arī korupcijas novēršana, t. i., tādas situācijas nostabilizēšanās, ka korupcija nenotiek, nerodas un neizraisa [12].

Korupcijas iegrožošanā nedrīkst pietiekami nenovērtēt šādus nozīmīgus mehānismus:

- varas sadali [25];
- monopolu ierobežošanu [7, 75];
- vārda brīvību [24, 2] u. tml.

Korupcijas novēršana visās trijās dimensijās – iekšējā novēršanā (paša vadības aparāta pūles), ārējā novēršanā (neatkarīgā tiesu sistēma un plašsaziņas līdzekļi [18, 105], vēlēšanu sistēma [26, 73] u. tml.), kā arī kolektīvā novēršanā (atklātība valsts un pašvaldību iestādēs [19, 18], t. sk. sabiedrības nodrošināšana ar informāciju) – veido spēcīgu, patstāvīgu korupcijas pret darbības virzienu un var sniegt būtisku ieguldījumu korupcijas līmeņa mazināšanā¹ [23].

¹ Sistēmiskās pret darbības korupcijai organizēšana paredz ne tikai korupcijā iesaistīto personu nepastarpinātu vajāšanu, bet arī korupcijas novēršanas un kontroles pasākumus, ar šo jomu saistīto normatīvo aktu pārskatīšanu, amatalgu palielināšanu amatpersonām, likuma prioritāšu noteikšanu un “amatpersonu tiro roku” idejas propagandu.

Ņemot vērā šeit minēto, redzams, ka jebkurā valstī pret korupciju vērstā darbība fokusējas galvenokārt uz koruptīvo pārkāpumu novēršanu [20] un uz koruptīvo pārkāpumu atklāšanu [4, 256].

Pieņēmums, ka valstīs, kurās pieaug sodīto amatpersonu skaits, korupcija samazinās, jo tā tiek efektīvi apkarota, ir loģisks, tomēr tikpat loģisks ir cits pieņēmums – valstīs, kurās ir efektīva korupcijas novēršanas sistēma, par korupciju sodīto amatpersonu skaits mazinās.

Neapšaubāmi, ka preventīvais darbs ir grūti pierādāms un dokumentējams [14, 98] (piemēram, preventīva rakstura lekcijas amatpersonām var novērst dažus koruptīvus noziedzīgus nodarījumus, bet šo iespējami novērsto noziegumu skaitu nevar nedz skaidri noteikt, nedz arī aprēķināt). Arī sabiedrības informēšanas un sociālās reklāmas ietekmi ir grūti izmērit. Turpretī represīvajā segmentā valstij ir daudz vieglāk rast sava darba produktivitātes pierādījumus (piemēram, Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs, gatavojot ikgadējos ziņojumus par savu darbību, fokusē sabiedrības uzmanību galvenokārt uz sāktu kriminālprocesu un sodīto amatpersonu skaitu).

Cīņas pret korupciju rezultātus uzskatāmāk var parādīt ar korupcijas apkarošanas datiem – statistisko pārskatu, tiesu prakšu ziņām u. tml. Īpaši populāra šāda pieeja ir Latvijas kaimiņvalstīs – Baltkrievijā un Krievijā. Plašsaziņas līdzekļu sniegtā informācija liecina, ka Baltkrievijā 2015. gadā par koruptīvo noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu tika sodītas 485 personas, kas ir par 63% vairāk nekā 2014. gadā² [8]. Savukārt Krievijā 2014. gada deviņos mēnešos tika notiesātas 9196 personas, bet 2015. gada šajā pašā laika posmā – 10 064³ [3].

Analizējot šo informāciju par notiesāto amatpersonu skaita dinamiku, nevar neapstrīdami secināt, vai šajās valstīs korupcijas apkarošana ir kļuvusi efektīvāka nekā agrāk vai tendence ir pilnīgi pretēja – koruptīvo noziedzīgu nodarījumu skaits ir palielinājies, saglabājoties diezgan stabilam par korupciju sodīto procentam. Atbilde uz šo jautājumu būtu iespējama tikai tad, ja statistikas datus par sodīto amatpersonu skaitu papildinātu ar patiesu informāciju par izdarīto koruptīvo noziedzīgu nodarījumu skaitu šajos periodos.

Otrkārt, jāatzīmē, ka, iegūstot informāciju par izdarīto koruptīvo noziedzīgu nodarījumu skaitu valstī (informāciju par korupcijas līmeni valstī), ārkārtīgi svarīga

² Baltkrievijā apkopoti tieslietu sistēmas darbības 2015. gadā rezultāti. Par izdarītajiem kriminālnoziedzīgiem notiesāti vairāk nekā 43 tūkst. cilvēku. 2015. gadā par korupciju tika sodīti 485 cilvēki. To ir par 63% vairāk nekā 2014. gadā. Lielākajai daļai par korupciju notiesāto piesprieda brīvības atņemšanu uz dažādu laiku. Šajā jomā visizplatītākais noziegums ir zādzība, ļaunprātīgi izmantojot dienesta stāvokli (204 notiesātie), tai seko kukuļņemšana (112), kukuļdošana (75), varas ļaunprātīga izmantošana (75) un pilnvaru pārsniegšana (27).

³ Jurijs Čaika paziņoja, ka 2015. gadā tiesībsargājošās institūcijas cīņai pret korupciju sākušas īstenot kvalitatīvi jaunas pieejas, kas devušas pozitīvus rezultātus. 2015. gada 11 mēnešos atklāts 31 tūkst. korupcijas noziegumu, turklāt palielinās sabiedriski īpaši bīstamo [noziedzīgu] apjoms, kas būtībā veido korupcijas noziegumu kodolu, t. sk. – kukuļdošana. Fiksēts ievērojams organizēto, liela apjoma korupcijas noziegumu pieaugums. Vienlaikus palielinājies arī tiesai nosūtīto krimināllietu par šā veida noziegumiem skaits, kā arī personu skaits, kas notiesātas par korupciju. 2015. gada deviņos mēnešos tiesas pasludinājušas 8582 notiesājošus spriedumus 9196 personām.

ir izpētes metodoloģija. Informācijas ieguvē nedrīkst aprobežoties tikai un vienīgi ar tiesu statistikas datu analīzi, jo tiesu statistika liecina vienīgi par atklātajiem noziedzīgiem nodarījumiem, turklāt tikai par tiem, kuri ir pierādīti un jau stājies spēkā notiesājošs spriedums. Korupcijas līmeņa noteikšana, pamatojoties tikai un vienīgi uz tiesu statistiku, būtu aplama jau tādēļ vien, ka korupcija ir latentā parādība.

Arī pret korupciju vērsto darbību efektivitātes mērījumos statistikas kvantitatīvajiem datiem ir tikai sekundāra nozīme.

Gan korupcijas apkarošanā, gan arī novēršanā statistikas dati ļauj izmērīt tikai sistēmas produktivitāti, nevis efektivitāti, jo efektivitātes noteikšanā, atšķirībā no produktivitātes, jāņem vērā ne tikai kvantitatīvos, bet arī kvalitatīvos rādītājus. Efektivitāte galvenokārt tiek raksturota ar jēdzieniem “resursi” un “rezultāti”. Nosakot rezultātus, kas jāsasniedz cīņā pret korupciju, tie jāizteic nevis ar sodīto amatpersonu skaitu, bet gan ar korupcijas līmeņa samazināšanu valstī un atbildības par iesaistīšanos korupcijā nenovēršamību. Var secināt, ka rādītājs “notiesāto amatpersonu skaits”, ko parasti lieto tiesu statistikā, neatspoguļo ne korupcijas līmeni valstī, ne arī pret korupciju vērstās politikas efektivitāti [11, 4].

Lai iegūtu pilnīgāku ainu, papildu tiesu statistikai var izmantot starptautiskos indeksus un pārskatus, to skaitā – korupcijas uztveres indeksu (angļu val. *Corruption Perceptions Index, CPI*), Globālo korupcijas barometru (*Global Corruption Barometer*), kukuļdevēju indeksu (*Bribe Payers Index, BPI*), Globālo korupcijas pārskatu (*Global Corruption Report*), Valsts godaprāta sistēmas novērtējumu (*National Integrity System Assessments*) un Globālo godaprāta ziņojumu (*Global Integrity Report*), tomēr nekritiska paļaušanās uz tajos minētajiem datiem arī nav vēlama. Plaši pazīstamais korupcijas uztveres indekss (CPI), piemēram, tiek kritizēts kopš tā izveides brīža [5; 22, 91], norādot uz šādām nepilnībām:

- izmantotās metodikas subjektivitāte (ekspertus un uzņēmējus lūdz novērtēt viņu valsts pārvaldes aparāta korumpētību);
- aptaujāto respondentu lojalitātes problēma;
- indeksa noteikšanā nav atrisināta problēma ar termina “korupcija” robežu noteikšanu;
- pastāv bažas par pašas Starptautiskās pretkorupcijas organizācijas (*Transparency International*)⁴ iespējamo korumpētību un politisko ietekmējamību (tiek paustas aizdomas, ka CPI grafiks atspoguļo nevis reālo iekšējo situāciju valstī, bet gan ārējo novērotāju attieksmi pret valsts valdību).

Tomēr, manuprāt, daudz būtiskāka CPI problēma ir tā, ka – līdzīgi kā mediji –, pārspīlējot korupcijas skandālus, tā var negatīvi ietekmēt sabiedrības uzticēšanos [1, 83].

⁴ *Transparency International* ir 1993. gadā dibināta starptautiska nevalstiska organizācija, kas cīnās pret korupciju un pievērš sabiedrības uzmanību šai problēmai. Tā regulāri, reizi gadā, aprēķina valsts korupcijas uztveres indeksu.

Šis indekss tiek atspoguļots plašsaziņas līdzekļos, tāpēc tas var ietekmēt sabiedrības viedokli un ar laiku kļūt par sabiedrības pašas piepildāmo pareģojumu (angļu val. *self-fulfilling prophecy*) [27, 841]. Turklāt starp korupcijas uztveri un reāliem koruptīviem notikumiem var būt liela atšķirība, ko pastarpināti pierāda arī Latvijas piemērs: atbilstīgi korupcijas uztveres indeksa datiem Latvijas iedzīvotāju uztverē viszemākais korupcijas līmenis bija 2006.–2008. gadā, kad bija pieaudzis viņu pašu labklājības līmenis. Taču neatbildēts paliek jautājums, vai tiešām korupcijas līmenis 2006.–2008. gadā Latvijā bija mazāks nekā 2005. un 2009. gadā [10, 120]?

Korupcijas līmeņa noteikšanā jāizmanto vairāki un dažādi instrumenti, – arī socioloģiskās aptaujas. Latvijā pēdējo piecu gadu laikā ir bijis diezgan daudz pētījumu par korupciju, piemēram, 2011. gadā – “Uzņēmēju attieksme pret korupcijas jautājumiem”, Latvijas uzņēmēju aptauja (SKDS aptauja 2011. gada novembrī); 2012. gadā – “Attieksme pret korupciju Latvijā”, Latvijas iedzīvotāju aptauja (tirgus un socioloģisko pētījumu aģentūras “Latvijas Fakti” aptauja 2012. gada novembrī); 2013. gadā – “Eurobarometra ziņojums par iedzīvotāju saskarsmi ar korupciju ES dalībvalstīs”, “Eurobarometra ziņojums par korupciju uzņēmējdarbībā ES dalībvalstīs”; 2014. gadā – “Cik demokrātiska ir Latvija? Demokrātijas audits, 2005–2014” (Latvijas Universitātes Sociālo un politisko pētījumu institūta publikācija, zin. red. Juris Rozenvalds), “Attieksme pret korupciju Latvijā”, Latvijas iedzīvotāju aptauja (sabiedriskās domas aptauja “Attieksme pret korupciju Latvijā” 2014. gada aprīlī); Eiropas pretkorupcijas ziņojums (Eiropas Komisija, 2014); 2015. gadā – “Korupcijas novēršana valsts sektorā”⁵ [9].

Korupcijas līmeņa noteikšanā mērķa socioloģiskie pētījumi ir daudz lietderīgāki nekā tiesu statistikas dati vai starptautiskie indeksi, jo socioloģiskie pētījumi:

- ļauj izziņāt korupciju konkrētā jomā – prokuratūrā, policijā, medicīnas iestādēs u. tml.;
- socioloģisko pētījumu dati tiek iegūti īsā laika posmā, kas nodrošina datu aktualitāti;
- plašais respondentu skaits, t. sk. intervijas ielās, ļauj ar lielāku ticamības pakāpi identificēt korupcijas izplatību.

Tomēr arī socioloģiskajiem pētījumiem ir trūkumi, piemēram:

- respondentu atbilžu patiesums (atsevišķas personas var atbildēt uz jautājumiem negodīgi, daži var apzināti sagrozīt savas atbildes);
- nepieciešamība ieguldīt lielus cilvēkresursus pētījuma veikšanai;
- salīdzināmības problēma starp lokālā izpētē iegūtajiem datiem un starptautiskajiem pētījumiem.

Turklāt pētījumos iegūto datu ticamība jāvērtē, atceroties, ka:

- sabiedrība ir heterogēns veidojums, tāpēc dažādas sabiedrības grupas (piemēram, sociālās) atšķirīgi uztver korupciju⁶ [15, 363];

⁵ *Prevention of Corruption in the Public Sector in Eastern Europe and Central Asia.*

⁶ Pēc I. Meni (*Y. Meny*) domām, tas, vai sabiedrība kādu darbību uzskata par koruptīvu, ir atkarīgs no sabiedrības tolerances līmeņa (no skaitliskiem un simboliskiem efektiem), kā arī no kontroles līmeņa.

- pirms analizēt iegūtos rezultātus, būtu jānosaka, vai sabiedrība uztver korupciju kā sociālu problēmu un cik liela tolerance pret korupciju ir socioloģiskajā pētījumā iesaistītajiem respondentiem;
- sabiedrība atzīst korupcijas sekas par sociālu problēmu tikai tad, kad korupcija sasniedz kritisko robežu⁷ [17, 85];
- korupcija tiks socioloģiski atpazīta un atzīta par sociālu problēmu tikai tad, kad to vispirms atzīs sabiedrība⁸ [2, 299].

Gan tiesu statistikai, gan starptautiskajiem indeksiem, gan arī socioloģiskajiem pētījumiem ir vairāki trūkumi, tādēļ ticama korupcijas līmeņa noteikšanai būtu lietderīgi visu šo avotu izmantošana vienlaikus.

Treškārt, svarīgi, lai valstu valdību pastiprināta uzmanība korupcijas rādītājiem statistiskajās atskaitēs nefokusētos uz sodīšanas par maznozīmīgiem korupcijas gadījumiem (t. s. apakšējo korupciju) kvantitatīvajiem rādītājiem, atstājot bez ievērības daudz svarīgāku, t. i., augstākā līmeņa un vērienīgāku korupciju. Augstākā (elitārā) korupcija, atšķirībā no apakšējās korupcijas, parasti ir politiskā, nevis birokrātiskā korupcija un var ietekmēt ievērojami plašāku subjektu loku, turklāt tās sekas var izpausties ne tikai īstermiņā, bet arī ilgtermiņā, šādi veicinot elitārās korupcijas sevišķu bīstamību.

Austrumeiropas valstīs, kur visā reģionā prokurori un tiesneši reti uzdrīkstas izmeklēt vadošu amatpersonu darbības [6, 23], īpaši būtiski ir pamanīt un turēt uzmanības lokā elitārās korupcijas riskus. Valstīs, kurās korupcija ir plaši izplatīta, panākt notiesāto personu skaita pieaugumu ir daudz vieglāk nekā valstīs, kurās korupcijas līmenis ir zems. Tomēr, kā tika norādīts iepriekš, pret korupciju vērsto politiku jebkurā valstī vajadzētu virzīt tā, lai nepārprotama un neapstrīdama kļūtu atbildības nenovēršamība visos korupcijas slāņos, it īpaši augstākajā, ko ir daudz grūtāk sodīt nekā sīkus kukuļņēmējus. Ārkārtīgi svarīgi ir izskaust praksi, ka augstāks korupcijā iesaistītā amats nodrošina viņam lielāku nesodāmības iespēju [13, 23].

Secinājumi

1. Raksta mērķis bija analizēt, vai par koruptīvajiem noziedzīgiem nodarījumiem notiesāto amatpersonu skaits liecina par efektīvu cīņu pret korupciju. Pētījuma rezultāti liecina, ka nepastāv zinātniski pierādīta korelācija starp rādītāju “par korupciju notiesāto amatpersonu skaits” un valstī realizēto pret korupciju vērsto darbību efektivitāti.

⁷ Pirms traktēt korupciju kā sociālo problēmu, nepieciešams ir sertificēt un klasificēt atsevišķas prasības, piemēram, prasību formulēt korupcijas problēmu, prasību sabiedrībai atzīt šo problēmu kā būtisku, prasību sagaidīt valsts politiskās elites reakciju.

⁸ Šis secinājums izriet no pieņēmuma, ka korupcijas problēma ir saistīta ar realitātes uztveri un interpretāciju. Šādu pieeju apstiprina arī H. Blumers (*H. Blumer.*), kurš norāda, ka sociālās problēmas ir kolektīvas apziņas produkts, nevis objektīvu sociālo apstākļu kopums.

2. Pētot korupcijas novēršanas un apkarošanas jomu, kvantitatīvajiem rādītājiem jāveltī īpaša uzmanība. Rādītājs “par korupciju notiesāto amatpersonu skaits” neliecina par korupcijas līmeni valstī, kā arī par politikas, kas vērsta pret korupciju, efektivitāti.
3. Sodīto personu skaita samazinājums liecina par cīņas pret korupciju samazināšanos tikai tajā gadījumā, ja korupcijas reālais līmenis valstī paliek nemainīgs vai pieaug. Taču gadījumā, ja efektīvas korupcijas novēršanas rezultātā valstī korupcijas līmenis samazinās, tad sodīto personu skaita samazinājumu var vērtēt kā likumsakarīgu.
4. Tiesu statistikas datu dinamikas analīze ir obligāti jāpapildina ar korupcijas līmeņa dinamikas analīzi, ņemot vērā gan starptautiskos indeksus, gan arī socioloģisko aptauju rezultātus. Korupcijas pret darbības duālais raksturs neļauj precīzi nošķirt un izmērīt procentos apkarošanas devumu un korupcijas novēršanas devumu. Šo problēmu var novērst, izmantojot socioloģiskās aptaujas, kurās uz zinātais sabiedrības viedoklis ir attiecināms uz kopējo vērtējumu par darbībām, kas vērsta pret korupciju.
5. Pret korupciju vērstās politikas efektivitātes galvenais rādītājs ir nevis sodīto amatpersonu skaita pieaugums, bet gan korupcijas līmeņa mazināšanās valstī un atbildības nenovēršamības principa stingra ievērošana. Katrai valstij jāpanāk, lai pie atbildības tiktu saukts nevis lielākais korupcijā iesaistīto personu skaits, bet gan procentuāli lielākais korupcijā iesaistītais personu daudzums, turklāt vairāk fokusējoties uz augstāka ranga korupcijas gadījumiem, nevis sadzīves korupcijas gadījumiem. Minēto procentuālo lielumu var ietekmēt, gan veicinot korupcijas apkarošanu (sodot lielāko personu skaitu), gan arī mazinot to personu skaitu, kuras izdara koruptīvus noziedzīgus nodarījumus (t. i., veicinot korupcijas novēršanu).

Dynamics of Condemned Officials in Context of Fight against Corruption

Abstract

The article is devoted to the research of a significant problem – correlation between indicators of the number of condemned officials and efficiency of fight against corruption. In the article it is investigated whether increase/reduction of the number of condemned officials demonstrates a more effective fight against corruption. The results of the research demonstrate that there is no scientifically proven correlation between the indicator of the number of condemned officials and the efficiency of fight against corruption in the state.

Keywords: fight against corruption, dynamics of condemned officials.

Literatūra

1. Behn, R. D. *Rethinking Democratic Accountability*. Washington, D. C.: Brookings Institution, 2001.
2. Blumer, H. Social Problems as Collective Behavior. *Social Problems*. 1971, 18 (winter).
3. Chaika, Iu. O. O rezultatak borbi s korupciei i ee dinamika. (Чайка, Ю. О результатах борьбы с коррупцией и ее динамике. 12.01.2016.) Iegūts no: <http://prisonlife.ru> [sk. 28.03.2016.].
4. *Criminal Investigation: An Introduction to Principles and Practice*. Peter Stelfox, 2009.
5. Galtung, F. *Measuring the Immeasurable: Boundaries and Functions of (Macro)*. 2006.
6. Kārklīņa, R. *Korupcija postkomunisma valstīs*. Rīga: Valters un Rapa, 2005.
7. Klitgaard, R. *Controlling corruption*. Berkeley: University of California Press, 1988.
8. Korupcija: za god kolichestvo osuzhdennikh uvelichilos na 63%. (Коррупция: за год количество осужденных увеличилось на 63%.) Iegūts no: <http://mahiliow.regiony.by/#!news/9328> [sk. 28.03.2016.].
9. *Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs*. Pētījumi. Iegūts no: <http://www.knab.gov.lv/lv/education/research/index.php> [sk. 28.03.2016.].
10. Kriviņš, A. *Korupcijas stāvoklis mūsdienā Latvijā publisko iepirkumu jomā*. Starptautiskais zinātnisko darbu krājums. 8. sēj., II daļa. Rīga: Baltijas Psiholoģijas un menedžmenta augstskola, 2012.
11. Langseth, P., et al. *Empowering the Victims of Corruption through Social Control Mechanisms (paper presented at IACC meeting)*. Prague, 2001, Oct. 9, 3–4.
12. *Latviešu valodas vārdnīca*. Rīga: Avots, 2006.
13. Maidanik, K. Corruption, Criminalization, Kleptocracy: “Transition Phase”? Dead-End Branch? Foundational Structures? *Russian Politics and Law* 36, 1998, 1.
14. Matisāns, J. *Valsts policijas darba efektivitātes vērtēšanas struktūra*. Valsts policijas darba efektivitātes vērtēšanas kritēriji: Valsts policijas pasūtītā pētnieciskā projekta pirmā posma materiāli. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2008.
15. Meny, Y. Corruption “fin de si et cle”: Changement, crise et transformation des valeurs. *Revue Internationale Des Sciences Sociales*. 1996, 149 (September).
16. Nomokonov, V. On Strategies for combating corruption in Russia. *Demokratizacija*, 2000; 8 (1).
17. Novikova, O. S. Osobennosti pozicionirovaniia politicheskoi eliti v usloviiakh formirovaniia antikorupcionnoi politiki v Rosiiskoi Federacii. *Filosofia Prava*. 2007, 4. (Новикова, О. С. Особенности позиционирования политической элиты в условиях формирования антикоррупционной политики в Российской Федерации. *Философия права*. 2007, 4.)
18. Patejeva, G. Kh. Rol SMI v formirovanii obshestvennogo mneniia po probleme korupcii pri naznachenii nakazaniia. *Pravo. Zakonodatelstvo. Lichnost*. 2009, 3 (7). (Патеева, Г. Х. Роль СМИ в формировании общественного мнения по проблеме коррупции при назначении наказания. *Право. Законодательство. Личность*. 2009; 3 (7).)
19. Poljakova, T. A. Informacionnaia otkritost kak odin iz faktorov v borbe s korupciei pri postroenii informacionnogo obshestva. *Iuridicheskii Mir*. 2008, 1 (133). (Полякова, Т. А. Информационная открытость как один из факторов в борьбе с коррупцией при построении информационного общества. *Юридический мир*. 2008, 1 (133).)
20. *Prevention First: National Operating Strategy 2011–2015*. Date Published: March 2012. (Prevention First is the operating strategy for New Zealand police). Iegūts no: <http://www.police.govt.nz/about-us/publication/prevention-first-national-operating-strategy-2011-2015> [sk. 28.03.2016.].

21. *Providus: Cīņa ar amatpersonu korupciju apstājusies*. 09.12.2015. Iegūts no: <http://providus.lv/article/valta-dati-tresdienai> [sk. 28.03.2016.].
22. Sik, E., *The Bad, the worse and the worst: Guesstimating the level of corruption. Political corruption in transition: A Skeptic's Handbook*, Stephen Kotkin and Andras Sajo, Eds. Budapest, 2002. OECD. "The Uses and Abuses of Governance Indicators". Iegūts no: http://www.oecd.org/document/25/0,2340,en_2649_33935_37081881_1_1_1_1,00.html [sk. 28.03.2016.].
23. Sirotin, A. *Opit borbi s korupciei v Singapore*. (Сиротин, А. Опыт борьбы с коррупцией в Сингапуре.) Iegūts no: http://www.sudanet.ru/borba_s_corrupciei_v_singapore [sk. 28.03.2016.].
24. Staphenurst, R. *The Media's Role in Curbing Corruption*. Washington, D. C.: World Bank Institute, 2000.
25. The Federalist No. 37. Concerning the difficulties of the Convention in devising a proper form of government. *Daily Advertiser*. January 11, 1788 [James Madison]. Iegūts no: <http://www.constitution.org/fed/federa37.htm> [sk. 28.03.2016.].
26. Veshniakov, A. A. Svobodnie i demokraticheskie vibori kak pregrada politicheskoi korupcii. Organizovannaia prestupnost, terorizm i korrupciia. *Kriminologicheskii Ezhekvartal'nii Almanakh*. 2003, 1. (Вешняков, А. А. Свободные и демократические выборы как преграда политической коррупции. Организованная преступность, терроризм и коррупция. *Криминалогический ежеквартальный альманах*. 2003, 1.)
27. Warren, D. E., Laufer, W. S. Are corruption indices a Self-fulfilling prophecy? A Social labeling perspective of corruption. *Journal of Business Ethics*. 2009, 88.

Līdzsvara meklējumi starp pamattiesību ievērošanu un valsts drošības aizsardzību Satversmes tiesas praksē¹

Dita Plepa

Rīgas Stradiņa universitāte, Juridiskā fakultāte, Latvija
dita.plepa@gmail.com

Kopsavilkums

Rakstā atspoguļotas Latvijas Republikas Satversmes tiesas nolēmumos ietvertās atziņas par Latvijas Republikas Satversmes regulējumu un tā interpretāciju valsts drošības jautājumos. Īpaša uzmanība veltīta tiesu prakses analīzei, aplūkojot metodoloģiju, kas palīdz panākt līdzsvaru starp nepieciešamību novērst valsts drošības apdraudējumus un nepieciešamību aizsargāt pamattiesības.

Atslēgvārdi: Satversme, Satversmes tiesa, pamattiesības, valsts drošība, sabiedrības drošība, demokrātiskas iekārtas aizsardzība.

Ievads

Drošība ir gan personas pamattiesību elements [5, 5], gan arī vērtība, kurai demokrātiskā sabiedrībā ir būtiska nozīme. Viens no svarīgākajiem valsts uzdevumiem ir gādāt par savu iedzīvotāju drošību. Savukārt valsts no tās iedzīvotājiem var prasīt līdzdalību drošības uzturēšanā, piemēram, obligātu īslaicīgu dalību militārajā dienestā. Tādēļ drošība ir fundamentāls konstitucionālo tiesību jautājums, definējot valsts un tās iedzīvotāju savstarpējās attiecības [4].

Britu filozofs un politikas teorētiķis Džons Stjuarts Mills jau 1857. gadā norādījis, ka līdz ar konstitucionālās kontroles iedibināšanu kļuvis iespējams nodrošināt pilsonisko jeb sociālo brīvību [10]. Konstitucionālisma attīstības rezultātā par aksiomu

¹ Visas šajā rakstā ietvertās atziņas ir balstītas uz autores personiskajiem uzskatiem un pārliecību un nav saistošas nevienai institūcijai vai organizācijai, kurā viņa darbojas. Raksta tapšanu iedvesmoja dalība starptautiskajā studentu seminārā "Human Rights vs. National Security Should Freedom be Restricted to Safeguard Freedom?" Ķelnē 2015. gada novembrī.

Dita Plepa. Līdzsvara meklējumi starp pamattiesību ievērošanu un valsts drošības aizsardzību Satversmes tiesas praksē

kļuvusi tēze, ka konstitucionālā tiesa ir viens no efektīvākajiem pamattiesību un demokrātiskas un tiesiskas valsts vērtību aizsardzības mehānismiem. Mūsdienu demokrātiskas un tiesiskas valsts attīstība ir nesaraujami saistīta ar centieniem panākt līdzsvaru starp konstitucionālo vērtību aizsardzību un pamattiesību ievērošanu. Tieši konstitucionālā tiesa ir tā institūcija, kura savos nolēmumos formulē pamattiesību aizsardzības standartu un norāda veidu, kā rodams saprātīgs līdzsvars starp pamattiesību ievērošanu un konstitucionālo vērtību aizsardzību.

Rakstā atspoguļotas Latvijas Republikas Satversmes tiesas (turpmāk – Satversmes tiesa) nolēmumos ietvertās atziņas par Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) regulējumu un tā interpretāciju valsts drošības jautājumos. Īpaša uzmanība veltīta tiesu prakses analīzei, izgaismojot metodoloģiju, kas palīdz panākt līdzsvaru starp nepieciešamību novērst valsts drošības apdraudējumus un nepieciešamību aizsargāt pamattiesības. Raksta mērķis ir noskaidrot, kādi valsts drošības labad paredzēti pamattiesību ierobežojumi uzskatāmi par samērīgiem un tātad atbilstošiem Satversmei.

Valsts drošības intereses

Ilgstošais karš pret terorismu, jaunais terorisma vilnis, kas veļas pāri Eiropai, un daudzviet pasaulē uzliesmojošie militārie konflikti ir pamats nopietnai diskusijai par jauna veida valsts un sabiedrības drošības aizsardzības pasākumu nepieciešamību. Dažādu apdraudējumu novēršanai tiek piedāvāti gan praktiski risinājumi (pastiprināta drošības kontrole), gan normatīvo aktu grozījumi (dažādi ierobežojumi). Lai novērstu jaunus valsts un sabiedrības drošības apdraudējumus, likumdevējs nosaka būtiskus pamattiesību un pamatbrīvību ierobežojumus.

Atbilstoši Satversmē nostiprinātajam parlamenta virsvadības principam Saeimai ir tiesības izlemt Latvijas valstij un sabiedrībai svarīgus jautājumus [12]. Arī attiecībā uz valsts drošības jautājumiem Saeimai ir piešķirtas tiesības rīkoties Satversmē noteiktajā apjomā un kārtībā. Satversme Saeimai dod dažādus instrumentus, lai tā varētu aizstāvēt valsts drošības intereses, proti, Saeima bauda rīcības brīvību, izvēloties veidu, kā tiks sargāta valsts drošība.

Pašreizējā ģeopolitiskajā situācijā valstij jāveic mērķtiecīgi pasākumi, lai aizsargātu savas intereses un drošību, tostarp arī pilnveidojot krimināltiesību regulējumu [8]. 12. Saeima, lai nodrošinātu iespēju vērsties pret hibrīdkara radītiem Latvijas drošības apdraudējumiem un ar krimināltiesiskiem līdzekļiem laikus reaģētu uz iespējamo apdraudējumu, kas vērsti pret Latvijas Republiku un tās pamatinteresēm, vai citādu Latvijas nacionālās drošības interešu apdraudējumu, izstrādājusi grozījumus Krimināllikumā (KL) [56].

Šā likumprojekta anotācijā norādīts, ka

“panti, kas paredz atbildību par noziedzīgiem nodarījumiem pret valstisko neatkarību, teritoriju, konstitucionālo iekārtu un valsts likumīgo varu (turpmāk arī – valsts pamatintereses), nav mainīti kopš KL stāšanās spēkā 1999. gadā (grozītas ir tikai sankcijas). Līdz ar to spēkā esošais regulējums vairs nenodrošina nacionālās drošības interešu aizsardzību pilnā apjomā. Tas nav pietiekams un atbilstošs, ņemot vērā mūsdienās pastāvošos valsts drošības apdraudējumus.” [9]

Dita Plepa. Līdzsvara meklējumi starp pamattiesību ievērošanu un valsts drošības aizsardzību Satversmes tiesas praksē

No Saeimas apsvērumiem var secināt, ka par valsts drošības apdraudējumu tiek uzskatīta vēršanās pret valsts neatkarību, teritoriālo vienotību, konstitucionālo iekārtu un likumīgo varu. Likumprojektā paredzēti kriminālsodi par darbību, kas vērsta pret Latvijas Republikas valstisko neatkarību vai suverenitāti vai kas vērsta uz valsts teritoriālās vienotības graušanu, valsts varas gāšanu vai valsts iekārtas grozīšanu [9]. Tātad, pēc Saeimas ieskata, arī valsts suverenitātes apdraudējums ir valsts drošības jautājums.

12. Saeimas izstrādātie grozījumi Krimināllikumā atbilst “karojošās demokrātijas” [3] un “aizsargāties spējīgas demokrātijas” konceptiem [1]. Atbilstoši šiem konceptiem valstij ir tiesības veikt tās konstitucionālās iekārtas apdraudējumu novēršanai nepieciešamos pasākumus, proti, Satversmē ietvertās tiesības nedrīkst izmantot ar nolūku iznīcināt Latvijas valsts neatkarību un / vai demokrātisko iekārtu, jo pretējā gadījumā zustu pašas Satversmes pastāvēšanas pamats un jēga [2].

Likumdevējam ir plaša rīcības brīvība noteikt sodus par konkrētiem nodarījumiem, kā arī paredzēt nosacījumus personas atbrīvošanai no atbildības par šiem nodarījumiem. Šādu regulējumu pieņemot, likumdevējs parasti balstās uz priekšstatiem, uzskatiem un vērtībām, ko akceptējusi sabiedrība un ko tas ir tiesīgs izteikt normatīvā veidā. Likumdevējs, veidojot sodu politiku, nosaka personas uzvedības ietvarus un tādējādi aizsargā sabiedrības drošību [48]. Tomēr nav šaubu, ka kriminālatbildība jānosaka par antikonstitucionālu rīcību [57], proti, krimināli sodāma būtu tikai tāda darbība vai bezdarbība, ar kuru tiek pārkāptas augstākā juridiskā spēka tiesību normas.

Demokrātiskās valsts iekārtas aizsardzība un valsts drošības aizsardzība pieļauj tikai tādas personu pamattiesību ierobežojumus, kuri saskaņoti ar Satversmi un cilvēka pamattiesībām [56]. Tātad ir jāvērtē, vai likumdevējs nav acīmredzami pārkāpis tam Satversmē noteiktās rīcības brīvības robežas. Par Satversmē noteikto rīcības brīvības robežu pārkāpšanu būtu uzskatāms, piemēram, tas, ka tiesību norma būtiski apdraud personas pamattiesības [48, 10].

Lai noskaidrotu likumdevēja rīcības brīvības robežas, tam nosakot pamattiesību ierobežojumus nolūkā aizsargāt valsts drošību, vispirms jānoskaidro Satversmes normu tvērums. Satversmē *expressis verbis* nav minēta valsts drošība. Tāpēc šis jēdziens noskaidrojams Satversmes iztulkošanas ceļā [11].

Demokrātiskas iekārtas un sabiedrības drošības aizsardzība

Satversmes 116. pantā cita starpā paredzēts, ka personas tiesības, kas noteiktas Satversmē, var ierobežot likumā paredzētajos gadījumos, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību [6]. Tādēļ leģitīms pamattiesību ierobežošanas mērķis var būt vienīgi Satversmes 116. pantā nostiprināto konstitucionālo vērtību aizsardzība, proti, ikviena personas pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs. Tātad ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad [25].

Dita Plepa. Līdzsvara meklējumi starp pamattiesību ievērošanu un valsts drošības aizsardzību Satversmes tiesas praksē

Satversme neatzīst valsts drošību par leģitīmu mērķi pamattiesību ierobežošanai. Tas nozīmē, ka likumdevējs nav tiesīgs ierobežot Satversmē noteiktās pamattiesības, atsaucoties vienīgi uz nepieciešamību aizsargāt valsts drošību. Likumdevējs, pamattiesības ierobežojot, rīkojas nevis pēc savas iniciatīvas, bet gan pamattiesību ierobežošanas klauzulā noteiktajos ietvaros [7, 740], t. i., likumdevējs ir tiesīgs pamattiesību ierobežojumus noteikt vienīgi Satversmes 116. panta ietvaros, jo šī Satversmes norma formulē pamattiesību ierobežošanas klauzulu. Turklāt tas nozīmē, ka vienīgi to konstitucionālo vērtību aizsardzība, kuras minētas Satversmes 116. pantā, var būt leģitīms pamattiesību ierobežošanas mērķis.

Satversmes 116. pants uzskatāms par viskomplicētāko konstrukciju Satversmes 8. nodaļā [7, 740]. Šīs Satversmes normas piemērošanas nosacījumus ir formulējusi Satversmes tiesa savos nolēmumos. Tādēļ Satversmes tiesas nolēmumos paustās atziņas izmantojamas, lai noskaidrotu, ciktāl pamattiesību ierobežošana ir pieļaujama valsts drošības aizsardzības labad.

Satversmes tiesa valsts drošības apdraudējumus ir saistījusi ar tādām Satversmes 116. pantā noteiktām konstitucionālajām vērtībām kā demokrātiska iekārta un sabiedrības drošība. Tātad tiesību normas mērķis var būt valsts drošības aizsardzība, tomēr šajā normā paredzētā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis būtu jāreducē līdz konstitucionālo vērtību – demokrātiskas iekārtas un sabiedrības drošības aizsardzībai.

Sabiedrības drošība ir saistāma ar demokrātiskās valsts iekārtas aizsardzību un tiek atzīta par regulējuma leģitīmo mērķi galvenokārt tad, kad tiek skarti jautājumi par valsts vai sabiedrības drošības apdraudējumiem [41, 12.2.]. Satversmes tiesa norādījusi, ka jēdziena “sabiedrības drošība” saturs demokrātiskās valstīs ir orientēts uz publisko interešu aizsardzību [23, 13]. Lai Saeima varētu sabiedrības drošību izvirzīt kā tiesiskā regulējuma leģitīmo mērķi, tai jāpamato objektīvi konstatējama vai iespējama saikne starp konkrēta tiesiskā regulējuma pieņemšanu un sabiedrības drošības stiprināšanu, drošības apdraudējuma novēršanu vai mazināšanu. Turklāt salīdzinājumā ar Satversmes 116. pantā paredzētajām “citu personu tiesībām” “sabiedrības drošības” izvirzīšanai par tiesiskā regulējuma leģitīmo mērķi ir vēl stingrāki priekšnoteikumi [41, 12.2.].

Satversmes tiesa ir formulējusi ārkārtīgi stingrus kritērijus sabiedrības drošības izvirzīšanai par pamattiesību ierobežošanas leģitīmo mērķi. No Satversmes tiesas nolēmumiem izriet, ka likumdevējam vajag gan juridiski pamatot to, ka attiecīgais pamattiesību ierobežojums patiešām ir nepieciešams sabiedrības drošības aizsardzībai, gan arī uzrādīt reālā vai potenciālā apdraudējuma objektu. Satversmes tiesas argumentācija ir balstīta uz pamattiesību koncepta postulātiem, proti, pamattiesību garantijas līdztekus varas dalīšanas principam ir obligāts modernas demokrātiskas un tiesiskas valsts funkcionēšanas priekšnoteikums [7, 738]. Kā no pilsoniskajām un politiskajām tiesībām, tā arī no ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām izriet valsts pienākums gan ievērot, gan aizsargāt, gan arī nodrošināt pamattiesības. Pienākums ievērot

Dita Plepa. Līdzsvara meklējumi starp pamattiesību ievērošanu un valsts drošības aizsardzību Satversmes tiesas praksē

pamattiesības nozīmē to, ka valstij ir pienākums atturēties no iejaukšanās personas tiesībās. Pamattiesību aizsardzība nozīmē to, ka valstij ir pienākums aizsargāt personas pamattiesības no citu privātpersonu iejaukšanās tajās. Savukārt pienākums nodrošināt pamattiesības nozīmē, ka valstij jāveic konkrēti pasākumi, lai pamattiesības varētu tikt īstenotas [34]. Valsts pienākumi pamattiesību jomā nozīmē, ka var tikt noteikti vienīgi tādi ierobežojumi, kas demokrātiskā sabiedrībā nepieciešami, lai aizsargātu konstitucionālās vērtības.

Satversmes tiesa norādījusi, ka cilvēka tiesību un brīvību efektīva īstenošana vislabāk ir iespējama demokrātijas apstākļos [53, 15.1.]. Tāpēc arī demokrātiska valsts iekārta uzskatāma par konstitucionālu vērtību, kuru nepieciešams aizsargāt. Šāda ideja *ekspresis verbis* atspoguļota Satversmes 116. pantā. Satversmes tiesa uzsverusi, ka demokrātiska valsts iekārta nav iedomājama bez sakārtotas un pienācīgi aizsargātas valsts pārvaldes darbības, kas garantē gan sabiedrības drošību, gan citu cilvēku tiesības. Savukārt efektīvas valsts pārvaldes darbības nodrošināšana ir cieši saistīta ar tādu pienākumu uzlikšanu personām, kuri vērsti uz valsts un sabiedrības drošības interešu aizsargāšanu, nekārtību un noziegumu nepieļaušanu un tiesas autoritātes un objektivitātes saglabāšanu [22, 26]. Pamattiesību ierobežošana demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzības labad ir balstīta uz tēzi, ka pamattiesības var tikt ierobežotas, ja tas nepieciešams citu tādu konstitucionālo vērtību aizsardzībai, bez kurām nav iespējams nodrošināt sabiedrības turpmāku pastāvēšanu [7, 740].

Satversmes tiesas tiesneši savās atsevišķajās domās norādījuši, ka demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzība ir viens no Satversmes 116. pantā minētajiem leģitīmajiem cilvēktiesību ierobežošanas mērķiem, jo cilvēktiesības nedrīkst tikt izmantotas, vērsties pret demokrātisko valsts iekārtu. Atbilstoši paš aizsargājošās demokrātijas principam demokrātiskā valsts iekārta ir jāaizsargā pret mēģinājumiem to likvidēt vai traucēt tās spēju funkcionēt [14, 8]. Arī Satversmes tiesa norādījusi, ka valsts ir jāaizsargā no tiem, kuri ar savu darbību pierādījuši, ka nav lojāli pret demokrātisko valsts iekārtu, t. i., no personām, kuras strādājušas okupācijas varas īstenotās tiesās apspiešanas un tiešo represiju aparātā. Tādējādi bijušajiem VDK darbiniekiem noteiktais ierobežojums, respektīvi, aizliegums pildīt valsts dienestu, atbilst “aizsargāties spējīgas demokrātijas” principam [28, 11.1.].

No Satversmes tiesas prakses analīzes izriet, ka leģitīmais mērķis “demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzība” ir saturiski šaurāks nekā leģitīmais mērķis “sabiedrības drošība”. Tātad leģitīmais mērķis “sabiedrības drošība” ietver sevī arī nacionālo drošību un Latvijas teritoriālo vienotību [16, 6]. Satversmes tiesas tiesneši atsevišķajās domās paužusi viedokli, ka jēdziens “sabiedrības drošība” demokrātiskā valstī nozīmē cilvēka dzīvības, brīvības, veselības, goda un īpašuma aizsardzību [14, 8]. Demokrātiskas iekārtas aizsardzība kā leģitīms pamattiesību ierobežošanas mērķis saturiski ir saistīta ar konstitucionālās kārtības aizsardzību un būtu saistāma arī ar konstitucionālo vērtību ievērošanu un aizsardzību. Tāpēc var secināt, ka abi šie leģitīmie mērķi ir

Dita Plepa. Līdzsvara meklējumi starp pamattiesību ievērošanu un valsts drošības aizsardzību Satversmes tiesas praksē

saturiski ietilpīgi un viena un tā pati vērtība var tikt aizsargāta ar abiem šiem mērķiem. Tas nozīmē, ka viens pamattiesību ierobežojums var tikt noteikts vairāku legītīmu mērķu sasniegšanas labad.

Tiesību normas mērķis gan būtu jānošķir no pamattiesību ierobežojuma legītīmā mērķa. Likuma vispārējais mērķis vai citi tiesībpolitiskie mērķi var lielākā vai mazākā mērā sakrist ar pamattiesību ierobežojuma legītīmo mērķi vai ļaut to precīzāk identificēt, tomēr to noskaidrošana nav galvenais ierobežojuma izvērtēšanas jautājums. Pamattiesību ierobežojuma samērīgums jāvērtē kopsakarā tieši ar šā ierobežojuma legītīmo mērķi, nevis tiesībpolitiskajiem mērķiem, kurus likumdevējs vēlējies sasniegt. Tāpēc Satversmes tiesai ir jānoskaidro konkrēta pamattiesību ierobežojuma legītīmais mērķis, proti, tā būtiskā interese, kuras nodrošināšanas labad ierobežotas personas pamattiesības [15, 4].

Pamattiesību ierobežojuma legītīmā mērķa noskaidrošana ir saistīta ar Satversmes 116. pantā ietverto jēdzienu satura noskaidrošanu. Lai gan demokrātiskas iekārtas aizsardzība un sabiedrības drošība ir saturiski ietilpīgi jēdzieni un to saturs atsevišķos gadījumos var pārklāties, tomēr šo legītīmo mērķu izvirzīšanas nosacījumi būtu šķirami. Satversmes normu tulkošanas rezultātā ir secināts, ka ikvienam vārdam Satversmē ir patstāvīga nozīme, proti, ja kādam formulējumam Satversmē ir piešķirts noteikts saturs, tad tas obligāti jāņem vērā, lai attiecīgo Satversmes normu piemērotu pareizi [35, 19.3.].

Pamattiesību aizsardzības standarts

Atbilstoši Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijai (turpmāk – Konvencija) atsevišķi cilvēktiesību ierobežojumi var tikt attaisnoti, ja tie noteikti valsts jeb nacionālās drošības (*national security*) interesēs [5], kā arī lai aizsargātu sabiedrības drošību (*public safety*) [5] vai sabiedrisko kārtību (*public order*) [5]. Konvencijā pamattiesību ierobežošanas klauzulas izmantotas, nosakot ierobežošanas nosacījumus un kritērijus atsevišķi katrai no pamattiesībām. Tāpēc Konvencijas ietvaros var diskutēt tikai par katras konkrētas pamattiesības ierobežošanas pieļaujamību, nosacījumiem un kritērijiem.

Tā kā Satversmes līmenī par legītīmu mērķi pamattiesību ierobežošanai atzīstama tikai sabiedrības drošība un demokrātiskas iekārtas aizsardzība, būtu vērts diskutēt par to, kā Konvencijā ietvertie nosacījumi un kritēriji tiek projicēti uz Satversmē paredzētajām pamattiesībām un to ierobežošanu.

Satversmes tiesa lietā Nr. 2000-03-01 norādījusi, ka gadījumos, ja ir šaubas par Satversmē ietverto cilvēktiesību normu saturu, tās tulkojamas pēc iespējas atbilstoši interpretācijai, kāda tiek lietota starptautisko cilvēktiesību normu piemērošanas praksē. Eiropas Cilvēktiesību tiesas (turpmāk – ECT) prakse atbilstoši saistībām, ko Latvija uzņēmusies, ir obligāta attiecībā uz Konvencijas normu interpretāciju un izmantojama arī attiecīgo Satversmes normu tulkošanai [16, 5]. Šajā lietā Satversmes tiesa pirmo reizi formulē tādu Satversmes iztulkošanas līdzekli kā Satversmes atvērtība starptautisko cilvēktiesību normām. Tātad, noskaidrojot Satversmē noteikto pamattiesību saturu, jāņem vērā Latvijas

Dita Plepa. Līdzsvara meklējumi starp pamattiesību ievērošanu un valsts drošības aizsardzību Satversmes tiesas praksē

starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā [42, 8.1.]. No Satversmes 89. panta izriet iespēja un nepieciešamība, interpretējot Satversmē ietvertās pamattiesības, piemērot starptautisko cilvēktiesību normas [25].

Laika gaitā Satversmes tiesa attīstījusi doktrīnu par Satversmes atvērtību starptautisko cilvēktiesību normām, nosakot minimālos pamattiesību aizsardzības standartus un apzinot starptautisko cilvēktiesību normu piemērošanas prakses niansas. Satversmes tiesa norādījusi, ka starptautiskās cilvēktiesību normas un to piemērošanas prakse konstitucionālo tiesību līmenī kalpo par interpretācijas līdzekli, lai noteiktu pamattiesību un tiesiskas valsts principu saturu un apjomu, ciktāl tas nenoved pie Satversmē ietvertu pamattiesību samazināšanas vai ierobežošanas [25, 5]. Tātad, ja no Konvencijas normām un to interpretācijas ECT praksē izriet, ka noteiktas Konvencijā nostiprinātās cilvēktiesības aptver konkrētu situāciju, tad šī situācija parasti ietilpst arī Satversmē nostiprināto attiecīgo pamattiesību tvērumā. Savukārt tad, ja Konvencijā nostiprinātās cilvēktiesības konkrēto situāciju neaptver, tas pats par sevi vēl nenozīmē, ka šī situācija neietilpst attiecīgo Satversmē nostiprināto pamattiesību tvērumā. Šādā gadījumā Satversmes tiesai jāpārlicinās, vai kādi apstākļi nenorāda uz to, ka Satversmē ir paredzēts augstāks pamattiesību aizsardzības līmenis [46, 12.1.].

Tātad doktrīna par Satversmes atvērtību starptautisko cilvēktiesību normām paredz, ka Satversmē ietvertu pamattiesību minimālais saturs ir tāds pats kā Konvencijā paredzēto tiesību saturs, tomēr Satversme var paredzēt arī plašāku pamattiesību saturu. Turklāt šī doktrīna ļauj izvirzīt tēzi, ka atsevišķos gadījumos ir problemātiski piemērot Konvencijā minētos pamattiesību ierobežošanas kritērijus, jo Satversme var paredzēt arī augstāku pamattiesību aizsardzības līmeni. Tas nozīmē, ka ikvienā gadījumā ir jānovērtē Satversmē un Konvencijā paredzētais pamattiesību aizsardzības līmenis. Ja, interpretējot kādu starptautisko tiesību normu, secināms, ka Satversme garantē plašāku attiecīgās pamattiesības aizsardzību, nedrīkst aprobežoties vienīgi ar starptautisko tiesību normas piemērošanu, bet nepieciešams piemērot arī Satversmes normu [26].

Jānorāda, ka Satversmes tiesa savā praksē Satversmes 116. panta saturu jau ir paplašinājusi ar kritērijiem, kas *expressis verbis* tajā nav minēti. Piemēram, 2010. gada 22. februāra spriedumā lietā Nr. 2009-45-01 Satversmes tiesa norāda, ka:

“Satversme vārda brīvības ierobežojumus noteikusi vispārīgi, savukārt Konvencija dod konkrētākus kritērijus. Tāpēc attiecībā uz pieļaujamiem plašākajiem vārda brīvības ierobežojumiem Satversmes normas jāinterpretē Konvencijas 10. panta izpratnē. [...] no iepriekš citētās Satversmes tiesas atziņas izriet, ka pamattiesību uz vārda brīvību ierobežojuma mērķis atzīstams par leģitīmu tikai tad, ja tas atbilst ne vien Satversmes 116. pantā, bet arī Konvencijas 10. pantā minētajiem mērķiem, kuru labad var ierobežot vārda brīvību.” [40]

Šis secinājums pēc būtības ir balstīts uz doktrīnu par Satversmes atvērtību starptautisko cilvēktiesību normām. Ja runa ir par Satversmes 116. panta satura paplašināšanu, izmantojot metodoloģiju, kas balstīta uz Satversmes atvērtību starptautisko cilvēktiesību normām, nepieciešams izšķirties par to, kam piešķirama prioritāte – konstitucionālā

Dita Plepa. Līdzsvara meklējumi starp pamattiesību ievērošanu un valsts drošības aizsardzību Satversmes tiesas praksē

likumdevēja gribai vai Satversmes 89. pantam [1]. Turklāt nepieciešams argumentēt to, kāpēc konkrētajā gadījumā būtu piemērojami Konvencijas nosacījumi, kā arī sniegt juridiskus argumentus par attiecīgo pamattiesību aizsardzības standartu Satversmes un Konvencijas ietvaros.

Šajā sakarā jānorāda, ka diskusija par leģitīmā mērķa konstrukciju ir fundamentāla, jo no tās ir atkarīgs arī pamattiesību ierobežojuma samērīguma izvērtējums.

Tiesas kontrole

Cilvēktiesību aizsardzība kā viena no svarīgākajām tiesiskas valsts garantijām paredz valsts pienākumu nodrošināt efektīvu aizsardzību ikvienam, kura tiesības ir pārkāptas [17, 1].

Likumdevēja rīcība, nosakot atsevišķu pamattiesību īstenošanas kārtību vai ierobežojumus, ir pakļauta tiesas kontrolei. Likumdevējam arī šajos gadījumos jārikojas Satversmes ietvaros, savukārt tiesu varai jāpārbauda, vai likumdevējs ir ievērojis Satversmes priekšrakstus [7, 741]. Pamattiesības var ierobežot tikai Satversmē noteiktajos gadījumos, kad tas nepieciešams svarīgu sabiedrības interešu aizsardzībai un tiek ievērots samērīguma princips [27].

Satversmes tiesa ir norādījusi, ka drošības dienestiem jābūt pilnvarotiem īstenot savu mērķi – sargāt valsts drošību, bet tiem nevar tikt dota nekontrolējama iespēja pārkāpt pamattiesības un brīvības. Ir jāpanāk līdzsvars starp demokrātiskas sabiedrības tiesībām uz nacionālo drošību un indivīda cilvēktiesībām [23].

Pamattiesību ierobežojums var būt noteikts ar normatīvo aktu vai rasties tiesību normu piemērošanas rezultātā, kā arī valsts pārvaldes iestāžu faktiskās rīcības rezultātā. Atkarībā no pamattiesību ierobežojuma rašanās iemesla nosakāma institūcija, kuras kompetencē ir attiecīgo pamattiesību ierobežojuma vērtēšana. Tiesu varai kopumā un Satversmes tiesai kā tās sastāvdaļai jānodrošina pēc iespējas pilnīga abu pārējo valsts varas atzaru kontrole. Tiesu varas ietvaros Satversmes tiesas kompetence "atkāpjas" vispārējās jurisdikcijas tiesu kompetences priekšā un tulkojama pēc iespējas šauri. Tas īpaši attiecas uz konstitucionālās sūdzības gadījumiem, kad likums paredz nepieciešamību visupirms izsmelt visus vispārējos tiesību aizsardzības līdzekļus [19]. Tas nozīmē, ka pamattiesību ierobežojuma pieļaujamību vispirms vērtē vispārējās jurisdikcijas tiesa. Ja pamattiesību ierobežojums noteikts ar normatīvo aktu un attiecīgu vispārējo tiesību aizsardzības līdzekļu nav [13], tad šā ierobežojuma izvērtēšana ietilpst Satversmes tiesas kompetencē. Ja pamattiesību ierobežojums izriet no tiesību normu nepareizas piemērošanas vai valsts pārvaldes iestāžu faktiskās rīcības un ja ir izsmeltas visas iekšējās apstrīdēšanas vai pārsūdzības iespējas vispārāztīto starptautisko tiesību normu izpratnē vai arī nacionālajā līmenī nepastāv efektīvi vispārējie tiesību aizsardzības līdzekļi, tad šā ierobežojuma pieļaujamības izvērtēšana ietilpst ECT kompetencē [5].

Dita Plepa. Līdzsvara meklējumi starp pamattiesību ievērošanu un valsts drošības aizsardzību Satversmes tiesas praksē

Pamattiesību ierobežojuma pieļaujamības izvērtēšanas metodoloģijas pamatā ir konstrukcija “likums – leģitīms mērķis – samērīgums”. To var uzskatīt par pamattiesību ierobežojuma pieļaujamības izvērtēšanas klasisko testu. Šo testu (metodoloģiju) izmanto, vērtējot ikvienu pamattiesību ierobežojumu, arī tādu, kas noteikts valsts un sabiedrības drošības labad.

Lai izvērtētu, vai pamattiesību ierobežojumi atbilst Satversmei, jākonstatē, vai šie ierobežojumi ir:

- 1) noteikti ar likumu vai uz tā pamata;
- 2) attaisnojami ar leģitīmu mērķi;
- 3) samērīgi (proporcionāli) ar šo mērķi [20].

Izvērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, jāpārbauda:

- 1) vai izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai (vai ar izraudzīto līdzekli var sasniegt leģitīmo mērķi);
- 2) vai šāda rīcība ir nepieciešama (vai leģitīmo mērķi nevar sasniegt ar indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem);
- 3) vai ierobežojums ir atbilstošs (vai labums, ko iegūst sabiedrība, ir lielāks par indivīda tiesībām nodarīto kaitējumu) [55].

Satversmes tiesa uzsvērusi, ka ne visos gadījumos valsts drošība kā mērķis var attaisnot personas tiesību ierobežošanu. Šā jautājuma risināšana var būt piekritīga tiesai. Pieļaujot situāciju, ka tiesas kontrole tiek pilnībā izslēgta visos gadījumos, kad vien arguments ir pieminēta valsts drošība, tiktu būtiski ierobežota tiesību aktos paredzētā cilvēktiesību aizsardzības iespēja un valsts iestādes būtu nepamatoti atbrīvotas no atbildības [23]. Vienlaikus Satversmes tiesa atzinusi arī to, ka Satversmes 92. pantā ietverta tiesību piemērošanas robežas var tikt sašaurinātas lietās, kas attiecas uz valsts drošību. Tomēr arī šādās lietās ir jāpastāv tiesību aizsardzības garantijām [23, 10].

Ikvienā gadījumā nepieciešams izvērtēt, ciktāl valsts drošības interešu aizsardzība ir nepieciešama, lai nodrošinātu demokrātisko stabilitāti un citu cilvēku tiesības. Svarīgi ir sabalansēt atsevišķu indivīdu tiesības ieņemt konkrētus amatus valsts dienestā un visas sabiedrības intereses. Tādēļ tiesas kontrole ir mehānisms, kas ļauj panākt līdzsvaru starp nepieciešamību novērst valsts drošības apdraudējumu un nepieciešamību aizsargāt pamattiesības.

Satversmes tiesas prakse ar valsts drošību saistītos jautājumos

No Satversmes tiesas prakses izriet, ka faktiski jebkurš demokrātiskas iekārtas vai konstitucionālo vērtību apdraudējums tiek atzīts par valsts drošības jautājumu. Kā jau iepriekš tika minēts, Satversmes tiesa valsts drošības jautājumus aplūko caur demokrātiskas iekārtas un sabiedrības drošības aizsardzības prizmu, ievērojot Satversmes 116. panta noteikumus.

Dita Plepa. Līdzsvara meklējumi starp pamattiesību ievērošanu un valsts drošības aizsardzību Satversmes tiesas praksē

Satversmes tiesa ir izveidojusi judikatūru attiecībā uz pieeju informācijai, kas atzīstama par valsts noslēpumu. Satversmes tiesa norādījusi, ka valsts drošības intereses prasa, lai pieeja valsts noslēpumam būtu tikai tādiem cilvēkiem, kuru personiskās īpašības nepieļautu valsts noslēpuma izpaušanas risku. Šādi ierobežojumi demokrātiskā sabiedrībā ir nepieciešami un nodrošina pienācīgu līdzsvaru starp sabiedrības interesēm un personas tiesībām [21, 3]. Lietā Nr. 2005-07-01 Satversmes tiesa secinājusi, ka mērķis ierobežot pieeju informācijai, kas uzskatāma par valsts noslēpumu, nozīmē ne vien valsts interešu un sabiedrības drošības aizsardzību, bet arī pārējo NATO dalībvalstu drošības garantēšanu. Gan Latvijas valsts, gan arī pārējo NATO dalībvalstu drošības intereses prasa, lai pieeja valsts noslēpumam būtu tikai tādiem cilvēkiem, kuru personiskās īpašības nepieļautu risku, ka valsts noslēpums varētu tikt izpausts [27, 7.2.].

Gan lietā Nr. 2002-20-0103, gan arī lietā Nr. 2005-07-01 Satversmes tiesa secinājusi, ka pieeja valsts noslēpumam neietilpst ikviena cilvēka tiesībās, bet ir specifiska tiesība, kuru var iegūt tikai konkrēta persona uz noteiktu laiku, ja tās kompetencē ir valsts drošības jautājumi. Tāpēc nevar uzskatīt, ka personai būtu "tiesības un likumiskās intereses" iegūt informāciju, kas likumā noteiktajā kārtībā ir atzīta par valsts noslēpumu.

Vairākās lietās Satversmes tiesa izskatījusi valsts pārvaldes organizācijas jautājumus un vērtējusi ierēdņu amatu pretendentiem izvirzītās prasības. Arī šīs kategorijas lietās Satversmes tiesa par ierobežojumu leģitīmajiem mērķiem ir atzinusi demokrātiskas iekārtas aizsardzību un sabiedrības drošību. Lietā Nr. 2005-24-01 konstatēts, ka tiesību normai, kas ierobežo noteikta Latvijas pilsoņu loka iespējas ieņemt amatu Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojā, ir leģitīms mērķis, proti, valsts dienesta pienācīga darbība, kā arī demokrātiskas valsts iekārtas un nacionālās drošības apdraudējumu novēršana. Šā ierobežojuma leģitīmais mērķis plašākā nozīmē ir aizsargāt demokrātisko valsts iekārtu un sabiedrības drošību [29, 10]. Savukārt lietā Nr. 2005-22-01 tika vērtēti maksātnespējas procesa administratora amata pretendentiem noteiktie ierobežojumi, kas liedza par administratoru iecelt personu, kura bijusi notiesāta par noziegumiem pret īpašumu, saimnieciskajiem noziegumiem, noziegumiem uzņēmējdarbībā, amatnoziegumiem, noziegumiem pret jurisdikciju vai noziegumiem pret pārvaldes kārtību, neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas. Šajā lietā Satversmes tiesa secināja, ka attiecīgajiem ierobežojumiem ir leģitīms mērķis un plašākā nozīmē tas saistīts gan ar demokrātiskas valsts iekārtas, gan sabiedrības drošību. Lai šo mērķi sasniegtu, normatīvajos aktos attiecīgā amata pretendentam tiek izvirzītas paaugstinātas prasības, noteikta īpaša iecelšanas kārtība un pamatoti gadījumi, kad iecelto amatpersonu var atstādīt vai atbrīvot no amata [28, 9]. Arī lietā Nr. 2009-74-01 Satversmes tiesa atzinusi, ka, izvirzot speciālas prasības attiecībā uz noteiktiem amatiem, var novērst ar sabiedrības un vides drošību saistītus riskus [39].

Attiecībā uz valsts pārvaldes organizācijas jautājumiem Satversmes tiesa norādījusi, ka Satversmes 1. pantā nostiprinātais demokrātijas princips arī prasa, lai valsts funkcijas tiktu pildītas atbilstoši demokrātiskas un tiesiskas valsts principiem. Valsts

Dita Plepa. Līdzsvara meklējumi starp pamattiesību ievērošanu un valsts drošības aizsardzību Satversmes tiesas praksē

pārvaldes uzdevums ir īstenot šos principus dzīvē. Ierēdņi, kas tos nespēj izprast un īstenot, diskreditē pašu valsti un grauj iedzīvotāju uzticību savai valstij un tās demokrātiskajai iekārtai [31]. Tāpat Satversmes tiesa secinājusi, ka valsts drošību apdraudētu tādu personu līdzdalība valsts pārvaldē, kuras saistītas ar PSRS Aizsardzības ministriju, PSRS vai Latvijas PSR Valsts drošības komiteju, jo PSRS valsts drošības iestāžu darbība bija vērsta gan pret demokrātijas vērtībām, gan arī pret Latvijas neatkarības atjaunošanu, proti, šīs iestādes būtībā bija antikonstitucionālas [29].

Atsevišķu ar valsts un sabiedrības drošību saistītu lietu kategoriju veido lietas par sodu izpildes tiesībām un kārtību brīvības atņemšanas vietās. Satversmes tiesa, vērtējot brīvības atņemšanas iestādēs noteikto kārtību, konstatējusi, ka notiesāto korespondences kontrole ir pamatota ar iekšējās kārtības un drošības apsvērumiem, kas ieslodzījuma vietās jāņem vērā, turklāt ar šīs kontroles palīdzību tiek gādāts arī par sabiedrības drošību. Korespondences kontrole tiek atzīta par pietiekami efektīvu līdzekli sabiedrības aizsargāšanai pret noziedzību, ja vien tiek ievērots saprātīgs līdzsvars starp nepieciešamību aizsargāt sabiedrības drošību un nepieciešamību notiesātos integrēt sabiedrībā [38, 15.1.]. Attiecīgajā lietā Satversmes tiesa norādījusi, ka personas tiesības mazāk ierobežotu tāds regulējums, kas ļautu katrā konkrētā gadījumā lemt par notiesāto savstarpējās sarakstes ietekmi uz sabiedrības drošību, kā arī brīvības atņemšanas iestādes drošību un šajā iestādē noteikto kārtību, apsverot arī to, vai konkrētā sarakste apdraud soda izpildes mērķus, un katru konkrēto situāciju un apstākļus izvērtējot individuāli. Tāpat Satversmes tiesa secinājusi, ka brīvības atņemšanas iestādēs reliģiskie priekšmeti, tostarp lūgšanu krelles, varētu tikt izmantoti uzbrukumiem vai nelegālai notiesāto savstarpējai saziņai, tādēļ to glabāšana kamerās ir pamatoti aizliegama. Šāda pamattiesību ierobežojuma mērķis ir aizsargāt sabiedrības drošību un citu cilvēku tiesības [43, 11].

Savukārt lietā Nr. 2008-42-01 izvērtējamā tiesību norma paredzēja, ka apcietinātajiem ir tiesības uz stundu ilgu tikšanos ar radniekiem vai citām personām izmeklēšanas cietuma administrācijas pārstāvja klātbūtnē ne retāk kā reizi mēnesī. Šajā lietā Satversmes tiesa secināja, ka apstrīdētās normas mērķis ir nepieļaut personas nelikumīgu iekļaušanos kriminālprocesā un tādējādi nodrošināt vispusīgu lietas izmeklēšanu un objektīva nolēmuma pieņemšanu. Tāpat ar šo normu valsts cenšas panākt, lai apcietinātais neizdara jaunus noziegumus, nemēģina bēgt vai saskaņot liecības. Tātad apstrīdētā norma aizsargā sabiedrības drošību [36, 14]. Satversmes tiesa arī secinājusi, ka aizliegums, sodu izciešot soda vai disciplinārajā izolatorā, rakstīt vēstules privātpersonām ir vērsts uz to, lai garantētu kārtību un drošību brīvības atņemšanas iestādē un tādējādi aizsargātu arī sabiedrības drošību.

Satversmes tiesa īpaši uzsvērusi, ka sabiedrības drošības apdraudējumus var novērst pienācīga un kvalitatīvi īstenota notiesāto personu iekļaušana sabiedrībā pēc soda izciešanas. Resocializācija kopumā un katrs tās elements atsevišķi kalpo noziedzības mazināšanai, ieslodzīto reintegrācijai sabiedrībā un sabiedrības drošības uzlabošanai, kā arī citu cilvēku dzīvības, likumisko interešu un tiesību aizsardzībai [32, 18.1.]. Neīstenojot notiesāto resocializāciju, netiktu sasniegts soda mērķis, un sabiedrības

Dita Plepa. Līdzsvara meklējumi starp pamattiesību ievērošanu un valsts drošības aizsardzību Satversmes tiesas praksē

drošības līmenis pazeminātos to noziegumu dēļ, kurus atkārtoti izdarītu brīvības atņemšanas sodu izcietušas personas, kā arī arvien pieaugtu notiesāto uzturēšanai nepieciešamo valsts budžeta līdzekļu apmērs. Tātad sabiedrības interesēs ir resocializēt iespējami lielāku notiesāto personu skaitu [45, 11.2].

Satversmes tiesa par sabiedrības drošības aizsardzības līdzekli ir atzinusi Krimināllikumā ietvertu regulējumu. Vērtējot, piemēram, vai kriminālsodi par narkotisko un psihotropo vielu lietošanu bez ārsta nozīmējuma atbilst Satversmei, Satversmes tiesa norādījusi, ka narkotisko un psihotropo vielu nelegālās izplatības sekas ir tālejošas un negatīvi ietekmē ne tikai šo vielu lietotāju, bet arī sabiedrības ekonomiskos, politiskos un kultūras pamatus. Tātad izvērtējamā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis ir sabiedrības drošība [24]. Savukārt lietas Nr. 2014-34-01 spriedumā Satversmes tiesa atzina, ka mantas konfiskācija, gluži kā ikviens cits kriminālsods, ir vērsta uz Krimināllikumā minēto soda mērķu sasniegšanu. Šāda pamattiesību ierobežojuma leģitīmie mērķi ir demokrātiskās valsts iekārtas, sabiedrības drošības un citu personu tiesību aizsardzība [51].

Sabiedrības drošības aizsardzību nostiprina arī pasākumi, kas vērsti uz noziedzīgu nodarījumu profilaksi un atklāšanu, kā arī noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanu. Par regulējuma, kas ļauj operatīvās darbības subjektam operatīvās darbības pasākumus veikt nekavējoties, leģitīmo mērķi Satversmes tiesa atzinusi sabiedrības drošības aizsardzību [44, 14]. Arī regulējums, kas paredz gadījumus, kad persona tiek iekļauta to personu sarakstā, kurām iecelšana Latvijas Republikā ir aizliegta, pieņemts leģitīma mērķa labad, un šis mērķis ir aizsargāt valsts un sabiedrības drošību. Satversmes tiesa secinājusi, ka sabiedrības drošības labad valstij ir pienākums veikt pasākumus, lai kontrolētu finanšu līdzekļu plūsmu, novērstu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju, terorisma un organizētās noziedzības finansēšanu, kā arī izvairīšanos no nodokļu maksāšanas.

Arī dažādi pilsonisko brīvību ierobežojumi var tikt noteikti sabiedrības drošības labad. Satversmes tiesa secinājusi, ka pulcēšanās brīvības – tostarp piketu brīvības – īstenošanai ierobežojumus var noteikt, lai nodrošinātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību. Tomēr saukļu un lozungu izteikšana mutvārdos pati par sevi neapdraud demokrātisko valsts iekārtu, citu cilvēku tiesības, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību [30]. Nosakot ap valsts un pašvaldību institūciju ēkām, kā arī ārvalstu diplomātisko un konsulāro pārstāvniecību ēkām zonas, kurās aizliegts rīkot sapulces, gājienus un piketus, ir iespējams nodrošināt netraucētu šo institūciju darbību, kā arī preventīvi novērst iespējamus sabiedrības drošības apdraudējumus [30]. Attiecīgajā lietā Satversmes tiesa norādījusi arī to, ka sabiedrības drošības apdraudējumu var radīt neskaidrs normatīvais regulējums, proti, neskaidrs normas formulējums valstij var dot iegāni pasākuma drošības garantēšanas pienākumu novēlēt uz attiecīgā pasākuma organizatoru, pieprasot, lai tas pieaicina papildu kārtības uzturētājus [30]. Savukārt lietā Nr. 2013-15-01 Satversmes tiesa atzina, ka robežsargu tiesības apvienoties arodbiedrībās pašas par sevi gan neapdraud valsts

Dita Plepa. Līdzsvara meklējumi starp pamattiesību ievērošanu un valsts drošības aizsardzību Satversmes tiesas praksē

vai sabiedrības drošību, tomēr dažādas arodbiedrību brīvības procesuālās izpausmes, piemēram, streiku organizēšana un piedalīšanās tajos, var skart valsts vai sabiedrības drošības intereses [49].

Lietā Nr. 2013-20-03 Satversmes tiesa secināja, ka nekustamajiem īpašumiem piegulošo teritoriju kopšana un tīrīšana sekmē ceļu satiksmes drošību, kā arī dod gājējiem iespēju droši un netraucēti pārvietoties pa ietvēm. Tāpēc normas, kas paredz piegulošās teritorijas sakopšanu, ir vērstas uz sabiedrības labklājību un drošību [50, 10].

Satversmes tiesa demokrātiskas iekārtas aizsardzību ir saistījusi ar konstitucionālo institūciju darbību, konstitucionālo vērtību aizsardzību un valsts pārvaldes procesiem. Viena demokrātiskas iekārtas aizsardzību atspoguļojošu lietu kategorija ir saistīta ar ierobežojumiem, kas vērsti uz to, lai nodrošinātu demokrātisku un kvalitatīvu lēmumu pieņemšanas procedūru. Šajās lietās vērtēts minēto ierobežojumu samērīgums. Satversmes tiesa uzskata, ka ierobežojumi attiecībā uz tautas nobalsošanas organizēšanu un priekšvēlēšanu aģitāciju, kā arī subjektiem, kas ir tiesīgi piedalīties pašvaldību vēlēšanās, spēj sasniegt savu leģitīmo mērķi. Satversmes tiesa norādījusi, ka normas, kas novērš iespēju prettiesiskā veidā ietekmēt tautas likumdošanas procesu, aizsargā demokrātisku valsts iekārtu [37]. Savukārt priekšvēlēšanu aģitācijas ierobežojumi nodrošina tiesības ievēlēt pašvaldību brīvās vēlēšanās [40]. Gādājot par pašvaldības domes kā pārstāvības orgāna izveidi, tiek nodrošināta demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzība. Arī politisko partiju sistēmas stiprināšana ir vēsta uz demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzību un var tikt atzīta par leģitīmu mērķi atšķirīgas attieksmes noteikšanai [52].

Satversmes tiesa īpaši uzsvērusi, ka latviešu valodas kā valsts valodas aizsardzība un tās lietošanas nostiprināšana ir cieši saistīta ar demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzību. Vērtējot tiesību normu, kas paredz personas uzvārda atveidošanu atbilstoši latviešu valodas prasībām, Satversmes tiesa atzina, ka konstitucionālās sūdzības iesniedzējas privātā dzīve ir ierobežota, lai aizsargātu citu Latvijas iedzīvotāju tiesības brīvi lietot latviešu valodu visā Latvijas teritorijā un lai aizsargātu demokrātisko valsts iekārtu [18]. Arī latviešu valodas lietošana valsts un pašvaldību institūcijās nodrošina demokrātiskas iekārtas aizsardzību. Viens no demokrātiskās iekārtas pastāvēšanas priekšnoteikumiem ir atbilstoši leģitīmēto valsts institūciju stabila un efektīva darbība. Tāpēc šo institūciju darbā ir nepieciešama visaptveroša un konsekventa valsts valodas lietošana atbilstošā līmenī. Likumā noteikto pašvaldības funkciju pienācīga izpilde netiktu nodrošināta, ja deputāti pašvaldības domes darbā piedalītos tikai formāli, neprotot un nelietojot valsts valodu amata pienākumu veikšanai nepieciešamajā līmenī un pakāpē. Tādēļ attiecīgā ierobežojuma leģitīmais mērķis ir nodrošināt vietējās pārvaldes efektīvu darbību un aizsargāt demokrātisko valsts iekārtu [47].

Lietā Nr. 2015-01-01 Satversmes tiesa norādīja, ka arī Latvijas valsts karoga novietošana pie dzīvojamām ēkām veicina demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzību. Attiecīgajā lietā Satversmes tiesa īpašu uzmanību pievērsa tam, ka Latvijas valsts karogs ir valsts simbols, kas nostiprināts Satversmē, proti, valsts karoga regulējums ietverts Satversmes 4. pantā jau kopš Satversmes pieņemšanas. Satversmes 4. pants ietilpst to

Dita Plepa. Līdzsvara meklējumi starp pamattiesību ievērošanu un valsts drošības aizsardzību Satversmes tiesas praksē

Satversmes pantu kopumā, kuri veido Latvijas valsts konstitucionāli tiesisko pamatu. Pienākums novietot Latvijas valsts karogu pie dzīvojamām ēkām stiprina valstisko apziņu un līdz ar to – demokrātisku Latvijas Republiku. Tādējādi Satversmes tiesa atzina, ka ierobežojumam ir leģitīms mērķis – Latvijas demokrātiskās valsts iekārtas aizsardzība [53].

Satversmes tiesa uzskata, ka arī dažādi tiesnešiem noteiktie amatu savienošanas ierobežojumi palīdz aizsargāt demokrātisku valsts iekārtu. Lietā Nr. 2012-16-01 Satversmes tiesa norādīja, ka aizliegums tiesnesim būt par politiskās partijas biedru palīdz nodrošināt taisnīgas, neatkarīgas un objektīvas tiesu varas darbību. Šāds aizliegums veicina sabiedrības uzticību tiesu varai, un demokrātiskā tiesiskā valstī tas ir būtiski. Ierobežojot tiesneša nodarbošanās jomas un nosakot amatu savienošanas ierobežojumus, tiek gādāts par tiesneša kā amatpersonas darbības atklātumu un atbildību sabiedrības priekšā, kā arī par tiesu varas neatkarību demokrātiskā valstī. Tātad šādi ierobežojumi aizsargā citu personu tiesības un demokrātisko valsts iekārtu. Demokrātiskās valsts iekārtas aizsardzību nodrošina arī tas, ka lēmums par disciplinārlietas ierosināšanu un disciplinārlietas materiāli līdz brīdim, kad stājas spēkā Tiesnešu disciplinārkolēģijas lēmums disciplinārlietā, ir pieejami tikai personām, kurām šādas tiesības noteiktas likumā. Satversmes tiesa norādīja, ka disciplinārlietas materiāli var ietvert informāciju par konkrētām tiesneša tiesvedībā esošajām lietām, to dalībnieku privāto dzīvi, komercnoslēpumu un citus aizsargājamus datus. Tādējādi tiek aizsargātas arī citu personu (konkrētā tiesneša tiesvedībā esošo lietu dalībnieku) tiesības. Šā ierobežojuma leģitīmais mērķis ir demokrātiskās valsts iekārtas aizsardzība un citu cilvēku tiesību aizsardzība [54].

Nozīmīgas tēzes paustas lietā Nr. 2004-14-0106. Tajā Satversmes tiesa deva kritēriju Satversmei neatbilstoša pamattiesību ierobežojuma novēršanai nepieciešamā pārejas perioda noteikšanai. Lemjot par brīdi, ar kuru apstrīdētā norma zaudē spēku, tiesa ņēma vērā, ka šīs normas leģitīmais mērķis ir valsts drošība. Tāpēc likumdevēja rīcībā jābūt pietiekami ilgam laikam, lai tas noteiktu īpašu kārtību, kādā tiesa izskata lietas, kas saistītas ar lēmumiem, kuri skar valsts drošības jautājumus. Šai kārtībai vienlaikus gan jāaizsargā valsts drošības intereses, gan arī jānodrošina personas tiesības uz taisnīgu tiesu [25]. Tas nozīmē, ka valsts drošības jautājumu izlemšanai vienmēr nepieciešamas izsvērtas diskusijas un attiecīgā normatīvā regulējuma izstrādei – pietiekami ilgs laiks.

Pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis tiesu praksē ne visos gadījumos tiek precīzi konstruēts, proti, par leģitīmu mērķi bieži tiek atzīti tādi centieni un mērķi, kuri Satversmes ietvaros nav uzskatāmi par konstitucionāli aizsargājamiem. Tomēr Satversmes tiesas prakses analīze ļauj secināt, ka pamattiesību ierobežojumi, kas pamatoti ar demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzību, tiek atzīti par nepieciešamiem pēc būtības.

Tiesu prakses analīze liecina, ka daudzi ierobežojumi ir saistīti ar Latvijas vēsturisko pieredzi, t. i., ar PSRS 1940. gada agresiju pret Latvijas Republiku (un tai sekojošo prettiesisko Latvijas Republikas okupāciju), prettiesisko iejaukšanos Latvijas Republikas iekšējās lietās, kā arī prettiesisko Latvijas Republikas aneksiju, kas tika īstenota, ignorējot gan starptautisko tiesību normas, gan fundamentālās Latvijas nacionālo tiesību

Dita Plepa. Līdzsvara meklējumi starp pamattiesību ievērošanu un valsts drošības aizsardzību Satversmes tiesas praksē

normas [33]. Atjaunotā Latvijas Republika noteikusi vairākus ierobežojumus, lai novērstu okupācijas sekas. Vienlaikus ir veikti pasākumi, lai stiprinātu demokrātiskās valsts iekārtas aizsardzību. Savukārt, analizējot Satversmes tiesas praksi attiecībā uz ierobežojumiem, kas pamatoti ar nepieciešamību aizsargāt sabiedrības drošību, secināms, ka to legītimā mērķa pierādīšanai parasti kalpo norādes uz apdraudējuma objektu vai iespēju sekmēt arī valsts drošību. Vienlaikus jānorāda, ka abi jēdzieni, proti, valsts drošība un sabiedrības drošība, parasti tiek interpretēti valsts drošības (*national security*) kontekstā.

Jaunais terorisma vilnis, kas veļas pāri Eiropai, rada vilinājumu pazemināt pamattiesību aizsardzības standartu. Demokrātiskā sabiedrībā par nepieciešamiem var tikt atzīti tikai tādi pamattiesību ierobežojumi, kas atbilst tiesiskas valsts principiem. Visi pamattiesību ierobežojumi vērtējami konkrētās vēsturiski politiskās sistēmas ietvaros, tomēr demokrātijas attīstībā konstatējamās nepilnības pašas par sevi nav pamats, lai atkāptos no tiesiskas valsts principiem. Nepamatoti cilvēktiesību ierobežojumi nevis stiprina, bet gan vājina demokrātiju [14].

Balance between Fundamental Rights and National Security Protection: Practice of Constitutional Court of Latvia

Abstract

Security is one of the basic rights on an individual (person) as well as a value which has gained nowadays a great importance in the life of a democratic society. Ensuring security is one of the most basic duties of every state towards its citizens. However, the state can expect from its citizens commitment to ensure their own security, especially through conscription to military service. Therefore, security has been and is one of the most fundamental issues defining relations between the state and the citizen.

Development of a contemporary democratic and judicial state is linked to a search for balance between the protection of constitutional values and respect for human rights. The Constitutional Court is the institution which in its rulings defines the standard of human rights' protection and reflects the way of finding a reasonable balance between protecting constitutional values and respecting human rights.

The article provides an insight into the findings by the Constitutional Court regarding the regulation established by the Constitution of the Republic of Latvia and the interpretation thereof on issues of "national security". Special focus is placed upon the analysis of the Case Law which reflects the methodology for reaching balance between threat to national security and the necessity to protect human rights.

Keywords: Constitutional Court, human rights, national security, public safety, protecting the democratic structure of the State.

Dita Plepa. Līdzsvara meklējumi starp pamattiesību ievērošanu un valsts drošības aizsardzību Satversmes tiesas praksē

Literatūra

1. Amoliņa D., Statkus S. Piezīmes par “Satversmes lasīšanu Satversmes tiesā”. *Jurista Vārds*. 03.07. 2012., 27.
2. Braun, J. *Einführung in die Rechtswissenschaft*. 2. Aufl. Tübingen: Mohr Siebeck, 2001, 254.
3. Capoccia, G. *Militant democracy: The Institutional bases of democratic. Self-preservation*. The Annual Review of Law and Social Science. August 19, 2013.
4. Dunaj, K., Stepnowska, M. *Legal Security*. Warsaw, 2013.
5. Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. *Latvijas Vēstnesis*. 13.06.1997., 143/144.
6. Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*. 1993. g. 1. jūl., 43.
7. *Latvijas Republikas Satversmes komentāri*. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011.
8. Likumprojekta “Grozījumi Krimināllikumā” (Nr. 514/12) anotācija. Iegūts no: [http://titania.saeima.lv/LIVS12/SaeimaLIVS12.nsf/webAll?SearchView&Query=\(\[Title\]=*krimin*\)&SearchMax=0&SearchOrder=4](http://titania.saeima.lv/LIVS12/SaeimaLIVS12.nsf/webAll?SearchView&Query=([Title]=*krimin*)&SearchMax=0&SearchOrder=4) [sk. 13.04.2016.].
9. Likumprojekts “Grozījumi Krimināllikumā” (Nr. 514/12). Iegūts no: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs12.nsf/0/30EDC058E283C869C2257F6A003B9620?OpenDocument> [sk. 13.04.2016.].
10. Mill, J. S. *On Liberty*. Edited and with introduction by G. Himmelfarb. Penguin Classics, 1982, 29.
11. Pleps, J. Satversmes iztulkošana. *Latvijas Vēstnesis*, 2012.
12. Pleps, J., Pastars, E. Vairāk varas tautai – vai diktatūra? Iegūts no: <http://www.politika.lv> [sk. 13.04.2016.].
13. Satversmes tiesas likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*. 1996. gada 14. jūn., 103.
14. *Satversmes tiesas tiesnešu Aivara Endziņa, Jura Jelāgina un Anitas Ušackas atsevišķās domas lietā Nr. 2000-03-01*. Iegūts no: http://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2000-03-01_Atseviskas_domas.pdf [sk. 13.04.2016.].
15. *Satversmes tiesas tiesnešu Kaspāra Baloža un Kristīnes Krūmas atsevišķās domas lietā Nr. 2015-01-01*. Iegūts no: http://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2015-01-01_Atseviskas_domas.pdf [sk. 13.04.2016.].
16. Satversmes tiesas 2000. gada 30. augusta spriedums lietā Nr. 2000-03-01. *Latvijas Vēstnesis*. 20.06.2006., 95.
17. Satversmes tiesas 2001. gada 5. decembra spriedums lietā Nr. 2001-07-0103. *Latvijas Vēstnesis*. 07.12.2001., 178.
18. Satversmes tiesas 2001. gada 21. decembra spriedums lietā Nr. 2001-04-0103. *Latvijas Vēstnesis*. 22.12.2001., 187.
19. Satversmes tiesas 2002. gada 22. februāra spriedums lietā Nr. 2001-06-03. *Latvijas Vēstnesis*. 26.02.2002., 31.
20. Satversmes tiesas 2002. gada 22. oktobra spriedums lietā Nr. 2002-04-03. *Latvijas Vēstnesis*. 24.10.2002., 154.
21. Satversmes tiesas 2003. gada 23. aprīļa spriedums lietā Nr. 2002-20-0103. *Latvijas Vēstnesis*. 06.06.2003., 85.
22. Satversmes tiesas 2003. gada 29. oktobra spriedums lietā Nr. 2003-05-01. *Latvijas Vēstnesis*. 30.10.2003., 152.

Dita Plepa. Līdzsvara meklējumi starp pamattiesību ievērošanu un valsts drošības aizsardzību Satversmes tiesas praksē

23. Satversmes tiesas 2004. gada 6. decembra spriedums lietā Nr. 2004-14-01. *Latvijas Vēstnesis*. 08.12.2004., 195.
24. Satversmes tiesas 2005. gada 26. janvāra spriedums lietā Nr. 2004-17-01. *Latvijas Vēstnesis*. 28.01.2005., 16.
25. Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija spriedums lietā Nr. 2004-18-0106. *Latvijas Vēstnesis*. 17.05.2005., 77.
26. Satversmes tiesas 2005. gada 14. septembra spriedums lietā Nr. 2005-02-0106. *Latvijas Vēstnesis*. 16.09.2005., Nr. 148.
27. Satversmes tiesas 2005. gada 17. oktobra spriedums lietā Nr. 2005-07-01. *Latvijas Vēstnesis*. 20.10.2005., 167.
28. Satversmes tiesas 2006. gada 23. februāra spriedums lietā Nr. 2005-22-01. *Latvijas Vēstnesis*. 28.02.2006., 34.
29. Satversmes tiesas 2006. gada 11. aprīļa spriedums lietā Nr. 2005-24-01. *Latvijas Vēstnesis*. 18.04.2006., 61.
30. Satversmes tiesas 2006. gada 23. novembra spriedums lietā Nr. 2006-03-0106. *Latvijas Vēstnesis*. 01.12.2006., 192.
31. Satversmes tiesas 2007. gada 10. maija spriedums lietā Nr. 2006-29-0103. *Latvijas Vēstnesis*. 15.05.2007., 77.
32. Satversmes tiesas 2007. gada 14. jūnija spriedums lietā Nr. 2006-31-01. *Latvijas Vēstnesis*. 19.06.2007., 97.
33. Satversmes tiesas 2007. gada 29. novembra spriedums lietā Nr. 2007-10-0102. *Latvijas Vēstnesis*. 30.11.2007., 193.
34. Satversmes tiesas 2008. gada 29. decembra spriedums lietā Nr. 2008-37-03. *Latvijas Vēstnesis*. 30.12.2008., 202.
35. Satversmes tiesas 2009. gada 7. aprīļa spriedums lietā Nr. 2008-35-01. *Latvijas Vēstnesis*. 09.04.2009., 56.
36. Satversmes tiesas 2009. gada 23. aprīļa spriedums lietā Nr. 2008-42-01. *Latvijas Vēstnesis*. 25.04.2009., 64.
37. Satversmes tiesas 2009. gada 19. maija spriedums lietā Nr. 2008-40-01. *Latvijas Vēstnesis*. 20.05.2009., 78.
38. Satversmes tiesas 2009. gada 18. decembra spriedums lietā Nr. 2009-10-01. *Latvijas Vēstnesis*. 22.12.2009., 201.
39. Satversmes tiesas 2010. gada 18. februāra spriedums lietā Nr. 2009-74-01. *Latvijas Vēstnesis*. 23.02.2010., 30.
40. Satversmes tiesas 2010. gada 22. februāra spriedums lietā Nr. 2009-45-01. *Latvijas Vēstnesis*. 25.02.2010., 32.
41. Satversmes tiesas 2010. gada 7. oktobra spriedums lietā Nr. 2010-01-01. *Latvijas Vēstnesis*. 12.10.2010., 161.
42. Satversmes tiesas 2010. gada 20. decembra spriedums lietā Nr. 2010-44-01. *Latvijas Vēstnesis*. 22.12.2010., 202.
43. Satversmes tiesas 2011. gada 18. marta spriedums lietā Nr. 2010-50-03. *Latvijas Vēstnesis*. 22.03.2011., 45.
44. Satversmes tiesas 2011. gada 11. maija spriedums lietā Nr. 2010-55-0106. *Latvijas Vēstnesis*. 13.05.2011., 74.

Dita Plepa. Līdzsvara meklējumi starp pamattiesību ievērošanu un valsts drošības aizsardzību Satversmes tiesas praksē

45. Satversmes tiesas 2011. gada 9. jūnija spriedums lietā Nr. 2010-67-01. *Latvijas Vēstnesis*. 10.06.2011., 91.
46. Satversmes tiesas 2011. gada 19. oktobra spriedums lietā Nr. 2010-71-01. *Latvijas Vēstnesis*. 21.10.2011., 167.
47. Satversmes tiesas 2013. gada 7. novembra spriedums lietā Nr. 2012-24-03. *Latvijas Vēstnesis*. 11.11.2013, 220.
48. Satversmes tiesas 2013. gada 19. novembra spriedums lietā Nr. 2013-09-01. *Latvijas Vēstnesis*. 21.11.2013., 227.
49. Satversmes tiesas 2014. gada 23. aprīļa spriedums lietā Nr. 2013-15-01. *Latvijas Vēstnesis*. 28.04.2014., 82.
50. Satversmes tiesas 2014. gada 6. novembra spriedums lietā Nr. 2013-20-03, *Latvijas Vēstnesis*, 10.11.2014., 223.
51. Satversmes tiesas 2014. gada 6. decembra spriedums lietā Nr. 2014-34-01. *Latvijas Vēstnesis*. 08.04.2015., 70.
52. Satversmes tiesas 2015. gada 5. februāra spriedums lietā Nr. 2014-03-01. *Latvijas Vēstnesis*. 06.02.2015., 26.
53. Satversmes tiesas 2015. gada 2. jūlija spriedums lietā Nr. 2015-01-01. *Latvijas Vēstnesis*. 06.07.2015., 129.
54. Satversmes tiesas 2015. gada 12. novembra spriedums lietā Nr. 2015-06-01. *Latvijas Vēstnesis*. 13.11.2015., 223.
55. Satversmes tiesas 2015. gada 21. decembra spriedums lietā Nr. 2015-03-01. *Latvijas Vēstnesis*. 23.12.2015., 251.
56. *Valsts prezidenta Raimonda Vējoņa 2016. gada 17. marta vēstule Nr. 129 "Par likumprojektu "Grozījumi Krimināllikumā" (514/12)".* Iegūts no: http://www.president.lv/images/modules/items/PDF/20160318_groz%C4%ABjumi%20Krimin%C4%81llikum%C4%81_Nr_129.pdf [sk. 13.04.2016.].
57. *Valsts prezidents Raimonds Vējonis: Kriminālatbildība jānosaka par antikonstitucionālu rīcību.* Preses relīze. 18.03.2016. Iegūts no: http://www.president.lv/pk/content/?cat_id=603&art_id=23919 [sk. 13.04.2016.].

Comparative Analysis of Casework by the Supreme Court of the Republic of Latvia and the Supreme Court of the Republic of Finland

Vladimir Jilkinė

*Rīga Stradiņš University, Doctoral Degree
Programme Law, Latvia / Finland
info@lawcenter.fi*

Abstract

The article deals with the legal meaning of the European Convention and decisions of the European Court of Human Rights for the national law proceedings in Latvia and Finland. Case-law of the Republic of Latvia Supreme Court and Supreme Court of Republic of Finland shows that the European Convention refers to important legal instruments, which must be taken into account when deciding on the case. When considering claims for cancellation of in force decisions on the basis of the ECHR Resolution on the recognition of a violation by Finland of Articles of the Convention, the Court refers to numerous decisions of the European Court of affecting the interests of Finland and the other member countries of the Convention, details examining and comparing the circumstances of each case. At the same time the final basis for a decision is based on the national Constitution of the Republic of Finland and Procedure.

Keywords: International Law, European Convention of Human Rights, supremacy of law.

Introduction

This research is the first comparative study on a detailed investigation of the values of the European Convention and the role of the European Court of Human Rights to ensure the right to a fair trial in the Constitutional Court and the Supreme Court of the Republic of Latvia and the Supreme Court of the Republic of Finland, including the consideration of claims that have come into enforceable decisions of national courts.

Vladimir Jilkine. Comparative analysis of casework by the Supreme Court of the Republic of Latvia and the Supreme Court of the Republic of Finland

The author has studied and analysed the materials of the Constitutional Court's decisions and the three departments of the Supreme Court of the Republic of Latvia, as well as the decisions of the Supreme Court and the Supreme Administrative Court of the Republic of Finland between 2010 and 2015, including the claims review for quashing of the final criminal cases on the basis of the ECHR decisions made on the recognition of violations of articles of the Convention and its protocols. According to the questionnaire, developed by the author, a sociological survey was conducted in the Republic of Latvia and the Republic of Finland. This paper used and analysed decisions, published on the official websites of the European Court of Human Rights, the Constitutional Court, Supreme Court and the Prosecutor's Office of the Republic of Latvia, reports of the Government of the Republic of Latvia on the implementation of the ECHR decisions, as well as data obtained from the Supreme Court and Supreme Administrative Courts of the Republic of Finland, related to the implementation of the ECHR case law, showing patterns and marked deviations from the implementation of the ECHR decisions in the case of a conflict between international law and the Constitution of the state.

The Aim of the Study

The aim of the study is to determine the values of the ECHR for the national judicial decisions in Latvia and Finland to ensure the right to a fair trial in the context of the provisions of the European Convention and the ECHR and the most effective mechanisms to enforce the ECHR decision in the national court proceedings.

Material and Methods

The author conducted a comparative analysis of international and national legislations of the Latvian Republic and the Republic of Finland, judicial practice, study of findings and the basis of decision by the Constitutional Court as well as the three Departments of the Supreme Court of the Republic of Latvia, the Supreme Court and the Supreme Administrative Court of the Republic of Finland.

Practical framework is the judicial practice of the Constitutional Court and Supreme Court of the Republic of Latvia, the Supreme Court and the Supreme Administrative Court of the Republic of Finland, as well as decisions of the ECHR and the survey of Latvian and Finnish judges and legal scholars.

The historical method has allowed to consider the most important stages of the development of the control mechanism of the European Convention.

The comparative legal method was the basis for the study places of the European Convention in legal systems of the Council of Europe member states. The comparative method is used to analyse the opinions.

Vladimir Jilkine. Comparative analysis of casework by the Supreme Court of the Republic of Latvia and the Supreme Court of the Republic of Finland

In 2015, 54 cases of the Criminal Department of the Supreme Court of the Republic of Latvia have been studied by the author, 26 cases of the Civil Affairs Department as well as 51 cases of the Department of Administrative Affairs. Also, 14 Reports by the Committee of Ministers of the Council of Europe on the reports of the Government of the Republic of Latvia for the implementation of the ECHR decisions for the period between 06.20.2013–05.10.2015 have been thoroughly investigated.

The author has studied and based his research with references to legal precedents of handed down decisions and reviews of 171 cases of the Supreme Court of the Republic of Finland for the period 2010–2015, 87 decisions of 2015 and 167 decisions of the Supreme Administrative Court of Finland from 2015.

Judicature of the Republic of Latvia Supreme Court shows that the European Convention refers to important legal instruments, which must be taken into account when deciding on the case. A good example is a report made by the Government of the Republic of Latvia on the implementation of the ECHR decisions in the case of Deniss Calovskis from October 2, 2015 DH-DD (2015) 1016.

The Government acknowledged that the lack of knowledge of the Convention standards by national judges has led to the violation of Article 5 §1 of the Convention. The Latvian authorities have worked hard to improve the knowledge and practice of the courts and in October 1, 2015 the Parliament adopted amendments to the relevant parts of the Criminal Procedure Act, including section dealing with the extradition of persons, and in particular the amendments to provide additional oversight mechanisms and the right to provide prosecutors with the power to immediately release individuals from detention in case of rejection of extradition [10].

According to the report of the Committee of Ministers of the Council of Europe DH-DD (2015) 1005 on the case *A. K. vs. Latvia* [4], it was noted that the Convention has a direct effect on the legal system of Latvia. In order to improve the understanding of the Court's findings and standards, analysis of this decision was included in the Latvian judicial programme (Latvian Judicial Training Centre's programme) for judges of district courts and the Supreme Court. For example, judicial practice found that the shortcomings identified by the court, in this case, have individual character, and that in general the national courts apply the standards of the Convention on Human Rights, established by the case law of the ECHR.

The value of the European Convention in cases before the Supreme Court of the Republic of Latvia as noted by Martins Mits (judge from Latvia Court in Strasbourg in 2015), who noted back in 2010, is that the ECHR is an important legal instrument which has to be taken into account when deciding a case; this is a preliminary conclusion that stems from the analysis of the case law of all three departments of the Supreme Court. Above all, it is supported by the frequency with which each department has referred to the ECHR: the Criminal Cases Department addressed the ECHR in the reasoning part of its decisions in 25 out of the total number of 42 decisions (ie, including those where the ECHR was mentioned in the description of the facts as invoked by the applicant

or by the lower court), the Civil Cases Department addressed the ECHR in 42 out of 54 decisions and the Administrative Cases Department – in 76 out of 96 decisions. All three departments have expressly acknowledged the decisive impact of the ECHR on the outcome of a case [18].

The author conducted a comparative study of cases by the Supreme Court of the Republic of Latvia and the Republic of Finland in 2015, of which the following conclusions have been drawn:

1. The Supreme Court of the Republic of Latvia considers a case with 3 judges, while the Supreme Court of the Republic of Finland considers cases by 5 judges. In Finland, the consideration of claims for the abolition of the previous judgment is pronounced by considering the panel of 12 judges; in exceptional cases – in the composition of 18 judges [16].
2. The content volume of decisions handed down by the Supreme Court of the Republic of Latvia in 2015 was between 3–12 pages long. One solution contained 18 pages (SKK-303/2015), one solution composed of 2 pages. Decisions of the Supreme Court of Finland were more voluminous, for example, the case for consideration of claims for the abolition of the previous judgment pronounced consists of 23–46 pages.
3. Only one judgement (SKK-303/2015) contains a reference to the legal position of the European Court of Justice with reference to the 7 ECHR decisions not related to the interests of Latvia, but without a reference to a specific article of the Convention.
4. 14 judgements contain one or more references to the case law of the Supreme Court of the Republic of Latvia. The decision SKK-46/2015 contains the maximum number of links – 7. The Supreme Court of the Republic of Finland on average refers 4–8 times to the earlier decision and from 2–6 to the draft law.

The author refers to the assessment of the Constitutional Court of the Republic of Latvia. The Constitutional Court has recognised that the Supreme Court has an important role in the interpretation and application of legal norms in a way that is compatible with the *Satversme*. The courts of general jurisdiction are the ones that have the best knowledge of the actual and legal facts of the case, which testify to the existence of such rights or interests of a person that should be protected [12].

According to publications on the official website of the Supreme Court of the Republic of Latvia, in 2015 in all three Departments 122 cases were reviewed by the Supreme Court; in these cases only 6 (with links in them to other three solutions) turned to the case law of the European Court on two decisions of the European Union Court of Justice. This data leads the author to a conclusion that the degree of influence of the legal positions of the ECHR and the Convention on the jurisprudence of the Supreme Court of Latvia is clearly not enough.

In comparison with the consideration of such cases in Latvia, the Supreme Court of the Republic of Finland is much more likely to apply numerous references to judicial precedent ECHR and legal positions, developed by the European Court of Justice to clarify or apply the rules of the Convention in matters relating to the provision of the right to a fair trial and to judicial Supreme Court precedent.

The Supreme Court of the Republic of Finland determines the judicial precedents in cases where laws and regulations do not give a clear answer to the question of law, or the content of which is in dispute about 100–150 judicial precedents. Judicial precedent ensures the unity of judicial practice to interpret the law in the same way and the use of legal practice with the use of a single application of the law, and is also used to analyse the content of the legal order in legal literature.

In the period 2010–2015, the Supreme Court of the Republic of Finland has considered 172 cases, of which:

- cancelled 1 sentence (2012);
- cancelled 1 sentence with the direction of the case for a new trial;
- 5 rulings to change court decisions in 2010, 2011 and 2013;
- returned one case to review in 2011;
- cancelled 25 sentences on the grounds of violation of the criminal procedure law in 2010–2015;
- 140 court verdicts cancelled on the basis of an incorrect application of the law in 2011–2015 [1].

The Supreme Court of the Republic of Finland may cancel the final decisions of the courts, which have entered into force, on the grounds provided for in Chapter 31 Procedure Code.

In 2015, 105 decisions were made by the Supreme Court of the Republic of Finland, only two of which had no reference to the legal precedent of the Supreme Court. All the rest of the cases had links to the EU Directive, UNICEF, EAT and the Court of the European Union.

The Supreme Administrative Court of the Republic of Finland is Finland's highest court in administrative cases and consists of three boards, each with 5 judges examining cases of state and municipal management, taxation, environmental protection, social protection, health care and immigration. In 2015, 189 decisions made by the Court referred to the judicial precedent of the Supreme Administrative Court, including draft laws submitted to the government, the decisions of the Court of the European Union, or the EU Directive of the Parliament and the Council.

The most meaningful reference to international agreements, directives and decisions of the ECHR and the Court of Justice of the European Union are the decisions of the Supreme Administrative Court of the Republic of Finland to review the decisions of the Migration Office. As an example, one of the last decisions of 2015, KHO:2015:113 on 28 pages, references to the Dublin agreement, the Association Agreement between the Republic of Turkey and the European Economic Community in 1963, 18 references

to the decisions of the European Union Court of Justice and to the previously made by two decisions of the Supreme Administrative Court. In order to avoid misinterpretations, the Court refers to the translation triple translating the terms of Article 14 of the Agreement in German, French and English with references to the decision of the European Union Court of Justice [2].

The most meaningful example is the decision of the Supreme Administrative Court of the KHO:2014:145, which dealt with the presumption of innocence of the taxpayer in the commission of a tax offense in the Supreme Administrative Court [14]. In making a decision, the court referred to the decision made by the ECHR, including against Finland [7], as well as the violation of Article 6 of the Convention in the cases against Finland (*Ruotsalainen vs. Finland*, 16.6.2009; *Jussila vs. Finland* 23.11.2006). The Court also referred to §21 and §8 of the Constitution of the Republic of Finland, Art. 4 of Additional Protocol number 7, with 17 precedents of the ECHR case law and 15 prior rulings by the Supreme Administrative Court [8]. The Supreme Court has found a violation of the principle of *Ne bis in idem* and quashed the decision of the administrative court and the taxation of the Commission related to the accrual of additional taxes and penalties.

On the other hand, in a decision of 14.12.2015, the Supreme Administrative Court overturned the decision of the administrative court on the payment of tax, referring only to the European Council Directive 2006/112/EC [11] on the common system of value added tax, the decision of the European Union Court of Justice (*C-8/01, C-62/12, Kostov*) and two earlier decisions of the Supreme Administrative Court [15].

As an example of compliance of proceedings with the practice of the ECHR and the requirements of the European Convention, the author refers to the decisions from 2015 by the Supreme Court of the Republic of Finland, viewed by the judicial panel of 18 judges [16]. At the trial on charges of two serious tax crimes, felony by tax debtor and the registration tampering crime, the Supreme Court found a violation of Articles 21 and 106 of the Constitution and Article 1 of Article 63) to the Convention on the right to defend himself in person or through legal assistance of his own choosing in the proceedings.

§106 of the Constitution applied in the case in the proceedings before the court states that the application of the law would be in clear contradiction with the Constitution in which the court is required to give preference to the Constitution. This obligation applies to all ships.

In this judgment, the Court referred to the 8 precedents of the ECHR case law [6], as well as 3 decisions by the Supreme Court (KKO:2011:30, KKO:2012:49, KKO:2004:94). The court overturned the earlier ruling and returned the case for reconsideration to the Court of Appeal of Helsinki.

Comparing decisions made by the Supreme Court of the Republic of Finland, the author notes that in part the reasoning of the Court's decision states that the law is applicable to such offense and the procedural rules, which have guided the Court, as well

as taken into account the norms of international law, including the case law of the ECHR, which is usually given detailed interpretation of the provisions of the Convention to be applied in the present case. As noted in Chapter 3.4, when considering claims for cancellation of in-force decisions on the basis of the ECHR Resolution on the recognition of a violation by Finland of Articles of the Convention, the Court refers to numerous decisions of the European Court of affecting the interests of Finland and the other member countries of the Convention, details examining and comparing the circumstances of each case. At the same time the final basis for a decision is based on the national Constitution and Procedure.

In the period 2010–2015, references to the provisions of the Convention and its Protocols and the decisions of the ECHR have been applied on average 4 to 26 times in the decisions of the Supreme Court of Finland to the appeal of regulations, decisions and actions of state bodies. Depending on the content of the contested act, the courts use different articles of the Convention, but mostly it is a reference to Article 6 of the Convention and Article 4 (1) Protocol 7 of the Convention.

It should be noted that the presence of the commentary to the ECHR decision from the standpoint of the national law of Finland helps judges understand and correctly apply the standards of the European Convention.

As the most detailed examination of the case, by the Supreme Court of the Republic of Latvia, the author refers to a decision from August 8, 2015 SKK-303/2015 which contains references to the legal position of the European Court of Justice with reference to the 7 ECHR decisions which are not related to the interests of Latvia, but without any reference to a specific Article of the Convention [17].

In the case of SKK-549/2015 from 28.12.2015 Criminal Department referred to 6 ECHR judgments by the Constitutional Court and 4 decisions of the Criminal Department and concluded that the Latgale Regional Court had not taken adequate measures to study the evidence in accordance with the provisions of the Resolution by the European Court of Justice and the Supreme Court.

The basic principles of criminal law, including human rights guarantees and the right to a fair trial, are considered in the decision of the Supreme Court SKK-21/2014 from February 12, 2014 and March 27, 2014 in the case SKK-39/2014. The European Court of Human Rights made the conclusions that can be attributed to a specific criminal case. In particular, that investigations may be initiated only in relation to a person who there is information about their criminal activity. (A reference to the case “Teixeira de Castro vs. Portugal”, “Ramanauskas vs. Lithuania”, and “Malininas vs. Lithuania”.) The Supreme Court ruled that the preliminary evidence is sufficient means to justify acquittal for conviction on the basis of the practice and proceedings of the ECHR.

It is important to note that even in the case of a murder investigation of 20.8.2015 SKK-279/2015 (case No. 11817004012) the inability to appoint an expert to determine the cause of death and evidence of expertise in the evaluation of the prosecution, the Supreme

Court heard the case using only national legislation. The court reversed the decision of the Latgale Regional Court from November 22, 2014 in connection with the acquittal, Article 117, §2 and §10, and sent it to a new trial.

In the case SKK-144/2015, apart from the references to the Customs Code, the Law on Excise Tax Act, are references to the European Council Regulation (Eiropas Padomes Regulas (EEK) No. 2913/92) and two judgments of the European Union Court C-459 EU/07 and C-230/08, as well as the lawyer Uldis Krastins. When producing the decision for this case, the Court notes the controversy of the first paragraph of Article 6 of the Convention and Article 92 of the Constitution of the Republic of Latvia to a fair trial, as well as Part 2 of Article 6 on the right of a suspect to the presumption of innocence.

In a similar case by the Customs for Smuggling of tobacco SKK-58/2015, the Court referred to the same two judgments; C-459/07 and C-230/08 by the Court of the European Union; as well as the EU Directive.

In the case SKK-27/2015, the report was drawn up without the presence of a lawyer and an interpreter. Translations were performed by the same inspector who registered the minutes. According to the defence, this is a clear violation of the Criminal Law in particular of the rights of the accused and is also contrary to Article 6 of the Convention, §1, Article 92 of the Constitution of the Republic of Latvia and Chapter 15 of the Code of Criminal Procedures.

In the case SKK-27/2015, the Court referenced to the decision of Jasper vs. the United Kingdom, who connected to the interests of Latvia and the Convention with reference to Article 6 of Part 2 of the Convention, in which all doubts are resolved in favour of the accused and who does not need to prove his innocence. The Supreme Court referred to the decision of the ECHR for Case of Jasper vs. the United Kingdom, in which the entitlement to disclosure of relevant evidence is not absolute. However, in accordance with §1 of Article 6 of the Convention only such measures are admissible which do not restrict the rights of the defendants.

In the case of drug crimes investigation SKK-46/2015, the Latvian Supreme Court referred to the decision of the ECHR without a single reference to a specific article: *Baltins vs. Latvia*, in the decision which provides links to the case *Teixeira de Castro vs. Portugal*, *Ramanauskas vs. Lithuania*. The author emphasizes that in this case, the Court also referred to SKK-27/2015, SKK-301/2014, SKK-402/2013, SKK-303/2013, SKK-296/2013, SKK-178/2013, and SKK-122/2013.

In the case SKK-5/2015, the Supreme Court ruled that the Court of Appeal examined witnesses in violation of Article 92 of the Constitution, as well as the Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms, Article 6, §3d) the right to examine witnesses and Articles of the Criminal Procedure law. The Court appeals to the legal position of the European Court of Justice with reference to a specific decision *Klimentyev vs. Russia*, with reference to the particular Article 6, §3d of the Convention.

The Court did not specify the content of the Article of the Convention or the circumstances of the case *Klimentyev vs. Russia*, specifying only the link to the ECHR and the ECHR decisions. The Supreme Court has just pointed out that the European Court of Human Rights in its decisions has repeatedly pointed out that the European Human Rights and Fundamental Freedoms refer to Article 6 of the Convention §3d determining the right to have adequate time and facilities to prepare his defence.

According to the author, the reference to §124 of the ECHR judgment in the case *Klimentyev vs. Russia* (the content of which is not represented in the decision SKK-5/2015) most fully reveal the defendant's right:

“At the outset the Court recalls that the admissibility of evidence is primarily a matter for regulation by national law and that, as a rule, it is for the national courts to assess the evidence before them, the task of the Court being to ascertain whether the proceedings considered as a whole, including the way in which evidence was taken, were fair. The Court further recalls that, according to its case-law, all evidence must normally be produced in the presence of the accused at a public hearing with a view to adversarial argument ... As a rule, these rights require that the defendant be given an adequate and proper opportunity to challenge and question a witness against him, either when he was making his statements or at a later stage of the proceedings.” [5]

In 2015, the Department of Civil Affairs of the Republic of Latvia Supreme Court considered 16 decisions, of which we can state the following.

As the most complete combination of compliance of the Constitution, the judicial precedents of the ECHR and the European Court of Justice, the author cites a decision of the Supreme Court SKC-1427/2015 [3]. In this case, the Court used many references to the Constitution, decisions of the ECHR, the European Court of Justice and the European Parliament and the EU Council. In particular, the Supreme Court referred to Article 105 of the Constitution, the 3 decisions of the ECHR [19], 6 times in the judicial precedent of the European Court of Justice, the Treaty on European Union [19], the Convention on Jurisdiction and Enforcement of Judgments in Civil and Commercial Matters, the Directive 2004/48/EC of the European Parliament and the European Union for the Protection of Intellectual Property Rights, the Council Regulation (EC) No. 44/2001 on Jurisdiction and the Recognition and Enforcement of Judgments in Civil and Commercial Matters, the European Parliament and the Council Regulation number 1215/2012 on Jurisdiction and the Recognition and Enforcement of Judgments in Civil and Commercial Matters and the Regulation (EC) No. 1206/2001, corresponding to the law of the European Union in accordance with the provisions of the banking law.

In the decision SKC-2344/2015, the Court refers to the Case law SKC-10/2012, SKC-1491/2013 and SKC-41/2015. In this case, the language translation in accordance with the European Parliament and the Council Regulation (EU).

In the case SKC-1/2015, the Supreme Court relied on two judgments of the European Court of Justice C-348/98, C-166/02, Decision E-8/07 of the Court of the European Free Trade Association and 5 Directives for the period 1972–2009 of the Council of the European Union on the approximation of the laws relating to insurance against civil liability in connection with the use of motor vehicles.

Case SKC-1478/2015 has seen the use of 5 references to the Case law SKC-440, SKC-251, SKC-448, SKC-1480, SKC-507 and the lawyer *Dr. habil. iur.* Professor Edgars Melkisis, *Dr. iur.* Vladimirs Bukovskis coursebook on civil cases (Civilprocesa mācību grāmata).

In comparison, it can be concluded that the Department of Civil Cases employs a higher frequency of case law of the ECHR and the European Court of Justice than the Criminal Department.

The author notes that shining examples of reaction to the ECHR decisions are cases “V.S. vs. Latvia” and “Slivenko vs. Latvia”. The Supreme Court overturned the previous court decisions and ruled on the resumption of the trial and sent the case to the Riga Regional Court as the appellate court. These decisions cannot be appealed.

In fact, *Sergejs Talankovs vs. Latvia Zemgale Regional Court* found the applicant guilty of extortion with aggravating circumstances and sentenced him to seven years in prison. On February 19, 2004, at the applicant’s complaint, the Department of Criminal Cases of the Supreme Court upheld the decision of the court of first instance by reducing the applicant’s sentence to five years in prison. The representative of the Government of Latvia Inga Reine offered to settle the case without consideration to the ECHR and to pay 4,000 Euros to the applicant in accordance with Article 37 §1 of the European Convention. The Court acknowledged that the settlement based on respect for human rights, as defined in the Convention and its Protocols, to file the case and exclude him from the list of complaints.

For example, in 2013 the Supreme Court of the Republic of Latvia twice applied Article 6 of the Convention, on September 19, 2013 to case SKK-449/2013 and on June 18, 2013 in the case SKK-208/2013, referring to a fair trial at national level [13].

According to the author, the best example of cases and respect for the right to a fair trial are the decisions of the Constitutional Court of the Republic of Latvia. For example, a decision on the case No. 2014-09-01 from November 28, 2014 contains a 53-page decision, references to Articles 1 and 92 of the Constitution, 46 decisions of the Constitutional Court or the case materials, 5 ECHR judgments, Article 6 of the Convention, one decision of the European Commission, two decisions of the Department of Civil Cases of the Senate of the Supreme Court SKC-20/2013, SKC-1627/2014, the UNCITRAL 2012, as well as the outcomes of the Kurzeme District Court, the Riga Latgale Urban District, the Court of Vidzeme suburb of Riga and the Latvian decision of the arbitral tribunal.

Conclusions

The decisions indicate a clear position of the Supreme Court of the Republic of Latvia as the Supreme Court of the Republic of Finland, the fundamental value of the European system of protection of the rights and freedoms of man and citizen, expressed in consistent implementation of the Court of Justice of the Convention and the Court's decision in the legal system and to identify shortcomings of the national legal regulation and the proposal on the ways to address them.

Of the 823 decisions handed down only in 2014, the European Court of Human Rights found violations of the Convention by the respondent States to be at 85%, from which the largest percentage of violations established were of Article 6 at 25.06%, Article 5 at 16.97% and Article 13 at 10.25%.

In 2015, the European Court of Human Rights found 7 violations of the European Convention by Latvia and 5 violations of the European Convention by Finland.

Therefore, for the Republic of Latvia and the Republic of Finland it is important that the legislator and the higher courts have developed a unique approach to the definition of the status of the decisions of the ECHR, and judges frequently use the decisions of the European Convention for norms of human rights and fundamental freedoms to ensure a fair trial.

Latvijas Republikas Augstākās tiesas un Somijas Republikas Augstākās tiesas lietu salīdzinošā analīze

Kopsavilkums

Rakstā tiek analizēta Eiropas Konvencijas juridiskā nozīme un Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmumi kontekstā ar nacionālajām tiesībām Latvijā un Somijā. Latvijas Augstākās tiesas un Somijas Republikas Augstākās tiesas judikatūra liecina, ka Eiropas Konvencija uzskatāma par svarīgu juridisku instrumentu, kas jāņem vērā, izskatot lietu.

Kad tiek izskatītas sūdzības par spēkā esoša nolēmuma atcelšanu, pamatojoties uz ECT rezolūciju par pārkāpuma atzīšanu Somijā, tiesa atsaucas uz daudziem ECT lēmumiem par konvencijas pārkāpumiem Somijā un citās valstīs, detalizēti izskatot un salīdzinot apstākļus katrā lietā. Vienlaikus galīgais lēmums ir balstīts uz Somijas Republikas Konstitūciju un procedūru.

Atslēgvārdi: starptautiskās tiesības, Eiropas Cilvēktiesību konvencija, likuma virsvadība.

References

1. Author's database inquiry from the Supreme Court of Finland. On 31.12.2015, Marja Nurminen, secretary of the Supreme Court of Finland.
2. C-37/98, Savas, ECLI:EU:C:2000:224.
3. Case No. SKK-1427/2015, May 13, 2015.
4. Case of A. K. vs. Latvia, No. 33011/08, June 24, 2014.
5. Case of Klimentyev vs. Russia. No. 46503/99. November 16, 2006.
6. Case of Mihelj vs. Slovenia 15.1.2015, Neziraj vs. Germany, Kari-Pekka Pietiläinen vs. Finland, 22.9.2009, Söderman vs. Sweden, Lala and Pelladoah vs. Netherlands, 22.9.1994, Van Geyselghem vs. Belgia 21.1.1999, Eliazer vs. Netherlands, 16.10.2001, Stroek and Goedhart vs. Belgia.
7. Case of Nykänen vs. Finland, Glantz vs. Finland, Häkkä vs. Finland, Pirtimäki vs. Finland, on May 20, 2014.
8. Case of Rosenquist vs. Sweden, 14.9.2004.
9. Case-law of the Court of Justice. C-619/10 Trade Agency Ltd vs. Seramico Investments Ltd, C-7/98 Krombach, C-420/07, Apostolides, C-38/98 Renault, C391/95 Van Uden, C-104/03 Ste Paul Dairy Industries.
10. Communication from Latvia concerning the case of Čalovskis against Latvia. Application No. 22205/13.
11. Council Directive 2006/112/EC of 28 November 2006, Article 2 1a and 1c, and Title III Art. 9.
12. Judgement of June 6, 2012 by the Constitutional Court of Latvia in Case No. 2011-21-01.
13. Judgment of the Supreme Court of Latvia of September 19, 2013 in the case SKK-449/2013 and of June 18, 2013 in the case SKK-208/2013.
14. KHO:2014:145. Judgment of the Supreme Administrative Court of Finland, on October 2, 2014.
15. KHO:2015:179. Judgment of the Supreme Administrative Court on December 14, 2015. 3517/2/14.
16. KKO:2015:14. Judgment of the Supreme Court of Finland, on February 17, 2015, H2013/18.
17. "Malininas vs. Lithuania", "Edwards and Lewis vs. the United Kingdom", "Sequeira vs. Portugal", "Pyrgiotakis vs. Grece", "Teixeira de Castro vs. Portugal", "Vanyan vs. Russia", "Ramanauskas vs. Lithuania".
18. Mits M. European Convention on Human Rights in Latvia: Impact on Legal Doctrine and Application of Legal Norms. Media Tryck, Lund, 2010.
19. Wiggins vs. the United Kingdom, 1978, Case of Mellacher and Others vs. Austria. 1989, Case of Tre Traktor AB vs. Sweden.

Kapteiņdienestu loma kuģošanas tiesiskās aizsardzības nodrošināšanā Latvijas ostās

Aldis Dreiblathe

*Rīgas Stradiņa universitāte, Doktorantūras nodaļa,
Juridisko zinātņu programma, Latvija
aldis.dreiblathens@gmail.com*

Kopsavilkums

Ostas ir būtiska kuģošanas sastāvdaļa, tāpēc to darbības tiesiskais regulējums nav nodalāms no starptautiskajām jūras tiesībām. Statistikas dati liecina, ka Latvijas ostās pieaug kravu apgrozījums. Likumsakarīgi, ka palielinās arī tajās pietauvoto kuģu skaits, kuru vairākums ir no ārvalstīm, tie kuģo ar ārzemju karogiem un saskaņā ar starptautiskajām jūras tiesībām. Kuģošanas aizsardzība ir viens no vissvarīgākajiem jūras transporta uzdevumiem, jo no tās ir atkarīga gan apkalpju, gan pasažieru drošība un dzīvība, kā arī kuģu kravu un jūras vides, ostu un to infrastruktūras saglabāšana.

Ostu pārvalžu pakļautībā atrodas ostu kapteiņdienesti, kuru galvenā funkcija ir kuģošanas drošības nodrošināšana ostās un ostu akvatorijās. Viens no kuģošanas drošības priekšnoteikumiem ir tās aizsardzība, tādēļ, nenoliedzami, ir jāizvērtē kapteiņdienestu loma kuģošanas aizsardzībā. Lai palielinātu kapteiņdienestu spēju pildīt to galveno funkciju – kuģošanas drošības nodrošināšanu –, nepieciešams palielināt to lomu kuģošanas aizsardzībā.

Darbā tiek pētīta kuģošanas drošības un kuģošanas aizsardzības problemātika Latvijas ostās un kapteiņdienestu loma šajos procesos.

Darbā secināts, ka kapteiņdienestu loma kuģošanas aizsardzības nodrošināšanas procesā ir nepietiekama.

Hipotēze: kuģošanas drošības nodrošināšanas priekšnoteikums ir kuģošanas aizsardzības garantēšana, tādēļ kapteiņdienestu loma kuģošanas aizsardzības nodrošināšanā ir uzskatāma arī par kapteiņdienestu funkciju pildīšanu.

Atslēgvārdi: kapteiņdienests, kuģošanas drošība, kuģošanas tiesiskā aizsardzība.

levads

Latvija ir jūras valsts ar vairāk nekā 500 km garu jūras robežu un desmit ostām, gar mūsu valsts piekrasti notiek intensīva kuģu satiksme. Palielinoties kravu apgrozījumam ostās un kuģu satiksmes intensitātei, pieaug arī nepieciešamība gādāt par drošu kuģu satiksmi un jūras vides un piekrastes tiesisko aizsardzību. Šo mērķu sasniegšana ir atkarīga no Starptautiskās Jūras organizācijas konvenciju efektīvas ieviešanas un turpmākās piemērošanas. Tādēļ ir svarīgi jūrlietās ieviest starptautiskos instrumentus, t. i., – starptautiskos līgumus un standartus jūras drošības, piesārņojuma novēršanas un jūras satiksmes efektivitātes nodrošināšanas jomās. Starptautiski noteiktās prasības tiek attiecinātas uz kuģi, kuģa personālu, kravu, navigāciju, kā arī garantē cilvēku drošību uz jūras un ostās.

Kuģošanas drošības garantēšana ir viens no vissvarīgākajiem jūras transporta uzdevumiem, jo no tās ir atkarīga kuģu apkalpju, kā arī pasažieru drošība un dzīvība, kravas un jūras vides saglabāšana. Kuģošana vienmēr ir bijusi nesaraujami saistīta ar tās drošības tiesisko nodrošinājumu, tādēļ ir tik svarīgi pētīt un izvērtēt kuģu kustības drošības tiesiskā regulējuma īpatnības, kuras ir ietvertas ostu noteikumos.

Ostu svarīgums un liels attīstības potenciāls ir saistīts ar Latvijas valsts atrašanos starp Eiropu un Āziju. Var uzskatīt, ka Latvija ir robežvalsts starp Eiropas un Āzijas tirgiem, tāpēc Latvijas ostu attīstību var balstīt uz divu milzīgu tirgu apkalpošanu. Latvijas ostās ir speciālo teritoriju režīms: tajās tiek piemērota speciālā kontrolējošā likumdošana, kas atšķiras no vispārējās valsts likumdošanas. Speciālā režīma izveide bija ļoti svarīgs solis Latvijas ekonomikas vēsturē. Režīma veidošanas sākumā tā rezultātu bija grūti prognozēt, bet, paejot laikam, var secināt par speciālās zonas efektivitāti un Latvijas ostu svarīgumu.

Izveidojot brīvostu pārvaldes Rīgā un Ventspilī, ostu kapteiņdienesti tika pakļauti brīvostu pārvaldēm, bet Liepājā, izveidojot speciālo ekonomisko zonu, – Liepājas speciālās ekonomiskās zonas pārvaldei.

Latvijas Republikas jurisdikcijai pakļautajos ūdeņos uzdevumus veic un ostās darbojas vairākas institūcijas (Valsts robežsardze, Nacionālie bruņotie spēki, Jūras administrācija, Jūras vides pārvalde u. c.), kuru darbību reglamentē atsevišķi likumdošanas akti. Tajos šo institūciju savstarpējās sadarbības jautājumi noteikti ļoti vispārīgi, tāpēc nav vienotas un saskaņotas politikas un darbības efektivitāte kopumā nav pilnīga.

Rīgas, Liepājas un Ventspils kapteiņdienestus vada šo ostu kapteiņi, kuru pamatpienākums ir gādāt par navigācijas drošību Latvijas ostās un ostu pievadceļos. Kuģošanas drošības nodrošināšanu un kapteiņdienestu darbību uzrauga ostu pārvaldes un Latvijas Jūras administrācija. Latvijas Jūras administrācijas kompetence noteikta Jūrlietu pārvaldes un jūras drošības likuma 6. pantā [1] atbilstoši normatīvajiem aktiem un starptautiskajām tiesību normām. Savas funkcijas Latvijas Jūras administrācija nodrošina ar Jūrnieku reģistra, Kuģu reģistra, Kuģošanas drošības inspekcijas un Kuģu un ostu aizsardzības nodaļas, kā arī ar Hidrogrāfijas dienesta darbību. Kapteiņdienestu kompetence noteikta attiecīgās pašvaldības saistošajos noteikumos – ostas noteikumos.

Darba mērķis ir izpētīt kuģošanas drošības un tiesiskās aizsardzības problemātiku Latvijas ostās un kapteiņdienestu lomu šajos procesos. Kuģošanas drošības nodrošināšana, kas vienlaikus ir kapteiņdienestu galvenā funkcija, ir viena no vissvarīgākajām jūras transportā, jo no tās ir atkarīga kuģu apkalpju, kā arī pasažieru drošība un dzīvība, kravas un jūras vides saglabāšana. Kuģošana vienmēr ir bijusi nesaraujami saistīta ar tās drošības tiesisko nodrošinājumu, tādēļ darbā tiek pētītas un izvērtētas arī kuģu kustības drošības tiesiskā regulējuma īpatnības, kuras ir ietvertas ostu noteikumos.

Darba izstrādē tika izmantota analīzes un salīdzinošā **pētniecības metode**, kā arī pieredzē iegūtās zināšanas, lai izdarītu secinājumus un izteiktu priekšlikumus darbības uzlabošanai. Tika veikta arī Latvijas lielo ostu kuģu satiksmes dienestu darbinieku aptauja, iegūto datu apstrāde un analīze. Pētījuma bāze ir Liepājas, Ventspils un Rīgas osta.

Ostu darbību reglamentējošie nacionālie normatīvie akti

Latvijas ostu tiesiskie pamati ir noteikti Likumā par ostām [4], Rīgas brīvostas likumā [5] un Ventspils brīvostas likumā [8].

Kuģošanu Rīgas ostā reglamentē 2006. gada 7. marta Rīgas domes saistošie noteikumi Nr. 42 “Rīgas brīvostas noteikumi” [6], kas izdoti saskaņā ar [Likuma par ostām](#) 6. panta pirmo daļu. Rīgas brīvostas noteikumos reglamentēta Rīgas brīvostas iekšējā kārtība un kuģošanas drošība Rīgas brīvostas akvatorijā.

Kuģošanu Ventspils ostā reglamentē 2005. gada 21. novembra Ventspils domes saistošie noteikumi Nr. 5 “Ventspils brīvostas noteikumi” [9], kas izdoti saskaņā arī ar Likuma par ostām 6. pantu, un tajos noteikta Ventspils brīvostas iekšējā kārtība un kuģošanas drošība Ventspils brīvostas akvatorijā.

Kuģošanu Liepājas ostā reglamentē 2007. gada 20. decembra Liepājas pilsētas domes saistošie noteikumi Nr. 23 “Liepājas ostas noteikumi” [2].

Visu trīs Latvijas lielo ostu darbību regulējošā tiesiskā institūcija ir pašvaldība, kurā atrodas osta. Pašvaldību primārais mērķis ir savu reģionu attīstība, kura arī tiek veicināta ar uzņēmējdarbības attīstību un rosināšanu. Savukārt kuģniecībā primārā ir kuģošanas drošība, un tikai otrajā vietā – pārkrauto kravu apjoms. Tāpēc pašvaldības ir spiestas meklēt vidusceļu starp kuģošanas drošību un uzņēmējdarbības veicināšanu. Tā ir nopietna un aktuāla problēma, kuru risināt nepieciešams laikus un efektīvi.

Ostu pārvalžu un Liepājas speciālās ekonomiskās zonas (LSEZ) pārvaldes pakļautībā esošo ostu kapteiņdienestu galvenā funkcija ir gādāšana par kuģošanas drošību. Kuģu satiksmes operatīvo vadību ostā un ostas pievedceļos, kā arī kuģošanas drošības kontroli ostā nodrošina ostas kapteinis. Ostas kapteiņa dienesta darbiniekus, kuri saistīti ar kuģošanas drošību, pieņem darbā ostas pārvaldē pēc attiecīgas sertificēšanas Latvijas Jūras administrācijā [4]. Ostas kapteiņa funkcijas, tiesības un pienākumi

ir noteikti **Jūrlietu pārvaldes un jūras drošības likumā** un citos normatīvajos aktos. Ostas kapteiņa rīkojumi, kas saistīti ar kuģošanas drošības pasākumiem, to skaitā ar ziemas navigācijas kārtību ledus apstākļos, ir obligāti visiem kuģiem, organizācijām, komercsabiedrībām, kā arī citām juridiskajām un fiziskajām personām [6]. Ostas kapteinis ir ostas pārvaldes amatpersona, kas saskaņā ar normatīvajiem aktiem, Starptautiskās jūras organizācijas normatīvajiem aktiem, Helsinku konvencijas un Helsinku komisijas rekomendāciju prasībām organizē un kontrolē kuģu satiksmi ostā un ostas pievadceļos, kontrolē kuģošanas drošību ostā: ostas akvatorijā, kuģu ceļos, piestātnēs un termināļos [4].

Liepājas ostas kapteiņa rīkojumi, kas saistīti ar kuģošanas drošības un cilvēku dzīvības glābšanas pasākumiem, ir obligāti visiem kuģiem, ostas piestātņu un zemes valdītājiem, īpašniekiem un nomniekiem, kā arī citām juridiskajām un fiziskajām personām, kuras atrodas ostā [2]. Ostas noteikumi nevar ierobežot ostas kapteiņa kompetenci minēto rīkojumu izdošanā. Ostas kapteinis vada ostā notikušo avāriju un kritisko situāciju seku likvidācijas operācijas. Viņam ir tiesības ostā esošu kuģi izsūtīt jūrā, ja uz kuģa radusies kritiska situācija vai tas apdraud citus kuģus vai ostas iekārtas, cilvēkus un vidi, vai arī veikt citas nepieciešamās darbības, ja nepārvaramas varas dēļ kritiskā situācijā nonākušu kuģi nav iespējams pārvietot. Ostas kapteinim par visiem ostā vai tās pieejās notikušajiem negadījumiem jāinformē Latvijas Jūras administrācijas Avāriju izmeklēšanas nodaļa, kā arī jāveic negadījumu sākotnējā izmeklēšana un izmeklēšanai nepieciešamo liecību un dokumentu iegūšana. Tas attiecas arī uz tādu kuģi, kurš ir bijis iesaistīts negadījumā, bet nav guvis bojājumus, ir jūras spējīgs un gatavojas izešanai vai arī iziet no ostas [1].

Ostas kapteinis vada šādus ostas dienestus:

- kuģu satiksmes dienestu;
- loču dienestu;
- ostas uzraudzības dienestu [1].

Rīgā ostas kapteinis arī īsteno ledlauža “Varma” operatīvo vadību ziemas navigācijas periodā [6].

Ostas dienesti organizē un kontrolē kuģu satiksmi ostā un tās pievadceļos, kontrolē kuģošanas drošību ostā: akvatorijā, kuģu ceļos, piestātnēs un termināļos.

Ventspils brīvostas kapteinim ir tiesības noformēt administratīvo pārkāpumu protokolu [9].

Par kuģošanas drošību rūpējas vairāki dienesti, kuru rīcībai jābūt saskaņotai un precīzai, jo apstākļu nepareizas novērtēšanas vai kļūmīga lēmuma sekas var būt traģiskas.

Latvijas Jūras administrācijas Avāriju izmeklēšanas nodaļas speciālisti 2009. gadā pabeidza izmeklēšanu par zvejas kuģa “Beverīna” un sešu tā apkalpes locekļu bojāeju 2008. gada 2. decembrī. Izmeklēšanas ziņojumā norādīts, ka par “Beverīnas” bojāejas cēloņiem ir uzskatāms nelabvēlīgu apstākļu kopums:

- kuģa galvenā dzinēja apstāšanās, ūdens iekļūšana kuģa ahterpiķī, iespējams, – arī kuģa kravas tilpnē un vēlāk uz kuģa klāja, tāpēc radās kuģa stūres iekārtas bojājums, kā arī zuda kuģa noturība, kam sekoja tā apgāšanās;

Aldis Dreiblathe. Kapteiņdienestu loma kuģošanas tiesiskās aizsardzības nodrošināšanā Latvijas ostās

- zvejas kuģim nepiemērotas kabeļu kravas pārvadāšana kravas tilpnē, iekraušanas un pārvadāšanas tehnoloģijas neievērošana, tāpēc vētras laikā, kuģim zvalstoties, notika tilpnē nenostiprinātās kravas nobīde, kas veicināja kuģa stabilitātes zudumu;
- kapteiņa nespēja izvērtēt situācijas bīstamību un pieņemt kardinālu lēmumu ekstremālā situācijā, kā arī glābšanas operācijā iesaistīto kuģu un helikoptera nespēja glābt nelaimē nonākušos jūrniekus.

Kuģa kapteinis laikus nesūtīja signālu par briesmām un nepieprasīja kuģa apkalpes evakuāciju. Netika arī dots rīkojums apkalpes locekļiem atstāt kuģi un pārcelties uz glābšanas plostu, kad situācija bija kļuvusi ļoti kritiska. Turklāt, strādājot uz kuģa vētras laikā, netika dots rīkojums apkalpes locekļiem uzvilkt glābšanas vestes.

“Beverīnas” īpašnieks ne Liepājas ostas Kuģu satiksmes dienestam, ne Jūras glābšanas koordinācijas centram nesniedza detalizētu informāciju par kuģa tehniskajām problēmām un kravu. Īpašnieks arī nepieprasīja apkalpes evakuāciju.

Jūras spēku kuģis “Virsaitis”, kuru Jūras glābšanas koordinācijas centrs (*Maritime Rescue and Coordination Centre*, MRCC) norīkoja par negadījuma vietas koordinātoru, reāli nekontrolēja situāciju, neprognozēja notikumu attīstību un no “Beverīnas” kapteiņa nepieprasīja maksimāli detalizētu informāciju par kuģa stāvokli. Uzsākot meklēšanas un glābšanas operāciju, “Virsaīša” manevri un darbības bija neveiksmīgas.

Tāpēc var secināt, ja MRCC par negadījuma vietas koordinātoru būtu norīkojis Liepājas ostas kapteiņdienestu, tas situācijas novērtēšanai izmantotu kuģošanas kustību kontrolējošo aparāturu un, ņemot vērā tās rādījumus, dotu atbilstīgus rīkojumus Jūras spēku kuģim “Virsaitis”, kura manevri glābšanas operācijā būtu veiksmīgāki, situācija tiktu kontrolēta un cilvēku dzīvības glābtas.

Turklāt kapteiņdienestam ir savi resursi (piemēram, loču kuģi un velkoņi), kurus, koordinējot glābšanas darbus, var iesaistīt šajās operācijās. Protams, lai MRCC uzticētu ostas kapteiņdienestam negadījuma vietas koordinātoru uzdevumus, nepieciešamas ir papildu un regulāras personāla mācības glābšanas operāciju koordinēšanā.

Ostas iekārtu aizsardzības virsnieks

Katrā ostā ir daudz iekārtu, un par katru atbildīgs ir ostas iekārtu aizsardzības virsnieks. Viena virsnieka pārziņā var būt viena vai vairākas iekārtas. Ostas iekārtu aizsardzības virsnieks nodrošina, lai ostas teritorijā tiktu ievērots iekārtu aizsardzības plāns, un veic visus viņam deleģētos uzdevumus, lai nodrošinātu šā plāna izpildi.

Ostas iekārtu aizsardzības virsnieka pienākumi ir:

- nodrošināt ostas iekārtu aizsardzības plāna īstenošanu un uzlabošanu;
- ieviest un pārbaudīt ostas iekārtu aizsardzības plāna darbības spējas;
- veikt ostas iekārtu aizsardzības pārbaudes;
- sekot līdzi izmaiņām un uzlabojumiem, kas var ietekmēt ostas iekārtu aizsardzības plānu, un veikt nepieciešamās izmaiņas plānā;

*Aldis Dreiblathe*ns. Kapteiņdienestu loma kuģošanas tiesiskās aizsardzības nodrošināšanā Latvijas ostās

- gādāt par informācijas apmaiņu ar ostas iekārtu personālu, lai nodrošinātu iekārtu aizsardzību;
- rūpēties par ostas iekārtu aizsardzības personāla mācībām;
- informēt visas jūrniecības aizsardzībā iesaistītās institūcijas, kā arī veikt visas aizsardzības informācijas iegremdēšanu;
- koordinēt darbību ar kuģa aizsardzības virsnieku;
- koordinēt darbības ar apsardzes kompānijām;
- veikt pārbaudes, lai pārliecinātos par aizsardzības personāla atbilstību veicamajiem aizsardzības uzdevumiem;
- gādāt, lai aizsardzības aprīkojumu pareizi izmantotu, uzturētu un salabotu;
- nodrošināt kuģa aizsardzības virsnieku ar nepieciešamo informāciju par personām, kas vēlas nokļūt uz kuģa, ja tas ir nepieciešams (virsniekam nevajadzētu būt tai personai, kas šo informāciju sniedz ikdienā);
- veikt papildu pienākumus, kuri ir norādīti Starptautiskā kuģu un ostas iekārtu drošības kodeksa (*International Ship and Port Facility Security, ISPS*) B daļā (turpmāk – B daļa), kā arī XI–2 pielikumā.

Iestādēm vai to struktūrvienībām, kuru tiešā pakļautībā atrodas ostas iekārtu aizsardzības virsnieks, viņa darbība ir jāatbalsta tā, lai virsnieks varētu veikt visus jūrniecības aizsardzības uzturēšanas un veicināšanas pienākumus.

Lai realizētu ostu iekārtu aizsardzības plānu un to uzlabotu, vispirms nepieciešams novērtēt ostas iekārtu aizsardzību. Valdībai vai starptautiski atzītai aizsardzības organizācijai (ja šo darbu veic starptautiski atzīta aizsardzības organizācija, tad pēc darba pabeigšanas valdībai ir jāapstiprina ostas iekārtas aizsardzības novērtēšana) ir jāveic ostas iekārtu aizsardzības novērtēšana.

Ostas iekārtu aizsardzības novērtēšana ir jāuztic speciālistam, kuram ir nepieciešamās zināšanas.

Personālam, ko iesaista ostas iekārtu aizsardzības novērtēšanā, ir jābūt zināšanām par:

- pašreizējiem aizsardzības apdraudējumiem;
- iespējām atpazīt un atrast ieročus un bīstamās substances;
- cilvēku, kuri varētu apdraudēt aizsardzību, uzvedību;
- tehniku, ko var izmantot, lai izvairītos no aizsardzības pasākumiem;
- aizsardzības incidentos izmantojamām metodēm;
- sprāgstvielu iedarbību uz ostas iekārtām;
- ostas iekārtu aizsardzību;
- ostas komercdarbību;
- psiholoģiskiem aizsardzības pasākumiem (nožogojumu);
- telekomunikācijas sistēmām un datoru sistēmām;
- transporta un civilo inženieriju;
- kuģu un ostas funkcijām.

Ostas iekārtu aizsardzības novērtēšana ir jāatjauno, mainoties apdraudējuma veidam vai apdraudējuma mērķim.

Ostas iekārtu aizsardzības novērtēšanā ir jāiekļauj šādi principi:

- nepieciešams identificēt un novērtēt svarīgākos (arī vērtīgākos) īpašumus (iekārtas) un ostu infrastruktūru, kā arī tās vietas un būves, kuru bojājumi var izraisīt ievērojamus cilvēku zaudējumus, ostu iekārtu bojājumus un apkārtējās vides apdraudējumus;
- novērtējumā jāidentificē šo kritisko īpašumu (iekārtu) un infrastruktūras aktuālie apdraudējumi, lai noteiktu aizsardzības pasākumu prioritātes;
- vērtējumā jāatspoguļo ievainojamības pakāpe, norādot vājākās vietas fiziskai aizsardzībai saistībā ar tās strukturālo integritāti, aizsardzības sistēmām, procesuālo politiku, sakaru sistēmām, transporta infrastruktūru, dažādiem pakalpojumu veidiem un citām ostu iekārtām, kuras varētu tikt pakļautas līdzīgam apdraudējumam.

Ostas iekārtu aizsardzības novērtēšanā ir jāiekļauj šādi elementi:

- psiholoģiskā aizsardzība;
- personāla aizsardzības sistēmas;
- procedūru politika un sakaru sistēma;
- telekomunikācijas un datoru sistēmas;
- būtiskā infrastruktūra;
- inženierkomunikācijas (aprīkojums);
- citas iespējamās vietas, kur var tikt apdraudēti cilvēki, īpašums, infrastruktūra un ostas funkcijas.

Valdība var atļaut izveidot vienu ostas iekārtas aizsardzības novērtējumu, ko attiecināt uz vairākām ostas iekārtām, ja šīm iekārtām ir viena veida:

- nomnieks;
- atrašanās vieta;
- funkcijas;
- aprīkojums;
- konstrukcija.

Novērtējumā ir jāiekļauj arī jebkura informāciju, kas turpmāk var tikt izmantota darba uzlabošanai, jāmin, kā tika veikts novērtējums, uz kādu informāciju tas balstās [7].

Lai ostas aizsardzības virsnieks spētu izvērtēt nepieciešamo ostas iekārtu aizsardzības līmeni, nav pieļaujams, ka ostas aizsardzības virsnieks atrodas darba attiecībās ar tās pašas ostas pārvaldi. Lai īstenotu ostas aizsardzības plānu, ostas pārvaldei ir jāiegulda nepieciešamie resursi, dažkārt pat ļoti lieli, atstājot būtisku iespaidu uz iestādes budžetu. Tāpēc ostas aizsardzības virsniekam var trūkt instrumentu aizsardzības plāna realizēšanai. Situācija ir diezgan viegli atrisināma: ostas aizsardzības virsniekam vajadzētu atrasties Latvijas Jūras administrācijas pakļautībā vai no ostas pārvaldēm neatkarīgu kapteiņdienestu pakļautībā.

Ostas iekārtu aizsardzības plāns

Ostas iekārtu aizsardzības plānā jābūt noteiktiem uzdevumiem, kas ir jāveic to aizsardzībai un aizsardzības līmeņu maiņu gadījumos. Šis plāns ir jāveido un jāuzlabo, pamatojoties uz ostas iekārtu aizsardzības novērtējumu, adekvāti katras iekārtas vietai un lomai sadarbībā starp ostu un kuģi.

Ostas iekārtu aizsardzības plānu apstiprina valdība (valdības institūcija – Latvijas Jūras administrācija), savukārt sagatavot plānu var starptautiski atzīta organizācija, bet – pēc B daļas ieteikumiem – ostas iekārtu aizsardzības plānu izveidot vajadzētu ostas iekārtu aizsardzības virsniekam.

Ostas iekārtas aizsardzības plānam jābūt valsts valodā, un tajā jāiekļauj šādas minimālās prasības:

- pasākumi, lai novērstu ieroču un bīstamu substanču iekļūšanu ostu iekārtās un uz kuģiem, kur tās tiktu izmantotas pret cilvēkiem, kuģiem un ostu iekārtām;
- pasākumi, lai novērstu nepiederošu personu iekļūšanu ostas iekārtu, piestātņu un ierobežotajās zonās;
- procedūras, ja pastāv draudi ostas iekārtai vai kuģa / ostas sadarbībai;
- procedūras, kas tiek veiktas, ja valdība izsludina aizsardzības pasākumus un 3. aizsardzības līmeni;
- evakuācijas procedūras, ja tiek identificēti draudi;
- aizsardzības personāla pienākumi un citu ostas iekārtu personāla pienākumi ostas iekārtu aizsardzībā;
- kuģa aizsardzības sadarbības procedūras;
- ostas iekārtu aizsardzības plāna pārskatīšanas un uzlabošanas procedūras;
- ziņošanas par incidentu procedūras;
- ostas iekārtu aizsardzības virsnieka norīkošanas kārtība un viņa pieejamība 24 stundas diennaktī;
- plānā ietvertās informācijas slepenības nodrošināšanas pasākumi;
- kravu un pārkraušanas iekārtu efektīvas aizsardzības nodrošināšanas pasākumi;
- ostas iekārtu aizsardzības plāna revīzijas procedūras;
- kuģa aizsardzības brīdinājuma sistēmas aktivēšanas ostā procedūras;
- procedūras, kas tiek veiktas, lai atvieglotu kuģa komandas vai valsts un pašvaldību institūciju personāla pieeju kuģim.

B daļā ir vairāki papildnosacījumi, kurus vajadzētu iekļaut ostas iekārtu aizsardzības plānā, jo tie var pozitīvi ietekmēt ostas iekārtu aizsardzību.

Ostas iekārtu aizsardzības plānu ieteicams izstrādāt katrai iekārtai atsevišķi, jo aizsardzības pasākumi var atšķirties. Plāna izstrādē jāņem vērā gan atrašanās vieta, gan komercdarbības specifika un citi apstākļi. Jo sīkāk izstrādāts ostas iekārtu aizsardzības plāns, jo aizsargātāka ir katra iekārta pret jebkāda veida draudiem.

Personālam, kas veiks ostas iekārtu aizsardzības plāna revīziju vai plāna ieviešanas vērtēšanu, jābūt neatkarīgam, taču tiek pieļauti izņēmumi atkarībā no ostas lieluma un tās funkcijām.

Ostas iekārtu aizsardzības plānu var savienot vai iekļaut ostas aizsardzības plānā, vai kādā citā ostas plānā vai plānos, kas tiek izstrādāti ostas drošības un aizsardzības uzturēšanai.

Valdība ir noteikusi, kādas izmaiņas ostas iekārtu aizsardzības plānā var tikt veiktas pašā ostā, neapspriežoties ar valdības institūcijām.

Diemžēl tik specifiskos jautājumos ne vienmēr valdības darbības virzieni ir pareizi. Valdībai nosakot ostu aizsardzības plāna izveides kompetenci, būtu nepieciešams konsultēties ar attiecīgās nozares institūcijām, ostas aizsardzības virsniekiem un kapteiņdienestiem.

Ostas iekārtas aizsardzības plānu var sagatavot elektroniskā formātā, taču jānodrošina, lai tam nepieklūst nepiederošas personas un lai netiktu veiktas kādas neatļautas izmaiņas plānā.

Ostas iekārtu aizsardzības plāna procedūru efektīvai veikšanai ir jāizveido ostas iekārtu aizsardzības pienākumu organizācijas sistēma.

Ostas iekārtu aizsardzības nodrošināšanai nepieciešami vairāki organizatoriskie pienākumi:

- noteikt ostas iekārtu aizsardzības organizācijas lomu un struktūru;
- uzņemt atbildību par aizsardzības personāla trenēšanu un viņu efektivitātes novērtēšanu;
- ostas iekārtu aizsardzības organizēšanā sadarboties ar nacionālajām vai reģionālajām institūcijām, kas ir iesaistītas jūrniecības aizsardzībā;
- uzturēt komunikācijas sistēmu, kas nodrošina efektīvu un nepārtrauktu saziņu ar ostas iekārtu aizsardzības personālu, kuģiem ostā un nacionālajām vai reģionālajām institūcijām, kas ir iesaistītas jūrniecības aizsardzībā;
- izstrādāt procedūras, lai nodrošinātu aizsardzības pasākumu efektivitāti un to veikšanu, ja notiek aizsardzības aprikojuma bojājumi [2; 9].

Personāla mācības

Ļoti svarīgi ir regulāri gādāt par personāla trenēšanu un mācībām, jo nepietiekamas zināšanas var radīt draudus jūrniecības aizsardzībai.

Regulāri aizsardzības treniņi un mācības nepieciešamas:

- ostas iekārtu aizsardzības virsniekiem;
- ostas aizsardzības personālam;
- ostas pārējam personālam.

Jāņem vērā, ka katras grupas atbildība un pienākumi, lai nodrošinātu jūrniecības aizsardzību, ir atšķirīgi, tāpēc katrai cilvēku grupai vajadzīgas cita veida mācības, kas jāpakļauj ostas iekārtu aizsardzības plānam.

B daļā ir ieteikts, kāda veida mācības un treniņi nepieciešami dažādām grupām, tomēr jārespektē katras ostas specifiskie iekārtu aizsardzības plāna noteikumi.

Treniņiem un mācībām jānotiek regulāri, lai nodrošinātu efektīvu darbu.

Secinājumi

Veiktais izpētes darbs ļauj secināt, ka Latvijā ostu un to iekārtu aizsardzībai tiek veltīta liela uzmanība. VAS "Latvijas Jūras administrācija" ir izstrādājusi MK noteikumus, lai uzlabotu jūrniecības aizsardzību un veiktu nepārtrauktu kuģu un ostu iekārtu auditēšanu. Tā ir pozitīva prakse.

Jāņem vērā jūrniecības nozarē notiekošo nelikumīgo darbību attīstības tendence pasaulē un jāsecina, ka ISPS kodeksa ([Starptautiskā kuģu un ostas iekārtu aizsardzības kodeksa](#)) ieviešana Latvijas ostās tika veikta laikus, radot tiesisku pamatu un uzliktot pienākumu ostas iekārtu īpašniekiem un nomniekiem nodrošināt ostu aizsardzību. Terorisms nav jauna parādība jūrniecībā, tas ir jau ilgu laiku eksistējis, bet tikai tagad tam tiek pievērsta aizvien lielāka uzmanība.

Darbā uzmanība veltīta galvenokārt nacionālajai un starptautiskajai likumdošanai, kas regulē jūrniecības aizsardzību. Tajā ir analizēti iespējamo draudu izvērtēšanas principi, kā arī Latvijas ostu aizsardzība.

Latvijas ostas to iekārtu aizsardzībai pilnībā izpilda visas ISPS kodeksa prasības un veic visu, lai aizsardzība tiktu uzlabota, tomēr jāņem vērā, ka brīvostu tiešās funkcijas atšķiras no kapteiņdienesta funkcijām, tāpēc

- 1) ostas iekārtu aizsardzības novērtēšana ir jāveic speciālistiem, kuriem ir nepieciešamās zināšanas šāda veida darbu veikšanai, un viņiem jāstrādā ciešā sadarbībā ar ostas kapteiņdienestu. Jāuzsver, ka jāsadarbojas tieši ar kapteiņdienestu, nevis ostas pārvaldi vai kādu citu ostas pārvaldes struktūrvienību, jo tieši kapteiņdienesta galvenā funkcija ir kuģošanas drošības garantēšana, turpretī brīvostu pārvaldes un Liepājas SEZ pārvaldes galvenās funkcijas ir reģiona un uzņēmējdarbības attīstīšana;
- 2) valdībai, nosakot ostām aizsardzības plāna izveides kompetenci, nepieciešams konsultēties ar attiecīgām valdības institūcijām, ostas aizsardzības virsniekiem un kapteiņdienestu, veidojot darba grupas vai komisijas;
- 3) kapteiņdienests ir vienīgā institūcija ostā, kuras galvenā un pamatfunkcija ir kuģošanas drošības nodrošināšana, tādēļ ostas aizsardzības virsniekam jābūt ostas kapteiņa pakļautībā. Ne ostu vai brīvostu pārvalžu, ne Liepājas speciālās zonas pārvaldes pakļautībā, bet tieši ostas kapteiņa tiešā pakļautībā. Pretējā gadījumā nevar tikt garantēta kuģošanas aizsardzības objektīva novērtēšana. Pieļaujama alternatīva – ostas aizsardzības virsnieki (līdzīgi kā ostas valsts kontroles inspektori) var būt pakļauti arī Latvijas Jūras administrācijai. Šajā gadījumā ostas aizsardzības virsnieki arī var būt pietiekami neatkarīgi, lai objektīvi izvērtētu kuģošanas aizsardzību;
- 4) lai šeit minētā pakļautības sistēma būtu sekmīga, arī ostu kapteiņdienestiem ir jābūt neatkarīgiem, tas nozīmē, ka tie var būt pakļauti tikai Latvijas Jūras administrācijai;
- 5) par ostas iekārtu darbinieku treniņiem un mācībām ir jāgādā ostu kapteiņdienestiem. Tikai no vietējās pašvaldības neatkarīgs kapteiņdienests būs ieinteresēts regulāru treniņu un mācību nodrošināšanā.

Harbourmaster Office Role in Ensuring Shipping Protection of Latvian Ports

Abstract

Latvian ports as an essential navigation component cannot be separated from the International Maritime Law. Statistical data reveals that the cargo turnover at Latvian ports is increasing; therefore, increasing ship visits are inevitable. What is more, the vast majority of them are foreign vessels with foreign flags and they are guided by the International Maritime Law. Consequently, maritime protection is the most essential issue as it determines the ship's crew, as well as the passengers' safety and life, preservation of the ship's cargo and marine, ports and port infrastructure.

The existing Harbourmaster's, who is accountable to the port authorities, main function is the provision of maritime safety in ports and port areas. However, given the fact that maritime safety is one of the prerequisites for the protection of navigation, undoubtedly Harbourmaster's role in maritime protection should also be evaluated. To increase the Harbourmaster's ability to perform their main function, ensuring the safety of shipping, it is essential to increase the role of shipping protection.

The article analyses the safety of navigation and maritime protection problems in Latvian ports and Harbourmaster's role in these processes.

It leads to the conclusion that Harbourmaster's role in maritime protection assurance process is insufficient.

Hypothesis: prerequisite of maritime security insurance is the protection of shipping; therefore, Harbourmaster's role in ensuring the protection is to be considered as one of the main functions of Harbourmaster.

Keywords: harbourmaster, maritime safety, maritime protection.

Literatūra

1. Jūrlietu pārvaldes un jūras drošības likums. Latvijas Republikas likums: pieņemts 31.10.2002. un stājas spēkā 03.12.2002. *Latvijas Vēstnesis*. 168 (2743) 19.11.2002. Iegūts no: <http://likumi.lv/doc.php?id=68491> [sk. 30.03.2016.].
2. Liepājas ostas noteikumi. Liepājas pilsētas domes saistošie noteikumi Nr. 23: pieņemti 20.12.2007. un stājas spēkā 02.02.2008. *Latvijas Vēstnesis*. 18 (3802) 01.02.2008. Iegūts no: <http://likumi.lv/doc.php?id=170217> [sk. 28.03.2016.].
3. *Liepājas ostas režīma noteikumi*. Iegūts no: <http://liepaja-sez.lv/lv/liepajas-sez/dokumenti/liepajas-ostas-rezima-noteikumi> [sk. 30.03.2016.].
4. *Likums par ostām*. Latvijas Republikas likums: pieņemts 22.06.1994. un stājas spēkā 26.07.1994. *Latvijas Vēstnesis*. 80 (211) 12.07.1994. Iegūts no: <http://likumi.lv/doc.php?id=57435> [sk. 29.03.2016.].

Aldis Dreiblatens. Kapteiņdienestu loma kuģošanas tiesiskās aizsardzības nodrošināšanā Latvijas ostās

5. *Rīgas brīvostas likums*. Latvijas Republikas likums: pieņemts 09.03.2000. un stājas spēkā 11.04.2000. Iegūts no: <http://likumi.lv/doc.php?id=3435> [sk. 28.03.2016].
6. *Rīgas brīvostas noteikumi*. Rīgas pilsētas domes saistošie noteikumi Nr. 42: pieņemti 17.03.2006. un stājas spēkā 06.04.2006. *Latvijas Vēstnesis*. 55 (3423) 05.04.2006. Iegūts no: <http://likumi.lv/doc.php?id=132075> [sk. 28.03.2016].
7. *Robežšķērsošanas vietas režīma noteikumi*. Latvijas Republikas likums: pieņemts 27.07.2010. un stājas spēkā 05.08.2010. *Latvijas Vēstnesis*. 122 (4314). Iegūts no: <http://likumi.lv/doc.php?id=214402> [sk. 29.03.2016].
8. *Ventspils brīvostas likums*. Latvijas Republikas likums: pieņemts 19.12.1996. un stājas spēkā 01.01.1997. Iegūts no: <http://likumi.lv/doc.php?id=41737> [sk. 28.03.2016].
9. *Ventspils brīvostas noteikumi*. Ventspils pilsētas domes saistošie noteikumi Nr. 9: pieņemti 17.04.2012. un stājas spēkā 18.04.2012. *Latvijas Vēstnesis*. 59 (4662). Iegūts no: <http://likumi.lv/doc.php?id=246598> [sk. 28.03.2016].

Maksātspēja un sabiedrības drošība: krimināltiesiskie aspekti

Dr. iur. Ivars Kronis

*Rīgas Stradiņa universitāte,
Juridiskā fakultāte, Latvija
ivars.kronis@rsu.lv*

Kopsavilkums

Laiks, kas ir pagājis kopš jaunā Maksātspējas likuma stāšanās spēkā (šis likums ir mainījis maksātspējas koncepciju un procedūru norises gaitu, tādējādi ietekmējis krimināltiesisko aizsardzību), nav pietiekams, lai būtu izveidojusies tiesu prakse šajā jomā. Zinātniskās literatūras avotu par maksātspējas krimināltiesiskās aizsardzības regulējumu Krimināllikumā nav daudz. Tomēr Maksātspējas likuma vairāk nekā piecu gadu darbība ir piemērots brīdis maksātspējas krimināltiesiskās aizsardzības problemātikas aktualizēšanai.

Atslēgvārdi: maksātspēja, krimināltiesības, sabiedrības drošība.

Ievads

Mainīgas ekonomiskās situācijas apstākļos valsts ne tikai veicina komercdarbību, bet arī nodrošina noteiktu kārtību ieinteresēto pušu aizsardzībai, ja juridiskas vai fiziskas personas vairs nespēj pildīt savas saistības. Rodoties un nostiprinoties maksātspējas tiesībām, lielu nozīmi iegūst arī kriminālatbildība par ļaunprātībām maksātspējas procesā.

Ekonomiskie noziedzīgie nodarījumi ir specifiska noziedzīgo nodarījumu grupa, kas skar tautsaimniecības intereses un ietekmē finansiāli saimnieciskās attiecības [5, 301]. Šajā grupā tiek iekļauti arī ar maksātspēju saistītie noziedzīgie nodarījumi.

Darba mērķis. Raksta mērķis ir, analizējot pret maksātspēju vērsto nodarījumu īpatnības, izvērtēt tiesisko normu dažādos piemērošanas aspektus. Ierobežotā apjoma dēļ rakstā uzmanība nav veltīta kredītiestāžu un citu finanšu un kapitāla tirgus dalībnieku maksātspējas krimināltiesiskajiem aspektiem.

Materiāls un metodes. Pētījuma empīrisko bāzi veido zinātnieku darbi un rakstu krājumu materiāli, publikācijas periodiskajos izdevumos un pirmavoti, tiesību akti, statistikas dati, interneta resursi, kā arī cita publiski pieejamā informācija. Pētījuma izstrādē izmantota analītiskā, salīdzinošā, induktīvā un deduktīvā pētniecības metode.

Rezultāti un diskusija

Maksātnespējas tiesības ir sens tiesību institūts, kas sevī ietver kā materiālās, tā arī procesuālās tiesību normas. Šo tiesību aizsākumi meklējami seno kultūru valstīs ar augstu saimniecisko un kredīta attiecību līmeni [3]. Ziņas par maksātnespējas tiesisko regulējumu var atrast jau senās Grieķijas, Ēģiptes, kā arī Romas tiesībās [20, 285]. Gadsimtu gaitā šo tiesību saturs ir būtiski mainījies. Piemēram, romiešu tiesībās sākotnēji maksātnespēju regulēja seno tiesību pieminekļi – XII tabulu likumi, kas neapmierinātajiem kreditoriem deva tiesības piepildīt savas naida jūtas pret parādnieku, sacērtot to gabalos. Bet turpmākajā šo tiesību attīstības posmā neapmierināto kreditoru tiesības tika ierobežotas ar iespējām pārdot maksātnespējīgo parādnieku verdzībā. Tikai 326. gadā pieņemtajā likumā “*Lex potelia*” tika noteikts, ka maksātnespējīgo parādnieku drīkst pārdot verdzībā tikai tad, ja maksātnespēja iestājusies viņa noziedzīgo darbību rezultātā.

Mūsdienās maksātnespējas tiesības ir izveidojušās par visai sarežģītu institūtu, un, kā norāda Jānis Jurkāns, šo tiesību regulējošie likumi ieņem būtisku vietu ekonomiski attīstīto valstu tiesību sistēmā. To nosaka šo likumu pamatfunkcija, t. i., attiecību stabilizācija komercdarbībā un riska pakāpes samazināšana šajās attiecībās. Saimnieciskās darbības regulēšanai domātais tiesību normu komplekss, kas aptver gan civiltiesību, gan administratīvo tiesību, nereti arī krimināltiesību normas, kā norāda Kaspars Balodis, tiek sauktas par saimnieciskajām tiesībām, pie kurām pieskaita arī maksātnespējas tiesības [1, 49]. Maksātnespējas tiesības ir viena no Latvijas tiesību sistēmas nozarēm. Pati par sevi tā ir tiesību normu sistēma, juridisko normu kopums, kas reglamentē finansiālās grūtībās nonākuša parādnieka saistību izpildi un, ja iespējams, maksātnespējas atjaunošanu tiesiskās aizsardzības un maksātnespējas procesā.

Kaut gan kopš 2010. gada 1. novembra ir spēkā jauns Maksātnespējas likums, tomēr joprojām tiek piemērotas arī 2007. gada Maksātnespējas likuma un 1996. gada likuma “Par uzņēmumu un uzņēmējsabiedrību maksātnespēju” normas. Šāda prakse neveicina ne tikai civiltiesiskās apgrozības stabilitāti, bet arī rada neskaidrību krimināltiesiskajā aspektā, jo katru reizi, mainot tiesisko regulējumu, būtiski tiek grozīts pats maksātnespējas process. Tāpēc līdztekus jāpiemēro dažādas tiesību normas ar atšķirīgu regulējumu vienādiem gadījumiem. Juridiskajā literatūrā tiek minēts, ka likuma efektivitāti nosaka ne tikai tiesību normu formulējumu precizitāte [19, 281], bet arī tā kvalitāte. Biežas maksātnespēju regulējošo tiesību normu izmaiņas arī nerada stabilu un drošu vidi.

Raugoties no vēsturiskā viedokļa [9], centieni sakārtot šo jomu bijuši jau krietni sen. 1933. gada Sodū likumā atbildība par noziedzīgiem nodarījumiem [11; 12], kas atbilst Krimināllikuma XIX nodaļai “Noziedzīgi nodarījumi tautsaimniecībā”, bija paredzēta dažādās nodaļās, un maksātnespējas regulējums tika ietverts XXXVIII nodaļā “Bankrots, augļošana un citāda sodāma ļaunprātība attiecībā uz mantu” [4, 418]. Analizējot maksātnespējas institūta vēsturisko attīstību, Jānis Bērziņš norāda [2], ka pirms Otrā pasaules kara krimināltiesībās lielāka uzmanība tika pievērsta noziedzīgiem nodarījumiem, kas izpaudās apzinātā maksātnespējas un bankrota stāvokļa izraisīšanā, tikai netieši pievēršoties noziedzīgiem nodarījumiem, kas attiecas uz pašu maksātnespējas procesu.

Savukārt padomju krimināltiesībās ar maksātnespēju saistīti noziedzīgi nodarījumi nepastāvēja [15, 311; 16, 207], jo tiesībās nebija sastopams pats maksātnespējas institūts.

Tas tika atjaunots pēc neatkarības atgūšanas Latvijas tiesiskās sistēmas transformācijas laikā [10, 277]. Pirmie likumi šajā jomā bija “Par uzņēmumu un uzņēmējsabiedrību maksātnespēju un bankrotu” un “Par uzņēmumu un uzņēmējsabiedrību maksātnespēju”, bet, kā norāda Edgars Stafeckis [18, 281], jau tolaik likumdevējam bija skaidrs, ka esošās bankrota tiesību normas neatbilst tiesību sistēmai un ir pretrunā ar Latvijā jau ieviestajiem vai plānotajiem tiesību institūtiem. Šie normatīvie akti kā maksātnespējas risinājumu paredzēja mierizlīgumu, sanāciju un bankrotu. Turklāt tie attiecās tikai uz juridiskām personām.

Savukārt Latvijas Kriminālkodeksā (LKK), kas bija spēkā līdz 1999. gada 31. martam, kriminālatbildība maksātnespējas jomā bija noteikta sestās “A” nodaļas “Noziegumi uzņēmējdarbībā” trīs pantos:

- 1) Uzņēmuma (uzņēmējsabiedrības) novešana līdz maksātnespējai vai bankrotam (LKK 161.⁷ p.);
- 2) Maksātnespējas pieteikuma neiesniegšana vai nepatiesa pieteikuma iesniegšana (LKK 161.¹¹ p.);
- 3) Maksātnespējas procesa pārkāpšana (LKK 161.¹² p.).

2007. gadā pieņemtais Maksātnespējas likums tika izstrādāts ekonomiskās izaugsmes laikā. Tajā iekļautais regulējums sasaucās ar izaugsmes prognozēm un pārliecību par ekonomisko stabilitāti, un procedūras tika veidotas, ļaujoties, ka masveida maksātnespējas vilnis nav sagaidāms [18, 281]. Savukārt 2010. gadā pieņemtais Maksātnespējas likums tika izstrādāts krīzes laikā. Tad izaugsmes atjaunošanai ļoti aktuāla bija nepieciešamība iesaldētos aktīvus pēc iespējas ātrāk atgriezt komercietiskajā apritē, bet dzīvotnespējīgos parādniekus vajadzēja ātri un efektīvi izslēgt no komercvides [18, 281]. Tādējādi var secināt, ka likumdevējs tik neilgā laikā visai kardināli un atšķirīgi noteica maksātnespējas regulējuma koncepciju, kas izraisīja arī atšķirīgu iesaistīto personu rīcību maksātnespējas jomā.

Turklāt sodu politiku Latvijā ietekmēja arī likumdevēja 2012. gada 13. decembra grozījumi Krimināllikumā, kas stājās spēkā 2013. gada 1. aprīlī, un to mērķis, mazinot brīvības atņemšanas sodu termiņus, nav panākt noziedzīgu nodarījumu klasifikācijas

maiņu, bet nodrošināt to, lai sods atbilstu noziedzīga nodarījuma bīstamībai un kaitīgumam, tika skartas arī visas normas attiecībā uz maksātnespēju.

Savukārt Saeimas izdarītie grozījumi tiesību aktos par maksātnespējas procesa administratoriem, pielīdzinot viņus valsts amatpersonām, tiek vērtēti pretrunīgi. Tādējādi likumdevējs maksātnespējas procesa administratoriem ir noteicis stingrāku atbildību, jo uz viņiem attiecas Krimināllikuma XXIV nodaļā “Noziedzīgi nodarījumi valsts institūciju dienestā” ietvertie noziedzīgie nodarījumi.

Maksātnespējas procesa administratori nepilda nevienu valsts pārvaldes funkciju, kā arī nerīkojas ar valsts mantu vai naudas līdzekļiem, tāpēc to pielīdzināšana valsts amatpersonām ir nepamatota. Maksātnespējas procesa administratori ne pēc veikto darbību rakstura, ne amata būtības neatbilst valsts amatpersonas kritērijiem.

Analoģiski Eiropas Savienības tiesas 2015. gada 10. septembra spriedumā lietā C-151/14 Eiropas Komisija pret Latvijas Republiku tika secināts par notāra darbībām Latvijā: lai gan notārs izdod notariālos aktus, ved mantojuma lietas un šķir laulības, tomēr viņa joma nav uzskatāma par tiešu un konkrētu dalību valsts varas īstenošanā un tāpēc Latvijas pilsonības nosacījums notāriem nav attaisnojams. Tāpēc var secināt, ka Latvijas likumdevējs ne tikai attiecībā uz maksātnespējas procesa administratoriem, bet arī uz citām reglamentētām juristu profesijām rīkojas nepārdomāti.

Šāda likumdevēja rīcība ir tikusi ne tikai kritizēta [13; 14], bet arī vērtēta Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2015. gada 21. decembra spriedumā lietā Nr. 2015-03-01, atzīstot, ka, ciktāl tā nenodrošina maksātnespējas procesa administratoriem, kuri vienlaikus ir arī zvērīnāti advokāti, profesionālās darbības garantijas izvēlētās nodarbošanās saglabāšanai, tā ir neatbilstoša Latvijas Republikas Satversmes 106. panta pirmajam teikumam, t. i.: “Ikvienam ir tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavietu atbilstoši savām spējām un kvalifikācijai.” Satversmes tiesas ieskatā, valsts amatpersonai noteiktais pienākums deklarācijā ietvert normatīvajos aktos prasīto informāciju par noslēgtajiem uzņēmuma un pilnvarojuma līgumiem un šo līgumu pusēm, kā arī ienākumiem un to gūšanas avotu var nonākt pretrunā ar advokāta darbības konfidencialitātes principu, jo tādējādi tiktu atklāta informācija par to, ka advokāts sniedzis juridisko palīdzību konkrētai personai.

Attiecībā uz tiem maksātnespējas procesa administratoriem, kuri nav zvērīnāti advokāti, Latvijas Republikas Satversmes tiesa lietā Nr. 2015-04-01 lēma izbeigt tiesvedību, radot vēl lielākas neskaidrības.

Kriminālatbildība par pārkāpumiem maksātnespējā noteikta Krimināllikuma XIX nodaļā “Noziedzīgi nodarījumi tautsaimniecībā”, kurā ietverti četri noziedzīgo nodarījumu veidi, proti, atbildība paredzēta:

- 1) par novešanu līdz maksātnespējai (KL 213. p.);
- 2) par nepatiesa maksātnespējas procesa pieteikuma iesniegšanu (KL 214. p.);
- 3) par maksātnespējas procesa kavēšanu (KL 215. p.);
- 4) par tiesiskās aizsardzības procesa noteikumu pārkāpšanu (KL 215.¹ p.).

Tomēr, no judikatūras viedokļa vērtējot pieejamos Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta pēdējos desmit gados publicētos nozīmīgāko lēmumu krājumus, jāsecina, ka starp tiem atrodami vien trīs nolēmumi šajā jomā (divi no tiem attiecas uz maksātnespējas pieteikuma neiesniegšanu, kas nu jau ir dekriminālizēts nodarījums) [6, 317; 7, 248; 8, 158], kas neliecina par plašu tiesu praksi maksātnespējas lietās.

Secinājumi

Latvijas mūsdienu maksātnespējas krimināltiesisko aspektu apskats raisa cerību, ka kārtējos grozījumos un papildinājumos, ko veiks likumdevējs, tiks ietvertas ne tikai progresīvas idejas, bet tiks ņemta vērā arī pēdējo gadu pieredze un tiesiskais regulējums kļūs par drošu tiesību un interešu garantu.

Insolvency and Public Safety: Criminal Law Aspects

Abstract

The period since enactment of the new Insolvency Law that has changed the concept of insolvency as well as the course of procedure and, therefore, has affected the application of criminal legal protection has been too short for development of judiciary in this area. The few sources of scientific literature on the regulation of criminal legal protection of insolvency in the Criminal Law have been published before enactment of the new Insolvency Law. Five years of operation of the Insolvency Law is a milestone for updating the issues of criminal legal protection of insolvency and extended assessment of insolvency regulations in the Criminal Law.

Keywords: insolvency, criminal law, public safety.

Literatūra

1. Balodis, K. *Ievads civiltiesībās*, Rīga: Zvaigzne ABC, 2007.
2. Bērziņš, J. Maksātnespējas procesa krimināltiesiskie aspekti. *Latvijas Vēstnesis*. 9.10.2007., 41 (494).
3. Jurkāns, J. Kreditora intereses maksātnespējas procesā. *Jurista Vārds*, sākums – 26.09.2000., beigas – 10.10.2000.
4. Krastiņš, U., Liholaja, V., Niedre, A. *Krimināltiesības. Sevišķā daļa*. Trešais papildinātais izdevums. Zin. red. prof. U. Krastiņš. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009.
5. *Kriminoloģija: mācību grāmata*. Latvijas Neatkarīgo kriminologu asociācija, zin. red. K. Ķipēna, A. Vilks. Papild. izd. Rīga: Nordik, 2004.
6. *Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta spriedumi un lēmumi 2013*. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014.

Ivars Kronis. Maksātnespēja un sabiedrības drošība:
krimināltiesiskie aspekti

7. *Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta lēmumi 2008*. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009.
8. *Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta lēmumi 2006*. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2007.
9. *Latvijas tiesību vēsture (2014–2000). Mācību grāmata juridiskajām augstskolām un fakultātēm*. Prof. Dr. iur. Dītriha Andreja Lēbera red. Rīga: LU žurnāla "Latvijas Vēsture" fonds, 2000.
10. Meļķis, E. Kā panākt reālu krimināljustīcijas eiropeizāciju? No: Meļķis, E. *Latvijas tiesiskās sistēmas ceļš uz demokrātisku tiesisku valsti. Rakstu krājums*. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014.
11. Mincs, P. *Krimināltiesības. Sevišķā daļa*. Ar V. Liholajas komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005.
12. Mincs, P. *Krimināltiesību kurss. Vispārējā daļa*. Ar U. Krastiņa komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005.
13. Muciņš, L. Valsts amatpersonas statuss maksātnespējas procesa administratoriem: problemātiskie aspekti. *Jurista Vārds*. 01.12.2015, 47 (899).
14. Novicāns, K. Maksātnespējas procesa administratora statusa reforma. *Jurista Vārds*. 30.09.2014, 38 (840).
15. *Padomju tiesības*. V. Millera un E. Meļķiša red. Rīga: Zvaigzne, 1978.
16. Plotnieks, A. *Padomju Sociālistiskās tiesības*. Rīga: Zvaigzne, 1975.
17. Plotnieks, A. *Tiesību teorija & juridiskā metode*. Rīga: N.I.M.S., 2013.
18. Stafeckis, E. Maksātnespējas tiesību attīstības ietekme uz komercvidi Latvijā. No: *Komertiesību aktuālie jautājumi Latvijā un Eiropā: Komercdarījumi. Atbildība. Komerctrīdi*. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013.
19. Šulmane, D. Tiesību normu efektivitātes jēdziena problemātika mūsdienu tiesību socioloģijā. No: *Juridiskās zinātnes aktuālās problēmas. Rakstu krājums*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2012.
20. Velyvis, S., Mikuckiene, V. Origin of bankruptcy procedure in Roman law. *Jurisprudencia*. 2009, 3 (117).

Inheritance by Contract Institution: Necessity Measures to Design Optimal Legal Construction and Its Regulation

Edward Pilipson

*Rīga Stradiņš University, Doctoral Studies Programme "Law", Latvia
e.pilipsons@privattiesibas.lv*

Abstract

Inheritance by contract institution exists as a complex legal phenomenon. Legal relationships correlating within this institution and outside it do not make it possible to implement harmonisation and to respect balance in regard to the interests of the parties. Based on the given problems, it seems necessary to create a specific understanding of the concept of the person in relation to inheritance by contract. Other measures to construct this institution's legal framework also should be suggested.

Keywords: complex institution, inheritance by contract, leading concept, legal regimes interaction, instability of relationship.

The aim of this article is to designate the indicative list of activities to construct and harmonise the legal structure of the inheritance by contract complex institution.

Up to date, harmonisation of contractual relations in inheritance by contract seems impossible – inheritance by contract complex institution and its leading concept expressed in terms *future legacy*, *future succession*, *future inheritance* in the modern sense did not allow for this kind of relationship to acquire the ability to progress. The complex nature of inheritance by contract in some cases appears as an obstacle, for example, the concept of the future inheritance exists as an impediment for the expression of will of the person to conclude of separate agreements – particular law on inheritance of Israel – the *Israeli Succession Law* provides the prohibition for testamentary gifts donation (donation agreement mortis causa) without confirmation of this act in testament (*Criminal Law of Israeli*)¹.

¹ *Grazhdanskoje zakonadatelstvo Izrailja* (Criminal Law of Israeli). S.-Peterburg: Izd. Juridicheskij centr Press, 2003, 447. (*Гражданское законодательство Израиля*. Под ред. Н. Э. Лившица. С.-Петербург: Изд. Юридический центр Пресс, 2003, 447.)

Edward Pilipson. Inheritance by contract institution: necessity measures to design optimal legal construction and its regulation

The combination of legal regimes providing essential parts for discrete contracts and agreements and one-sided deals can have mixed, unpredicted consequences – in particular, the situation cancel of the testament donation agreement *mortis causa* will be deprived with its legal basis. However, under the law of another state donation agreement *mortis causa* should be valid, recognised and executed, because will of the testator aims to create not only obligations relations, but simultaneously hereditary, according to the provisions of the norm of the Israeli Succession Law. Instability relationship indicated above also follows from the fact that donation is considered by the legislator as a unilateral transaction – it follows from the provisions of the regulations of the *Civil Law of the Republic of Latvia* (1937, section 1915)², the *Israeli Trust Law* (5739–1979)³, the *Israeli Gift Law* (5728–1968)⁴, the contractual nature of these relationships is discussible (Baikov, 2005).

The main problem of the search applicable to inheritance by contract complex institution law is the lack of a mechanism to link the correct mechanism of the law applicable to inheritance devices and law, applicable to obligations. This is reflected in the contractual succession starting with the formation and determination of this subject matter, ending with consequences – recognition and enforcement of contractual succession tools and devices, both within the field of the national legal system of the state and within margins of discrete states. An additional obstacle to the correct definition of the applicable law is the dichotomy which is expressed in the fact that the collision norms of the Succession and Obligations Law refer the substantive law to the law of the various states simultaneously. Thus, it is possible that the same legal situation will be subject to the application of the law of succession of one state and, accordingly, obligation law of another state is applicable. It seems that this situation is not possible from the point of view of teleological adequacy – legislator, acting within the national legal system allows the linking of institutions separate spheres of legal regulation only in framework of its domestic legal order. Uncontrollable connecting process, exercised with the requirements of the collision norms between succession law discrete institutions and the law of obligations in a situation application of the law of the various states will create unpredictable process to find an applicable law.

The formula which contains connecting factor to attach correct applicable law under the situation of inheritance by contract should contain a comprehensive concept, invested with compound nature, named with term *lex loci actus – lex loci solutions*. The concept of act should be correlated between the main contract or agreement and possible legal unilateral transaction.

² *The Civil Law of the Republic of Latvia. Section 1915.* In order for a gift to be valid, the prospective done or his or her legal representative must accept it.

³ *The Israeli Trust Law. Section 2.* A trust is created by law, [...] or by instrument of endowment.

⁴ *The Israeli Gift Law. Section 3.* The recipient is presumed to have agreed to the gift, unless he notifies the bestower of its rejection within a reasonable time after he became aware of it.

It seems necessary to highlight the specific principles of the inheritance by contract. Undoubtedly, the first principle should be the principle of maximum performance of the will of the testator. Traditionally linked with the Inheritance Law, this principle will be the basis for applicable law choice in a situation of execution of inherited obligations *ex ante* and *ex post*. Reasonably limited with public policy, this principle will ensure the legitimate rights and interests for the heirs and third persons.

For inheritance by contract institution it is important to strengthen the warranty remedies. Legislator of the Republic of Latvia for the realisation of this goal made an important step – amendments of August 4, 2011 in the Civil Procedure Law of Latvia (Amendments on the Civil Procedure Law, 2011) abolished the state fee in cases of entry into force of inheritance contract. The amount of this fee was 15 percent of the genetic evaluation of the inherited masse (*Civilprocesa likums*, 2011) and its cancellation will play an important role in the contractual succession as a whole.

As a result of the research, the author came to the conclusions set out below.

The traditional and fundamental conflict of laws principles in determining the applicable law on hereditary relationships and testament law in whole is a personal law of the testator, which includes citizenship and domicile. Inheritance proceedings of movables and their accessories are precisely based on these categories. In turn, the inheritance of immovable property is in accordance with the rules of conflict formula *lex rei sitae* – this principle is based on the law, determined by the location of the property. However, this system does not operate everywhere – German Law uses the principle of unity of the inherited property – for inheritance of movable and immovable property German Law uses the personal law of the testator (Boguslavskij, 2011). The Inheritance Law in situations of inheritance by will as the law applicable to the succession as applicable law establishes the principle of the law, denoted by a place where the will was drawn up (Kurkin, 2008). This situation cannot be applied under the situation of contractual succession. In a situation of inheritance contract, applicable law should be specified otherwise – to inheritance applies binding *lex voluntatis* – parties autonomy in the choice of law, based on the principle of freely expressed will of the parties and its implementation. It is important to mention that in the absence of the choice of law clearly embodied in the text of agreement, the law of the State with which the contract is most closely connected will be used.

On the basis of the mentioned above, it seems necessary to carry out doctrinal and normative allocation of the law order or statute of the inherited obligations with specific legal regulation creation.

It seems that for the determination of the applicable treaty to inheritance rights it would be reasonable to use the categories, named with terms *analytical region* and *regulatory region* or, sometimes, *normative region*. Analytical region is the law (legislation) intended to be used. As a normative region legislation of state, or their combination, which regulates the essential components of the inheritance contract complex institution, should be recognised.

Because inheritance by contract includes an institution, called with the term *future inheritance*, respectively *hereditatis futurae* in Latin, which vested with uncertain legal nature seems necessary to state, that the connecting factor that should regulate the law applicable to inheritance by contract is law prescribed by the place of coincidence of hereditary rights and obligations of the heir and the testator (*lex loci coincidentiae*).

Doctrinal and practical development of the statute of the inheritance by contract is quite important because testamentary statute of Civil law States covers all the consequences of opening the inheritance. In turn, testamentary statute of Common law countries applies only under problematic issues of the legal status of the heir or heirs, but issues related with categories named with terms *administration* and *probate* remains unresolved (Haas, 2004). By simplified combination of the principles and institutions of the Succession Law and the Law of Obligations create a statute of inheritance by contract is not possible – there is an opportunity of the conflict of qualifications.

Moreover, conflict bindings *lex personalis* and *lex rei sitae* apply only to denote effects of inheritance, not for the regulation of the law applicable to the legal transaction as a whole (contract, mediating inheritance by contract) and parties' legal interests in it. The law applicable to the contract is governed by the general conflict binding *lex voluntatis*, which gives the definition of the applicable law entirely according to the will of the parties to contract, often leaves without attention the action of connecting factors *lex personalis* and *lex rei sitae*. Limitation executing to conflict binding *lex voluntatis* action only by public order or, sometimes, public policy of the national state. This situation cannot be acceptable – public order is territorial category.

As of present moment, meaning of the term *inheritance by contract priority* remains unclear. Legal doctrine – Roland Krauze in *Commentaries of Civil Law* does not clearly answer this question (Krauze, 1997, 183). Establishing as the basis of priority created by the Inheritance Contract Obligation Law and the Succession Law, giving these fields of the legal regulation the role of *organisational law* under Henry Hansmann and Reinier Kraakman (Hansmann & Kraakman, 2000) which leads to the formation of the heirs' property rights, it should be noted that the Obligation Law arises as a form of legal regulation under contract, the law and under testament – this position secured with provisions under section 1672 of the *Civil Law of the Republic of Latvia*, section 4.5.3. of *Dutch Civil Code* and in the article 130 of the *Civil Code of the Netherlands*. Diversity of legal sources mentioned above can generate instability in the content of *organisational law* – in this case there is an internal conflict (conflict within the regulation) under the meaning of Richard G. Passler (Passler, 1991), Herma Hill Kay (Kay, 1980, 577–617), T. N. Karaseva (Karaseva, 2013, 56–65), T. O. Shilyuk and K. G. Mittelman (Shilyuk & Mittelman, 2013, 75–82).

Category *inheritance by contract priority* was accepted and adopted by the Provincial Law of the Baltic Provinces under section 1701. However, in this normative act an important clarification in relation to the law of Kurzeme and Vidzeme was

Edward Pilipson. Inheritance by contract institution: necessity measures to design optimal legal construction and its regulation

made (Provincial Law of the Baltic Provinces, 1928, 190⁵) – in the light of this clarification inheritance by contract priority really works. The second reason for the introduction of inheritance by contract priority imperative was in the Provincial Law of the Baltic Provinces in a variety of contractual inheritance institutions – their essential components have been enshrined in sections from 2481 till 2524 of the Provincial Law of the Baltic Provinces. With a first cause falling away – the Provincial Law of the Baltic Provinces loses its legal force, under the situation of the Civil Law of the Republic of Latvia category *inheritance by contract priority* acquired the quality of assessment category or, sometimes, evaluative the concept, evaluative the project created by Ronald Dworkin, which, despite the creation of a certain degree of stability and regulatory strength (Rjasina, 2012, 101) because of the uncertainty and related possibility of unspecified interpretation and concretisation under enforcement process, requires the establishment of criteria for distinguishing institutions (Lukjanenko, 2009, 2, 114) in the case of contractual succession. Otherwise there appears a risk of contradictions and conflicts in the application of the mandatory rules of the Law of Obligations and the Succession Law especially in particular situations of simultaneous conclusion of succession contract and qualification of mutual wills as inheritance contract. The deontic characteristic category should be fixed as priority basis of inheritance by contract priority.

It appears that the text of Article 389 of the *Civil Law of the Republic of Latvia all three kinds of inheritance rights may exist simultaneously* should be replaced with the phrase *succession by law, by will and by contract exists simultaneously*. The presence of the word *simultaneously* and removal of the term *may* will reflect the current situation in the Succession and Obligation Law in regard to inheritance by contract single and complex situations – institution, named with the term *persons entitled to compulsory share* has a complex nature and is present not only in the inheritance by law, but also in inheritance under testament and agreement (contract). Additionally, persons entitled to compulsory share will have the right to claim the inheritance, regardless of the base of succession and other agreements, mediating co-respective rights and obligations. A similar situation existed in respect of the institution, named with the term *legitimate heirs* before amendments (Amendments on the Civil Law of the Republic of Latvia, 2014).

It appears that the basis of the priority inheritance by contract must be combined with the will of the testator and the heir aimed in the process of the creation of hereditary rights and obligations. This provision shall correspond to the position of the will

⁵ *Provincial Law of the Baltic Provinces. Section 1701.* An inheritance by contract has a priority in regard to inheritance by testament and, as one, has preference in regard to statutory succession. With respect to Vidzeme all three types of inheritance can exist together on this basis, to one specific part of the whole composition (half, third, quarter, etc.) entitled to testamentary, the other to contractual and third to statutory heir. In Kurzeme, inheritance by contract can exist together with the testamentary as well with statutory succession, but the latter two forms of succession connection are not allowed.

according to provisions of the *Civil Law of the Republic of Latvia* fixed in section 1437, specialised in relation to inheritance, and to be enshrined in legislation in the *Civil Law of the Republic of Latvia* in part “Succession Law” in clarified formulation.

The Republic of Latvia is a member of International Institute for the Unification of Private Law of January 1, 2006 (*Ārlietu ministrijas dienesta informācija Nr. 41/66-397, 2006*)⁶ and, having powers for making proposals for the development perspective of the Private Law (Law of the Republic of Latvia, 2005)⁷ should make proposals on the development and amendments of legal regulation in relation to inheritance by contract as a whole and toward discrete institutions.

In order to establish and justify contractual inheritance conception it seems necessary to enter the category, denoted by the term *contractual inheritance – a person in legal intent*, this category corresponds with inheritance by contract subject matter fixed in the concept *a person in legal contemplation* (*Wilson v. Estate of WL Kings, 1960*). The concept expressed by this term will enable the debtor in the course of fulfillment of the obligations arising from the contract of inheritance or other institution of the contractual succession to settle testamentary obligations before creditors with the best way. Category *persona* enshrined in the Roman Private Law fixes inter alia the existence of an appropriate expression of the will (*Dozdev, 1996, 254*). In the situation according to succession by law or by testament heir has a legal opportunity to accept or reject inheritance. In situation of the inheritance contract, the heir may not renounce the inheritance. Due to this circumstance, the legal intention mediated by limited will, must be regulated by contract. The basis of the inheritance by contract is a contract, retreat is not allowed. Moreover, by contractual inheritance in the process of the enforcement *ex ante* and *ex post* property rights (*Zekoll, 2005, 286*) and property (*Civil Law of the Republic of Latvia, 1937*)⁸ can be purchased, the debtor must be insured against possible losses (*Godeme, 1948, 107*), which include reducing the available assets.

The question of the transfer of ownership rights on the moment of movable property inherited under contractual succession situation remains unsolved. From the point of view of the Law of Succession in the situation according to the Law of Inheritance and Bequest, the actual adoption of the inheritance under peremptory dispositions of

⁶ *Service information of the Ministry of Foreign Affairs No. 41/66-397 on the entry into force of the Statutes.* The Ministry of Foreign Affairs informs as of January 1, 2006 in the territory of Latvia 15 March, 1940 Statutes of International Institute for the Unification of Private Law have been enforced.

⁷ *Law of the Republic of Latvia.* International Institute for the Unification of Private Law. Statute. Article 12. (1) Any participating Government, as well as any international institution of an official nature, shall be entitled to set before the Governing Council proposals for the study of questions relating to the unification, harmonisation or coordination of Private Law.

⁸ *Civil Law of the Republic of Latvia. Section 646.* An inheritance contract establishes only a future invitation to inherit and therefore, while the estate-leaver is still alive, grants to a contractual heir only the right to wait for his or her future inheritance, but not an immediately effective right to the present property of the estate-leaver.

Edward Pilipson. Inheritance by contract institution: necessity measures to design optimal legal construction and its regulation

the *Civil Law of the Republic of Latvia* section 691 performed at the time of the debtor specified by the law is in action. Legal doctrine (Briedis, 1939) and practice (*Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta ...*, 2007, 2014) in relation to inheritance, rightly affirming the principle of continuity in its understanding by Jānis Zariņš (Zariņš, 1935) perpetuate this interpretation. This setting is accepted and valid for inheritance according to the law and will. However, due to the fact that under the contract of inheritance and other contractual instruments inheritance may acquire future inheritance according to mandatory provisions fixed in the *Civil Law of the Republic of Latvia* section 639, section 8 of the *Israeli Succession Law* and, accordingly, its fruits fixed under provision of the *Civil Law of the Republic of Latvia* sections 855 and 856 must be complied with the principle of continuity with regard to things and rights that may not exist at the time of acceptance of the inheritance – these objects may exist as valuable stocks, capital shares in the company, notes, bonds, interest for the use of legitimate interest, other objects, the production and issuance of which shall be agreed with capital society members or with its majority to which the heir due to the period specified in the *Civil Law of the Republic of Latvia* section 693 and 701 does not apply and inheritance of which are defined by the *Commercial Law* (2000)⁹ and by the *Civil Law of the Republic of Latvia*, other codes and normative acts of different countries. Thus, the provisions of Article 980, 991 and 1034 of the *Civil Law of the Republic of Latvia* (1937), regulating the beginning¹⁰ and the end of property rights¹¹ cannot be used in a situation of inheritance of movable property by concluded or recognised contract.

⁹ *The Commercial Law. Section 87.* Taking of Decisions (1) to take a decision, the consent of all the members of the partnership who have the right to take the relevant decision shall be necessary. (2) If a partnership agreement specifies that a decision shall be taken by a majority of votes, then, in case of doubt, a majority shall be determined according to the number of members in the partnership.

The Commercial Law. Section 191. (1) In the case of the death of a shareholder, the shares belonging to him or her shall be inherited by his or her heirs if the articles of association do not specify that the shares devolve to the company. If the articles of association provide for the shares of the deceased shareholder to devolve to the company, then the company has a duty to pay out to the heirs, or in the case specified in Section 416 of the Civil Law – to the state, compensation in conformity with the liquidation quota which the deceased shareholder would have received at the moment of the opening of the succession.

¹⁰ *The Civil Law of the Republic of Latvia. Section 980.* If items of movable property belonging to various owners are through some process, pursuant to mutual agreement or by chance, joined together, and there is no special arrangement between the participants, then the new property created through such process shall be the joint property of all of them, held in undivided shares, which correspond to the value of each separate, joined property.

The Civil Law of the Republic of Latvia. Section 991. Where property is already in the possession of the acquirer thereof, it shall suffice that there be appropriate notification from the previous owner, in order that the property pass into the ownership of the acquirer.

¹¹ *The Civil Law of the Republic of Latvia. Section 1034.* Upon the death of an owner, ownership rights devolve to the heirs of the owner.

Edward Pilipson. Inheritance by contract institution: necessity measures to design optimal legal construction and its regulation

Developing contractual succession subject matter, it seems necessary to take into account the normative *on the necessary diversity* arising from the Law of Requisite Variety by William Ross Ashby. Contractual succession is a complex, dynamic and growing entity, according to William Ross Ashby, entropy of a system, concretely: inheritance by contract complex institution in its complicated nature can be increased when included into the system elements act as independent random variables; this extension leads to the loss of control over the whole system (Ashby, 2011, 205–206). In a situation of inheritance contract, this effect can manifest itself in a situation of succession of obligations emanating from the correlated main contract, contracts, agreements and unilateral transactions.

The concept of inheritance by contract should take into account the specific institution, known under the term *contracts to leave property by will* (Sawyer & Spero, 2012, 251; Russel Hewitson, 2012). The complex nature of this legal phenomenon requires research with deontic logic methods – as pointed out by Richard Edwards and Nigel Stockwell, provisions of Article 11 of the Inheritance Act 1975 (Inheritance (Provision for Family and Dependants) Act 1975) which the institute is attached to allow the court *to modify the effects of the contract if the purchaser has not given or not promised to meet the relevant property at the time of conclusion of the contract* (Edwards & Stockwell, 2005, 160–161).

In the situation of contractual inheritance interest in the analysis of *Regulation (EU) No. 650/2012* of the European Parliament and of the Council of July 4, 2012 on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and acceptance and enforcement of authentic instruments in matters of succession and on the creation of a European Certificate of Succession (*Regulation (EU) No. 650/2012*) appears only to analyse issues of the European certificate of inheritance established in this document. *Regulation (EU) No. 650/2012* allows to recognise decisions and notarial acts in the area of succession simultaneously providing establishment of the European certificate of inheritance and its granting procedure. In particular, the European certificate of inheritance, drawn up in accordance with *Regulation (EU) No. 650/2012* requirements, exists as a legally valid document for the registration of the property and accompanying property rights, transferred by inheritance procedure, the registry of the rights of discrete European Union member state.

However, the legal regulation provided by *Regulation (EU) No. 650/2012* is not perfect and sufficient; this normative document overlooks its attention from issues which are attributable to the property regime which have legal ground due to effects of the marriage relationship (*Regulation (EU) No. 650/2012*, Article 1)¹², whereas

¹² *Regulation (EU) No. 650/2012. Article 1. (2)* the following shall be excluded from the scope of this Regulation: (d) questions relating to matrimonial property regimes and property regimes of relationships deemed by the law applicable to such relationships to have comparable effects to marriage; Regulation (EU) No. 650/2012 of the European Parliament and of the Council of 4 July 2012 on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and acceptance and enforcement of authentic instruments in matters of succession and on the creation of a European Certificate of Succession.

according to the inheritance by contract concept include prenuptial agreement or marriage contract mortis causa; simultaneously with the contract of inheritance exists as the basis of the inheritance by contract complex institution. Following the principle of subsidiarity, certificate of inheritance, granted according to *Regulation (EU) No. 650/2012* requirements, does not replace the internal documents that can be used for similar purposes under the situation of discrete European Union member state. In this case, the certificate of succession issued in accordance with national legislation and certificate of inheritance absence under *Regulation (EU) No. 650/2012* enforcement situation entails limitation and even restriction of hereditary and as a consequence property rights of the heir who was the spouse of the testator – in accordance with the provisions of Article 67 of *Regulation (EU) No. 650/2012* notary or other competent authority to issue the certificate of inheritance, should immediately issue a certificate after denoting and establishing of all the elements that require inspection, in accordance with the law applicable to the succession or any other law applicable to specific elements of legal relationship (*Regulation (EU) No. 650/2012*, Article 67)¹³, assessing individual legal questions issues, regarding the status of the heir in respect to the peremptory norms of the Family Law.

Inheritance by contract appears as an integrated complex of legal regulation. Accordingly, appropriate law denoting provision of adequate protection to the heir as a former spouse of the testator is necessary to search not only in the institutions of the Succession Law, but also in the institutions of the Family Law and in the Law of Obligations. Summarising this statement, it is necessary to affirm that legal regulation of *Regulation (EU) No. 650/2012* should be fulfilled with dispositions that will determine the order and procedures of issuing the certificate of inheritance in respect to spouses of the testator and to prevent any disposition of property upon death as well as the use of other freedoms and privileges that may violate the rights of compulsory heirs until their status is not fixed in the certificate of inheritance, provided by the legislation of national state. This measure gives unification nature to *Regulation (EU) No. 650/2012* as it is fixed in the Treaty of Maastricht.

¹³ *Regulation (EU) No. 650/2012. Article 67. (1) the issuing authority shall issue the Certificate without delay in accordance with the procedure laid down in this Chapter when the elements to be certified have been established under the law applicable to the succession or under any other law applicable to specific elements. It shall use the form established in accordance with the advisory procedure referred to in Article 81(2). Regulation (EU) No. 650/2012 of the European Parliament and of the Council of 4 July 2012 on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and acceptance and enforcement of authentic instruments in matters of succession and on the creation of a European Certificate of Succession.*

Edward Pilipson. Inheritance by contract institution: necessity measures to design optimal legal construction and its regulation

Līgumiskās mantošanas institūts: nepieciešamie pasākumi optimālai tiesiskai konstrukcijai un tās regulējumam

Kopsavilkums

Līgumiskās mantošanas institūts ir sarežģīta, kompleksa rakstura tiesiskā parādība. Tiesiskās attiecības korelācija šī institūta ietvaros un ārpus tās padara neiespējamu saskaņošanu, līdz ar to arī vienlīdzības ievērošanu attiecībā uz pušu interesēm. Minētās problēmas liecina, ka nepieciešams veicināt izpratni par jēdzienu “persona” attiecībā uz mantošanu pēc līguma. Tiek piedāvāti arī citi pasākumi, lai veidotu šī institūta tiesisko regulējumu.

Atslēgvārdi: kompleksa rakstura tiesību institūts, līgumiskā mantošana, tiesību attiecības nestabilitāte, galvenā koncepcija.

References

1. Amendments on the Civil Law of the Republic of Latvia. Enacted: 08.05.2014. Into force: 01.07.2014. Published: *Latvijas Vēstnesis*. 98 (5158), 22.05.2014.
2. Amendments on the Civil Procedure Law. Enacted: 04.08.2011. Into force: 01.10.2011. Published: *Latvijas Vēstnesis*. 132 (4530), 24.08.2011.
3. Ārlietu ministrijas dienesta informācija Nr. 41/66-397. Par Statūtu spēkā stāšanos. Ārlietu ministrija informē, ka 2006. gada 1. janvārī Latvijas Republikā stājas spēkā 1940. gada 15. marta Starptautiskā privāttiesību unifikācijas institūta Statūti (Service information of the Ministry of Foreign Affairs No. 41/66-397 on the entry into force of the Statutes. The Ministry of Foreign Affairs informs as of January 1, 2006 in the territory of Latvia 15 March, 1940 Statutes of International Institute for the Unification of Private Law have been enforced). Enacted: 17.01.2006. Published: *Latvijas Vēstnesis*. 15 (3383), 25.01.2006.
4. *Civilprocesa likums* (Civil Procedure Law. Issue No. 15.) Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2011.
5. Regulation (EU) No. 650/2012. 27.7.2012. *Official Journal of the European Union*. L 201/107.
6. The Civil Law of the Republic of Latvia. Section 646. In: *Civil Law of the Republic of Latvia*. Enacted: 28.01.1937. Into force: 1.09.1992. Published: *Valdības Vēstnesis*. 42, 22.02.1937. With amendments.
7. The Civil Law of the Republic of Latvia. Section 980. In: *The Civil Law of the Republic of Latvia. Part three. Property Law*. Enacted: 28.01.1937. Into force: 01.09.1992. Published: *Valdības Vēstnesis*. 44, 24.02.1937. With amendments.
8. The Civil Law of the Republic of Latvia. Section 991. In: *The Civil Law of the Republic of Latvia. Part three. Property Law*. Enacted: 28.01.1937. Into force: 01.09.1992. Published: *Valdības Vēstnesis*. 44, 24.02.1937. With amendments.
9. The Civil Law of the Republic of Latvia. Section 1034. In: *The Civil Law of the Republic of Latvia. Part three. Property Law*. Enacted: 28.01.1937. Into force: 01.09.1992. Published: *Valdības Vēstnesis*. 44, 24.02.1937. With amendments.

10. The Civil Law of the Republic of Latvia. Section 1915. In: *The Civil Law of the Republic of Latvia. Part Four. Obligations Law*. Enacted: since 28.01.1937. Into force: since 01.03.1993. Published: *Valdības Vēstnesis*. 46, 26.02.1937. With amendments.
11. The Commercial Law. Section 87. In: *The Commercial Law*. Enacted: 13.04.2000. Into force: 01.01.2002. Published: *Latvijas Vēstnesis*. 158/160 (2069/2071), 04.05.2000.; *Ziņotājs*. 11, 01.06.2000. With amendments.
12. The Commercial Law. Section 191. In: *The Commercial Law*. Enacted: 13.04.2000. Into force: 01.01.2002. Published: *Latvijas Vēstnesis*. 158/160 (2069/2071), 04.05.2000.; *Ziņotājs*. 11, 01.06.2000. With amendments.
13. The Israeli Gift Law. Section 3. In: *The Israeli Gift Law*, 5728–1968. With amendments.
14. The Israeli Trust Law. Section 2. In: *The Israeli Trust Law*, 5739–1979. With amendments.
15. Ashby, W. R. (with an introduction by Goldstein J.). Variety, Constraint, and the Law of Requisite Variety. *E: CO*, 2011; 13: 205–206.
16. Baikov, A. M. *Obiazatelstvennoie pravo. Otdelnye vidi obiazatelstv* (Obligation Law. Diversity of Obligation). Section 2. Riga: BRI, 2005, 144–147. (Байков, А. М. *Обязательственное право. Отдельные виды обязательств*. Часть II. Рига: БРИ, 2005, 144–147.)
17. Boguslavskij, M. M. *Mezhdunarodnoie chastnoe pravo: Uchebnik* (International Property Law: Course book). 2-e izd., Moskva: Mezhdunarodnye otnosheniia, 1994. (Богуславский, М. М. *Международное частное право: Учебник*. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Международные отношения, 1994.)
18. Briedis, V. *Mantojuma pieņemšana un mantojuma atraidīšana* (Acceptance and rejection of inheritance). Riga, 1939.
19. Dozdev, D. V. *Rimskoie chastnoie pravo* (Rome Property Law). Moskva: izd. INFRA M-Norma, 1996. (Дождев, Д. В. *Римское частное право*. Москва: Изд. ИНФРА М-Норма, 1996.)
20. Edwards, R., Stockwell, N. *Trusts and Equity*. 7th ed. Harlow: Longman, 2005.
21. Godeme, E. *Obshchaia teoriia obiazatelstv*. (General theory of obligations. Translation from French). Moskva: Iurid. izd-vo MJU SSSR, 1948. (Годэмэ, Е. *Общая теория обязательств*. Перевод с французского. Пер.: И. Б. Новицкий. Москва: Юридическое изд-во МЮ СССР, 1948.)
22. *Grazhdanskoie zakonadatelstvo Izrailia* (Criminal Law of Israeli). S.-Peterburg: Izd. Iuridicheskii centr Press, 2003. (*Гражданское законодательство Израиля*. Под ред. Н. Э. Лившица. С.-Петербург: Изд. Юридический центр Пресс, 2003.)
23. Haas, U. Der europäische Justizraum in “Erbsachen”. In: Gottwald (Hrsg.). *Perspektiven der justiziellen Zusammenarbeit in Zivilsachen in der Europäischen Union, Veröffentlichungen der Wissenschaftlichen Vereinigung für Internationales Verfahrensrecht e.V.*, 2004, 43–112.
24. Hansmann, H., Kraakman, R. The essential role of Organizational Law. *The Yale Law Journal*. 2000, 110, 388–440.
25. *Inheritance (Provision for Family and Dependants) Act 1975*. 175 Chapter 63. Into force since November 12, 1975. With amendments.
26. Karaseva, T. N. The problem of eliminating contradictions between the legislation of constituent territories of the Russian Federation and federal legislation. *University Proceedings. Volga region*. 2013, 3 (27), 56–65.
27. Kay, H. H. The use of comparative impairment to resolve true conflicts: an evaluation of the California experience. *California Law Review*. 1980, 68 (4), 577–617.

28. Krauze, R. *Commentaries of Civil Law*. Part Two. Inheritance Law. Riga: Mans Īpašums, 1997.
29. Kurkin, B. A. *Mezhdunarodnoe chastnoe pravo: uchebnoe posobie* (International Property Law: Study Guide). Moskva: MGIU, 2008. (Куркин, Б. А. *Международное частное право: учебное пособие*. Москва: МГИУ, 2008.)
30. *Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2007. gada 9. maija spriedums lietā Nr. SKC-382*.
31. *Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2014. gada 31. marta spriedums lietā Nr. SKC-115/2014*.
32. Law of the Republic of Latvia. International Institute for the Unification of Private Law. Statute. Article 12. In: *Law of the Republic of Latvia. International Institute for the Unification of Private Law. Statute*. Enacted: 15.03.1940. Into force: 01.01.2006. Published: *Latvijas Vēstnesis*. 191 (3349), 30.11.2005.
33. Lukjanenko, M. F. Usloviia formirovaniia sudeiskogo usmotreniia pri primenenii grazhdansko-pravovykh norm, soderzhashchikh ocenochnye poniatiiia (Conditions of formation of judicial discretion in the application of the Civil Law, containing evaluation concepts). *Rossiiskii iuridicheskii zhurnal*. 2009; 5, 114. (Лукьяненко, М. Ф. Условия формирования судебного усмотрения при применении гражданско-правовых норм, содержащих оценочные понятия. *Российский юридический журнал*. 2009, 5, 114.)
34. Passler, R. G. Comparative impairment: Louisiana's new methodology for resolving conflicts of law. *Louisiana Law Review*. 1991, 52 (2), 409–435.
35. Provincial Law of the Baltic Provinces. Section 1701. *Vietējo Civillikumu Kojums*. Riga, 1928.
36. Rjasina, A. S. Rol pravoprimitelia v kontekste upotrebleniia ocenochnykh kategorii (The role of law enforcers in the context of the use of evaluation categories). *Vestnik PAGS*. 2012, 101. (Ряси́на, А. С. Роль правоприменителя в контексте употребления оценочных категорий. *Вестник ПАГС*. 2012, 101.)
37. Russel Hewitson. *Property Law Statutes: 2011–2012*. 1st ed. New York: Routledge, 2012.
38. Sawyer, C., Spero, M. *Succession, Wills and Probate*. 3rd ed. Abington: Routledge, 2015.
39. Shilyuk, T. O., Mittelman, K. G. On the issues of conflict of laws of the constituent subjects of the Russian Federation on education. *Lex Russica*. 2013, 1, 75–82.
40. *Wilson v. Estate of WL Kings*. 131 Ind. App. 412 (1960). 170 N.E.2d 63.
41. Zariņš, J. *Mantojuma dališana tiesas ceļā* (Heritage division with the help of court). Riga, 1935.
42. Zekoll, J., Reimann, M. *Introduction to German Law*. 2nd ed. Wolters Kluwer, 2005, 286.

Inheritance by Contract Complex Institution Legal Problematic: Applicable Law and Proper Jurisdiction Proving Methodology Creation Necessity

Edward Pilipson

*Rīga Stradiņš University, Doctoral Studies Programme "Law", Latvia
e.pilipsons@privattiesibas.lv*

Abstract

Inheritance by contract complex institution contains two principal, essential areas of legal regulation – inheritance law and law of obligations. These spheres have their own unique character and specific legal order of enforcement – under Private International Law, every sphere of legal regulation has its mandatory rules. Also, due to the complex nature of the institution mentioned above, these two spheres are closely related and often intertwined. These circumstances do not permit the application of the rules of inheritance law apart from the rules of the law of obligations.

Application of foreign law in the territory of the national state is performed through the prism of the analysis of conflict rules contained in separate laws and in the regulations governing inheritance by contract institution. Due to the complexity of the contract of inheritance, it is necessary to analyze and prove the conflict rules relating to inheritance law as well as to the rules of the law of obligations. Because inheritance by contract institution has not yet been fixed in legal doctrine, it is necessary to develop completely new approach to the proof of the applicable law in respect of this institution.

Keywords: applicable law, corresponding law proving procedures, inheritance by contract institution, proper applicable law.

Introduction

The main problem in applicable law proof under the situation of Private International Law is in the variety of approaches by judges which are denoted by legal system diversity.

*Edward Pilipson. Inheritance by Contract Complex Institution Legal Problematic:
Applicable Law and Proper Jurisdiction Proving Methodology Creation Necessity*

Common Law legal doctrine states that the way

“to establish by a preponderance of the evidence means to prove that something is more likely so than not so. In other words, a preponderance of the evidence in the case means such evidence as, when considered and compared with that opposed to it, has more convincing force, and produces in your minds belief that what is sought to be proved is more likely true than not true. This rule does not, of course, require proof to an absolute certainty, since proof to an absolute certainty is seldom possible in any case.” [1]

The above mentioned statement clearly refers to the standard of proof of the applicable law, which was adopted in Common Law states. In turn, in Civil Law countries the main criterion for the final proof is an inner belief of the judge – civil procedure legal sources in each judgement or decision contain a reasoned part, where a judge or a group of judges argue motives of their decision or judgement [2, 3, 4]. Internal belief appears in three main branches: freedom of choice, internal belief as a legal entitlement, authority or competence. The third branch exists as an electing procedure under the situation of legal order diversification. Applicable law proof procedure is also connected with the two different legal sphere correlation presence. Succession law’s main procedural objection is to introduce terms and conditions aligned to succession law, identify the typical timeline of a proper succession, introduce the primary rights and obligations of those who receive inheritance, to understand how to administer a succession when the deceased does not leave a will behind, to understand what portion of an inheritance must go to close relatives and to develop an introductory appreciation of a will and its common components [5]. *Vis-à-vis* main categories of the law of obligations are contract, quasi contract, obligation and its formation. Despite the situation that succession law institutions can exist as a foundation of the obligation, concretely – testamentary obligation [6, 7] or as the termination of the obligation [8] applicable law, connected with this sphere obtains a specific proof methodology. Specific methodology creation to prove applicable law in the situation of inheritance by contract institution is concluded or enforced as demonstrated in the example, cited from practice [9].

Private International Law collision and conflict (term “conflict” involved and adopted in Common Law countries – *author’s remark*) norms concentrated in national legislation have both characteristics of material law and procedural law. Simultaneously, these norms contain principles and regulations which denote international civil procedure governing law direction and its application order. Undoubtedly this statement relates to the inheritance by contract institution. Because of this reason, in the process of proving methodology creation, it seems necessary to maximally avoid procedural component – national state procedural legislation cannot be applied directly within the territory of another state – normative acts restrict this action [10, 11].

Arguing applicable law proof procedure methodology creation necessity under inheritance by contract institution, it seems necessary to demonstrate existence of an analogue situation: Common Law doctrine has two specific ways to prove law under insolvency situation: one is applied as the “chancery rule”, which permits a creditor to prove his claims in full, without regard to securities which he holds. The other is

the “bankruptcy rule” under which second creditors are allowed to prove only the balance of their claims above the value of their securities [12]. Existence of two specific proof methods under single and united situation argue that single, arrayed with uniformity legal situation may be disclosed using a plurality of methods. Without doubt, this statement refers to inheritance by contract institution. The main problem in this situation is the absence of uniform and fully completed subject matter – one part of inheritance by contract institution subject matter located in the sphere of succession law, another part – in the sphere of the law of obligations. In turn correlation and mutual interaction of these spheres is located in an unexplored area of legal science. Parties or the court have an opportunity to prove law applicable to inheritance proceeding completely or, for example, in situation under separate institution [13] and to proceeding of obligations apart in parallel litigation but this procedure will not be successful. Inheritance law and law of obligation have separate substantive and, in some situations, separate procedural regulations and as a result different ways for applicable law proof enforcement.

Traditionally, law proving procedure is presented in two forms: matter of law [14] and matter of fact [15]. This segmentation causes problems not only in proving the applicable law both in situations of Civil and Anglo-American law, but also in a situation of necessity to prove applicable law between the states which represent Anglo-American legal family [16]. To provide appropriate proof of applicable law under the inheritance by contract situation, additional reason is reciprocal whether the institution will be present in inheritance by contract complex institution’s structure. Alternative nature of reciprocal is whether the institution [17] will give an opportunity to use two ways to prove applicable law – prove law with mandatory demands of succession law or with mandatory demands of obligations law.

Because of this reason, quite an original methodology to prove the law applicable to inheritance by contract institution should be generated.

The Aim of the Study

The general aim of this paper appears in necessity to create methodology to prove applicable law under the situation of two different and sometimes controversial spheres of legal regulation allegation. Succession law and law of obligations have different objectives in regard to ensure and protect natural rights of individuals. Due to this fact, applicable law which provides introduction, recognition and enforcement of the legal regulation of the national state within the territory of another national state should be proven correct and with sufficient ground. To achieve this aim, it seems necessary to correlate succession law and law of obligation subject matters, analyze them and extrapolate specific methodology to prove applicable law under situation of inheritance by contract complex institution. In turn, to receive this goal, it seems reasonable to distinguish key points for applicable law proof. Traditional key points to prove applicable law in succession law institution’s application, recognition and enforcement are terms and

their complexes as follows: a persons' capacity to construct a will, the wills' formal and essential validity, the will's (sometimes, testament – *author's remark*) construction and, in situation of a will as a unilateral deal, revocation. In turn, traditional key points to prove applicable law in the situation of application of law of obligations institutions recognition and enforcement are terms as follows: formation of an obligation, content of an obligation. Geoffrey Samuel introduced into a system of key points term, named "level of obligation duty" [18].

Important cause to correct applicable succession and obligations law orders is a proper action submitted term limitation: the *Civil Law of the Republic of Latvia* provides an opportunity to submit inheritance action within a five-year period [19]. In turn *German Civil Code (Bürgerliches Gesetzbuches)* offers analogical authority within a thirty-year period [20].

Additional purpose to prove proper applicable law is the fact that succession law and law of obligations possess a different public policy (or, sometimes, public order – *author's remark*) comprehension.

Material and Methods

Realizing the process of examining the objective of this article, the following conventions and laws were used: Convention of 2 October 1973 on the Law Applicable to Maintenance Obligations [21], Convention of 24 October 1956 on the Law Applicable to Maintenance Obligations Towards Children [22], Convention of 5 October 1961 on the Conflicts of Laws Relating to the Form of Testamentary Dispositions [23], Foreign Jurisdiction Act 1890 (1890 Chapter 37 53 and 54 Vict) [24], Contracts (Applicable Law) Act 1990 (1990 Chapter 36) [25], Introductory Act to the Civil Code (*Einführungsgesetzes zum Bürgerlichen Gesetzbuche*) [26], Switzerland's Federal Code on Private International Law [27], Austrian Act on Private International Law (*Bundesgesetz vom 15 Juni 1978 über das internationale Privatrecht*) [28], Introduction to the Civil Law of the Republic of Latvia [29], Civil Evidence Act 1972 (1972 Chapter 30) [30], other legal acts.

Analytical method, synthesis, legal acts and literature interpretation methods were used.

The objective of this article is to create a completely new methodology for proving applicable law under the situation of inheritance by contract complex institution, and to offer acceptable procedural form to establish a process of proving the applicable law and its execution.

Discussion

The existence of the law of evidence under situation of provision of applicable law cannot subsist without the theory of proof and without the construction of a clear application of the system of proof. This situation is completely proved by respective

and discrete spheres of legal regulation – the presence of applicable law of succession and applicable laws of obligations in discrete branches clearly demonstrate this issue. The terms “applicable succession law and applicable obligations law” in the context of this article has been used to demonstrate the differences in order of legal regulation. Theory of law should contain a general legal setup of evidence, transforming in sectoral law of evidence, taking into account the specific evidence and subsequent enforcement. Only this approach allows balancing on the basis of uniform branch of the theory of proof and the law of evidence taking into account requirements nominated by inheritance by contract complex institution.

Ronald J. Allen and Brian Leiter examining the law of evidence put forward an interesting system to prove substantive law based on three criteria [31]. First criteria, named with the term “the case of demeanor states that demeanor evidence has little instrumental value as a maximizer of veritistic value” [32]. Second criteria, named with the term “probabilistic evidence” holds as a main category to create evidence match the desired object with reality [33]. The last criteria named with the term “character evidence” approves as main concept situationalism – the authors of the publication state that “people’s actions are situation-specific, rather than reflecting stable dispositions constitutive of character” [34].

Summarizing the mentioned above, it seems necessary to approve that in the applicable law the search proceeding under inheritance by contract is the main and discrete intention of institutions; conclusions and enforcement are important in examining applicable succession law and applicable obligations law separately, analyzing their institutions and essential parts exploring interaction opportunities’ issues, practically applying the criteria mentioned above.

1. Methodology Issues to Prove Applicable Succession Law

To prove applicable law in succession law institutions, following terms and their complexes are used: persons’ capacity to construct a will, wills’ formal and essential validity, will (sometimes, testament – *author’s remark*) construction and, in situation of will as a unilateral deal, will revocation. In situation under inheritance by contract revocation proceeding should be named with the term “revocation of sui generis succession device”. The main category to prove applicable law in succession law institutions is the intention to create succession relationships.

Procedural device to prove applicable succession law is an inheritance action. However, this device cannot be used in all situations – before amendments which have occurred in 2014 in Austrian Civil Code (*Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch*) paragraph 1217 defined relationship with rather complicated way – as to the date of these changes, this material norm in its compound simultaneously cumulated succession, family and obligations legal relationships [35]. Without a doubt inheritance action submitting to prove applicable succession law under this situation is a problematic and doubtful decision. Without questioning, inheritance action to prove and execute

applicable succession law, an authorized person has an opportunity to put before court, under a certain situation, agreements which constituted on the base of part 2 section 2278 of German Civil Code. Due to correct and precise formulations of this norm [36], an authorized person – heir – can submit inheritance action because legacies and testamentary burdens nomination is a testators' personal action directed to property rights constituting and proper concomitant objects' establishment. Obviously property rights legal regime, which corresponds with a concrete object's geographical position, defines competent court to submit inheritance action. However, determination of the competent court to submit an inheritance claim under situation of inheritance by contract is a complicated task even in the case of immovable property succession by concluded inheritance contract. This statement is based on the analysis on the provisions of articles 25 and 41 of the Introductory Act to the Civil Code (*Einführungsgesetzes zum Bürgerlichen Gesetzbuche*) [37]. Article 25 states that "succession is governed by the law of the country of which the deceased was a national at the time of his death" [38]. In turn article 41 involving the principle of substantially closer connection, which is crucial for different kinds of agreements and contracts, states that

"if there is a substantially closer connection with the law of a country other than that applicable under articles 38 to 40 subarticle 2, then the law of that other country shall apply. (2) a substantially closer connection may be based in particular 1. on a special legal or factual relationship between the persons involved in connection with the obligation or 2. in the cases of article 38 subarticles 2 and 3 and of article 39 on the fact, that the persons involved had their habitual residences in the same country at the time of the pertaining facts; article 40 subarticle 2 sentence 2 shall apply *mutatis mutandis*." [39]

Indeed, this provision establishes applicable law quite successfully and competent court definition in this situation appears as a solved problem. However, application of this provision is impossible because it regulates legal relationships arising from non-contractual obligations. Article 27 of the Introductory Act to the Civil Code, which was provided to regulate a persons' choice of applicable law and to denote competent court, repealed and, by the present moment statement, located on the place of the norm determines applicable law by reference to the law, prescribed by Rome I Regulation [40]. Yet, this regulation does not regulate law applicable to succession [41].

Using inheritance action to denote applicable law in the process of revocation of inheritance by contract device or its nullification is also problematic. It seems necessary to demonstrate this situation on the example of analysis of procedural legislation adopted in Germany and Latvia. German Code of Civil Procedure (*Zivilprozessordnung*) [42] introduces special rules to submit a claim, separating them into several categories: general jurisdiction of the Germans with their right of extraterritoriality [43], special jurisdiction of the location of the property and the object of the claim [44], exclusive jurisdiction of real action and extended the jurisdiction of hereditary cases [45].

Civil Procedure Law of the Republic of Latvia [46] regulates submission of the claim requirements without introducing analogical categories which have been adopted by German Code of Civil Procedure. Under inheritance by contract situation, a persons' opportunities to satisfy its own legal interests Civil Procedure Law of the Republic of Latvia offers only two instruments which are concentrated in sections 28 [47] and 29 [48]. The inclusion into inheritance by contract devices' complex action regarding recovery of a child is reasonable – inheritance by contract subject matter in its modern concept appears as a correlation of the subject matter of inheritance law (a legal entity) [49] and the subject of the law of obligations [50]. Because of this claim, providing maintenance can be satisfied with a decision emanating from this action. However, the applicable law in this situation is quite difficult to establish – Convention on the Law Applicable to Maintenance Obligation towards Children [51] states that applicable law in this situation denotes with the child's permanent residence law [52].

Determination of the applicable law in this situation is rather difficult – in this case appears as a correlation between succession law and obligations law. In this situation the main law order to serve this relationship should be defined. In this situation it is possible to represent a decision as follows – a child who receives the funds for maintenance is simultaneously included in the circle of legal heirs in succession law which will be denoted as a managing law. However, this situation makes it impossible to determine appropriate jurisdiction and competent court under succession law requirements German Code of Civil Procedure – to solve this problem, applicable succession law should be achieved as denoted by German Code of Civil Procedure 24 [53], 29 [54] and 28 paragraphs. The mentioned analysis should be created using “character evidence” criteria – only this principle gives true picture of this legal relationship.

Extra contractual nature of maintenance of obligation under situation of succession law norms and discrete institutions mandatory application appears as a complex legal process with complicating element (inheritance by contract institution – *author's remark*) undoubtedly raising questions concerning the applicable succession law and the relevant jurisdiction consolidation. Maintenance agreement can be concluded before parties' ingoing into inheritance by contract relationships or after the process because “classical contracts are instantaneous, the institution is lasting” [55]. The mentioned fact undoubtedly changes both succession relationship subject matter and obligations from maintenance agreement subject matter. The nature of these changes is not clear and “character evidence” criteria will contribute to denoting of applicable succession law and in establishing proper jurisdiction to proper succession law device conclusion, execution, and, in case of necessity, nullity or revocation.

Inheritance by contract institution as a *sui generis* legal phenomenon needs special methodology not only in case to prove applicable law for the whole institution but also in situation of proving applicable succession law – legal doctrine states that “the Romans never really developed any general theory about the formation of an obligation and above the various ways in which specific obligation were created” [56]. Continuing this statement in regard to maintenance agreement under the situation of active and

valid inheritance by contract of discrete institution it seems necessary to affirm that the maintenance agreement of the subject matter correlates with essential constitutive parts of inheritance by contract; the discrete institution appears as *iuris vinculum* [57] and creates specific legal action for applicable succession law. The main category used in law proving the procedure is plausibility. The origin of this term is the two recent United States Supreme Court decisions in cases *Ashcroft vs. Iqbal* [58] and *Bell Atlantic Corp. vs. Twombly* [59]. Under the conception of these cases “parties have to allege more than a “short and plain” statement of alleged illegal activities under foreign law” [60]. This conception appears as the most preferable in proving applicable succession law under complicated situations. Short and plain conception does not account the variety of forms to determine applicable succession law. Especially it may appear in a situation of determining the applicable law and jurisdiction with respect to reciprocal will – reciprocal wills are separate instruments of two or more persons, the terms of such wills are reciprocal and ones by which each testator makes testamentary disposition in favor of the other [61]. Additionally, legal nature of reciprocal will has a dual external effect – reciprocal wills can be recognized as a contract or a will [62].

In this situation under German procedural law application to denote jurisdiction, a person has an opportunity to choose jurisdiction using German Code of Civil Procedure (*Zivilprozessordnung*) paragraphs 28 and 29 dispositions – paragraph 28 denotes succession cases extended in jurisdiction (*Erweiterter Gerichtsstand der Erbschaft*) [63] in turn paragraph 29 denotes a special jurisdiction at the place of execution (*Besonderer Gerichtsstand des Erfüllungsorts*) [64]. The above mentioned two categories have a fundamental importance in denoting applicable succession law. The main question in this situation is whether it is possible to submit a lawsuit if it is not at the location of the defendant, and on the location of the plaintiff, if the region performed some of the obligations of the parties under the contract from which the dispute has arisen. Solution for this situation: this option is guaranteed to work, if the contract has specified the location of the plaintiff as a place of execution of the contract. If such conditions are not present, the places of performance of certain obligations have not yet considered the place of performance of the contract as a whole. By this moment courts have no common view on the possibility of using an alternative jurisdiction in such circumstances. In this case essential question appears in alternative whether reciprocal will has contractual nature or not. Without doubt, it is a matter of legal qualification of this institution.

In this situation, to confirm general (succession) jurisdiction a person can use the rule which has been described in the article by Pamela J. Stephens “The Single Contract as Minimum Contacts: Justice Brennan “Has it His Way” [65]. The article appears to claim that general (succession) jurisdiction denoting law suits which have contractual nature thus persons have an opportunity to prove using the principle:

“[...] the claim does not arise out of the defendant’s contacts or activities in the state, but the defendant has engaged in continuous and systematic activity within the state (or activity within certain territory – *author’s remark*).” [66]

The problem to denote and prove applicable succession material and collision law is testators' citizenship, nationality and domicile. As of the moment, according to relevant regulations' dispositions attach primary importance to these legal institutions. In many cases it causes collisions frequently connected with unstable citizenship presence. This situation should be analyzed on the example of German and Swiss law, regulating citizenship issues. German law allows dual citizenship – this conclusion follows from the analysis of the Nationality Act (*Staatsangehörigkeitsgesetz*) [67] sections 17 and 25 – section 17 regulating loss of German citizenship by acquisition of a foreign citizenship makes an exception for Swiss citizenship holders [68]. Since 1 January 1992 Swiss law also admits dual citizenship [69] – on 23 March 1990 Swiss legislator repealed article 17 of the Federal Act on the Acquisition and Loss of Swiss Citizenship [70]. This dualism is the main problem in denoting and proving applicable succession law – since 30 September 1952 till 23 March 1990 Federal Act on the Acquisition and Loss of Swiss Citizenship (*Loi Federale sur l'acquisition et la perte de la nationalité Suisse*) allows only single citizenship for a person – article 17 of the Federal Act on the Acquisition and Loss of Swiss Citizenship states that “anyone who wants to naturalize must refrain from approach in order to keep his nationality. Renunciation of foreign nationality should be required if it is reasonable be expected of the applicant” [71] – double citizenship was restricted for Swiss citizens. Accordingly, applicable succession law controls with succession proceeding denoted by a persons' (testator – *author's remark*) citizenship and coincides with it. Respectively, single (Swiss – *author's remark*) citizenship gives an opportunity to determine applicable succession law according to mandatory norms prescribed by Swiss legislation [72].

A completely different situation was present till 23 March 1990 – dual citizenship assumption radically changes methodology to prove applicable succession law. Succession contract (sometimes, agreement – *author's remark*) **may contain dispositions** the period of performance of which can be defined from 30 September 1952 to 23 March 1990 or from 30 September 1952 to the date which proceeds after 23 March 1990. In the last case, applicable succession law proving the process becomes more complicated than in the situation from 30 September 1952 to 23 March 1990. If a testator under the situation of concluded succession contract in the period from 30 September 1952 to 23 March 1990 adopted a second citizenship, it caused intertemporal collision. This conflict is described in legal literature by the term “progressive juridical situation” [73] and without doubt should be solved by the methodology embodied in the article mentioned above. Solving this problem, it seems necessary to divide the entire relationship in “main relationship” which goes from the moment of the conclusion of succession contract (any moment from 30 September 1952 to 23 March 1990 – *author's remark*) till succession contract's final and complete execution and “agency relationship” [74]. This relationship goes from 23 March 1990 till succession contract's final and complete execution. Because this separation has blurred boundaries, applicable succession law should be proved by using probabilistic evidence.

In a situation which needs to determine applicable succession law complicated with intertemporal conflict in connection with the presence of dual citizenship, it seems necessary to build a model that will evaluate the benefits of the availability of a particular citizenship. Progressive juridical situation in contradistinction to “instant” juridical situation (for example – drafting the testament – *author’s remark*) is required for building the model to control succession proceeding within the lapse of time. The best tool for the creation of this model – using the probabilistic evidence. This statement is based not only on the base of the situational analysis, but also on doctrinal approach – Henry Prakken in article “On direct and indirect probabilistic reasoning in legal proof” [75] affirms that “there are cases in which reasoning from evidence to hypotheses in legal proof is just as rational as reasoning from hypotheses to evidence, but practically more feasible for lawyers” [76]. Unregulated intertemporal fluctuations between two law orders managing applicable succession law can destroy transfer of rights and legal titles construction. In this situation creating a proper model is the only way to construct applicable succession law methodology.

2. Methodology Issues to Prove Applicable Obligations Law

As mentioned above, traditional material law categories to prove applicable obligations law are terms as follows: persons’ capacity to conclude and execute agreement or contract, formation of an obligation, and content of an obligation. Geoffrey Samuel introduced important definition into a system of key points, named with term “level of obligation duty” [18]. Methodology to prove applicable obligations law is more complicated than methodology to prove applicable succession law – procedural device to prove applicable obligations law consists of a complex of claims (sometimes, actions – *author’s remark*) covering obligation law in its common definition and, simultaneously, its discrete institutions. The main issue to determine the subject matter of the claim of the law of obligations is its subject matter conception. Roman Private Law denotes this action with formula *legis actio per conditionem*. Because of this fact, the subject matter definition for these actions is a difficult procedure – George Mousourakis in “Fundamentals of Roman Private Law” [77] states that “the *legis actio* was essentially a ritual any mistake, even a trivial one, was necessary fatal” [78]. Given the above, it seems valid to say that the key moment to prove applicable law of obligations in a situation of succession by contract; it is the intention of the parties to create obligations relationship with hereditary (succession – *author’s remark*) effect. However, the situation seems to separate obligations relationships from succession – succession law institutions and obligations law institutions are governed by different collision factors and these collision factor mergers in the process of provision could lead to unpredictable consequences.

This conclusion is visible, for example, of succession contract to be concluded in order to Swiss Civil Code article 494. This norm states that “the testator may, by contract of succession, undertake to another person to bequeath his or her estate or

a legacy to that person or a third party” [79]. On the basis of this provision, the nature of the relationships which a testator creates with successor and with a third person is not clear. Analyzing this provision, it may be concluded that with this agreement donation rights are created, traditionally assigned to the law of obligations and the law of succession with the negative character. However, because this statement is only assumptive, the proof of applicable obligations law is complicated by the fact that in a situation this provision creates competition inside the law of obligations governed by such institution. Law of testamentary obligations concentrated in this norm shall be approved by succession component separation from obligation law constituent element. In turn, the law of obligations, emanating from the relationship of the donation should be proven according to the rules of other categories, also related to the law of obligations, but regulated by other connecting factors. In a situation of this proof, one must take into account the fact about the effect of giving the right to inheritance. Also, it should not be an overlooked interaction for the right to inheritance rights obligations.

A possible watershed to separate control law orders can be denoted by Moorcock doctrine [80] which “enables the court (or the person – *author’s remark*) to imply a term because of the special facts of the particular case” [81]. Success of this approach is fixed in *Weidner v. Crowther* [82] and described by Bertel M. Sparks [83]. In connection with this separation, it seems to indicate a legal relationship folding term *iuris vinculum*. Under this situation, this symbol denotes donation (gift serving – *author’s remark*) in favor of a third person. Such definition will give legitimacy to this proceeding and denoted individual legal status of the designated donee. Simultaneously, under the mentioned situation, legal relationships between the testator, heir and donee will be ordered. Undoubtedly, the process of proving applicable obligation law will be facilitated – as a result, determining the legal status of the third person will be defined by jurisdiction and the competent court. Proving applicable obligation law in complicated legal situations needs avoidance of presumption of integrity of the mentioned relationship – the third person does not appear as an additional subject in its classical understanding [18]. Simultaneously, donation and its proceeding do not exist as additional objects – this phenomenon exists as an autonomous legal relationship with corresponding consequences.

Some authors put question about presumption of integrity as a basis to relationship [84]; however, placing their statement under doubt due to two reasons: a citizen can never know the true motives for a decision and citizens lack legal knowledge to check the rightness of the decision [84]. This point of view has a right to exist: the concept of the right of succession and main rules of law of obligations have been embedded in the minds of most people. In turn, the concept of complication of the law of obligations and the law of succession by donation often cannot be reflected in the intellectual field. Taking into account the mentioned above, doctrinal and legal separation of the relevant rights appears to be effective and reasonable – applicable obligation law in situation of the concluded succession contract and in situation of donation should be proven

separately. Using presumption of integrity in applicable obligations law proven under the situation mentioned above allows interpreting the donation as a contract of adhesion with undetermined legal nature.

Similar situation has been presented under situation of denoting applicable obligation law relating to most controversial inheritance by contract institution – mutual will. Mutual wills, depending on the applicable law may be qualified as wills (succession law instrument – *author's remark*) and as a contract (obligation law instrument – *author's remark*). In this situation, to determine the qualification, sufficient and adequate criteria are required. As Sir Guenter Treitel [85] pointed out, for qualification and proper obligation law denoting it seems necessary to enter and identify the essential conditions and terms of the instrument to ensure that law assigns for institution contractual character [86]. Otherwise, qualifying parties have to provide clear proof of intent. In the situation of Common Law legal norms application extrinsic evidence is looked at in order to determine whether there is a contractual agreement not to revoke the wills without another person's consent (Re Gillesie precedent – *author's remark*) [87]. By this moment Civil law doctrine and applicable law denoting and enforcing procedures (using conflict and collision law norms – *author's remark*) do not have sufficient practice to recognize mutual wills as a contract. In turn, in the situation of Common Law norms application contractual character of mutual wills is approved by the mentioned above Re Gillesie precedent. However, this precedent does not solve all questions – an attempt to choose the applicable law by testamentary election will be unsuccessful to the extent that it does not comport with the mandatory features of the otherwise applicable law [88]. However, testamentary election as a device in denoting applicable obligation law cannot be used in law of obligations completely – if no selection is made and used as the principle of implied choice of control right, it can be formed incorrectly – the parties constituting mutual will can accommodate within different territories.

In the situation of a separate agreement between the parties on the definition of the applicable law, unclear status of this agreement appears – the given agreement corresponds with mandatory rules of the law of obligations of the states, which are home to the parties of the mutual will, or the given agreement corresponds with the law of state where it is composed. Restatement (Second) of Conflict of Laws section 187(2) states that

“the law of the state chosen by the parties to govern their contractual rights and duties will be applied, even if the particular issue is one which the parties could not have resolved by an explicit provision in their agreement directed to that issue, unless either (a) the chosen state has no substantial relationship to the parties or the transaction and there is no other reasonable basis for the parties' choice” [89].

Demonstration of the possible conflicts between the law chosen by the parties of the contract and applicable obligations law displayed in article by Symeon C. Symeonides “The Judicial Acceptance of the Second Conflicts Restatement: A Mixed Blessing” [90].

Applicable obligations law under inheritance by contract complex institution could be proven by taking into consideration a category named by the term “intime conviction” [91]. This type of proof is used mainly in Common law countries. In a situation of this kind of proof procedure of America procedural legislation of this state, this kind of prove is not only separated from the total mass of evidence, but “it also conceptualizes proof differently” [92]. This view seems to be the best evidence to prove the applicable obligations law in a situation of mutual wills, especially in a situation of appointment of the third person as an heir. As mentioned earlier, the mutual wills, depending on the situation can be recognized as a testament and inheritance (sometimes, succession contract – *author’s remark*) contract. In the first case, the governing law will be testamentary law (hereditary or testamentary statute), in the second case, respectively – obligation law (statute of obligations).

Testamentary law recognizes succession order institution. This institution, in the right of inheritance by will, applies subsidiarity – it takes action in case when testamentary heir has been deemed unworthy. In a situation of testamentary succession, recognizing an unworthy heir, his place is taken by the next heir, in accordance with succession order rules. This step for testators does not create any obligations. Also, any of the rights and forms of their realization do not provide for the unworthy heir. However, in a situation of mutual wills in appointing a third person as an heir is not entirely clear. The heir, recognizing the presumption of contract and acting in a situation of obligation law performs his duties in accordance with the essential conditions of the rules of obligations law in case of his recognition as unworthy, is entitled to recover his costs, made to perform succession contract. In this situation, the question of applicable obligations law arises clearly. Because the transition of inherited property has not taken place, it is necessary for the parties of the contract and the third person (unworthy heir) to agree about the applicable obligations law under which essential rules of property provisions, other material grants and titles which have been carried out in favor of the provision of the testator, will be returned to service an unworthy heir.

Because succession transfer has not taken place, using traditional connecting factors for succession law – *lex personalis* and *lex rei sitate* are impossible. Also interested persons cannot use the traditional and fundamental connecting factor for obligation law – *lex voluntatis*. Usage of connecting factor *lex loci contractus* is also problematic – mutual will drafting may be held in one place, in turn recognition (qualification) of mutual will as a contract can have another location. In this case, the determination of the applicable obligation law is complicated due to competition between two connecting factors – *lex loci contractus* and *lex loci actus*. Under the situation, significant succession contract execution of unworthy heir’s activities may be complicated by connecting factor *lex loci solutionis*. Under this situation, intime conviction evidence seems the most optimal instrument to prove applicable obligations law – intime conviction evidence meets the requirements to effectively prove applicable obligations law.

Model of consistency maximization published in article by Christoph Engel in Vermont Law Review [93] serves as a proof to this statement. The use of such evidence makes it possible to divide the applicable obligations law on the following sectors: law of obligations, applicable to the relationship between the testators and the law applicable to the relationship between the testators and the third person – the heir. Discrete denoted relationships would be individualized, and due to these circumstances, each person receives appropriate protection remedy.

3. Methodology to Prove Applicable Law for Inheritance by Contract Discrete Institutions: Flexible Approach Advisability

The main problem of creating a methodology to prove the applicable law in inheritance by contract discrete institutions is the absence of the adequate connecting factor for discrete institutions. The presence in inheritance by contract complex institution compounds two spheres of legal regulation – succession law and law of obligations create specific legal regime which should be harmonized by similar, but under the situation of inheritance by contract, often conflicting categories. Due to this circumstance, proving applicable law under inheritance by contract institution as of the moment must be proven in a combined way. First, applicable succession law must be proved. Second, applicable law of obligations should be proved. Only then the law applicable to discrete institutions has to be proved.

From the standpoint of legal regulation, this process has very significant drawbacks. To begin with, separate proof is time-consuming. Additionally, separate proof proceeding leads to the fact that similar categories used in succession law and the law of obligations in legal practice allow for varying interpretations. In turn, the synthesis of individual models and the results of proof can lead to contradictory results and a lack of consistency.

This statement is verified by comparing the legislation of Germany and the Republic of Latvia in the situation of the distribution of succession mass (succession order – *author's remark*) around the hereditary heirs belonging to the family of the deceased. Civil Law of the Republic of Latvia section 404 establishes four classes of heirs [94]. In turn German Civil Code (*Bürgerlichen Gesetzbuches*) not only introduces five bursts of inheritance (German Civil Code paragraphs 1924 (Heirs on intestacy of the first degree), 1925 (Heirs on intestacy of the second degree), 1926 (Heirs on intestacy of the third degree), 1927 (More than one share of the inheritance in the case of multiple relationship), 1928 (Heirs on intestacy of the fourth degree), 1929 (More distant degrees), but also establishes a special right of inheritance for spouse who is a relative [95]. Upon agreement between the parties of the succession (or inheritance – *author's remark*) **contract on the applicable law within the territory of Germany, likewise within the territory of the Republic of Latvia both Latvian and German law can be applied; the effects of such fact are not clear due to the difference between fundamental principles fixed in succession law and law of obligations.**

*Edward Pilipson. Inheritance by Contract Complex Institution Legal Problematic:
Applicable Law and Proper Jurisdiction Proving Methodology Creation Necessity*

Martin Werneburg states that

“the German law of succession is based on four fundamental principles to which many of the succession rules contained in the German Civil Code can be traced back. The principles are: the principle of private succession, the principle of universal succession, the principle of testamentary freedom, the principle of succession by next of kin.” [96]

The main principle of the law of obligations named with the term “freedom of contract” explains and regulates many institutions in the sphere of the law of obligations, but extremely broad meaning of this principle does not give answers to the problems of proving applicable law under the situation of inheritance by contract. Because of this, principles of law of obligations system remain open to development and should be created further. The difficulty of proving the applicable law and the possible use of the law of succession of the Republic of Latvia in Germany, applicable under the situation of inheritance by contract are present also in the public policy clause enshrined in the Basic Law for the Federal Republic of Germany “*Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland*” [97] – article 14 (Property – Inheritance – Expropriation) states that “property and the right of inheritance shall be guaranteed. Their content and limits shall be defined by the laws. Property entails obligations. Its use shall also serve the public good” [98]. Thus, the order of succession, enshrined in the Civil law of the Republic of Latvia may be rejected by the German law. It seems reasonable to argue that creating a methodology to prove the law applicable to inheritance by contract institution in a situation of necessity to apply succession law norms prescribed by the Civil Law of the Republic of Latvia in the situation to denote order of succession to probate within the territory of Germany simultaneously eliminates the effect of sections 1924, 1925, 1928, 1929 of the Civil Code of Germany; interested persons have an opportunity to refer to the phrase “property entails obligations” [99].

Civil Law of the Republic of Latvia contains reciprocal will institution (Civil Law of the Republic of Latvia section 606 – *author's remark*) in certain situations, qualifies as a contract of inheritance also in a situation when the bulk of inherited obligations are enforceable within the territory of Latvia and by the members of the family of the testator, to exclude the action of German succession law in the part of determining the order of succession is quite possible. Undoubtedly, with this action the principle of the law of obligations named with the term “closest and most real connection” [100] often used both in contract law and in the law of obligations will be mediated. The principle's superposition certainly manifests the methodology to create the model to prove the law applicable under the situation of inheritance contract both for main and discrete institutions – succession contract, mutual and reciprocal wills and marriage contracts with testamentary obligations clause. It seems necessary to approve that this model should be appropriate to prove the law under “progressive juridical situations” – inheritance by contract institution plus lawful transaction complicated with succession or obligation nature, effect or separate element.

Results and Perspectives for Inheritance by Contract Applicable Law Accentuation and Denoting with Traditional Approaches: Legal Uncertainty Forthcoming Possibility

1. Inheritance by contract appears as a *sui generis* [101] legal institution which needs special methodology to prove applicable law.
2. Principle of expediency states that the criterion of preponderance of evidence in the process of proving applicable law under the situation of inheritance by contract institution is more useful than judges' internal belief principle.
3. Judges' internal belief principle possible evolution in its maximization implies, that under the situation of correlation of institutions which belong to different spheres of legal regulation and in a process of stratification of "legislative intents" [102], "judge becomes merely a legal historians and an archaeologists" [103] but not as a creator of law imperatives. Because of this fact applicable law proving procedure becomes less predictable and stable.
4. Legislative intents complex in inheritance by contract institutions, as mentioned above, lead away the process of proving the applicable law in different directions.
5. Proving applicable law under inheritance by contract discrete institutions when applicable succession law and applicable obligation law prove separately, apart from each other there is a presence of risk that applicable law should be proven with undue procedural form: Civil Law of the Republic of Latvia contains two procedural instruments, mediating succession legal relationships and relationships arising from obligations. These two instruments are inheritance action [104] and action complex, arising from obligations law. The concept of action of the law of obligations not specified or concertized – claims from the law of obligations allocated through whole Obligations Law part of Civil Law of the Republic of Latvia. Analogical situation presents in Dutch civil legislation [105]. As a result, applicable succession law may be proven by traditional instruments (with inheritance action – *author's remark*). In turn, applicable obligations law proving procedure becomes blurred, mixed and diffused.
6. Additional reason which restricts to prove applicable succession law apart from the applicable law of obligations is necessity to harmonize essential parts of the agreements which mediate inheritance by contract institution. For example, succession agreement, fixed in Swiss Civil Code, permits the testator to testate all his or her legacy to third person [106]. In turn Civil Law of the Republic of Latvia does not restrict to testator to alienate movable property in reasonable quantities [107]. This situation demonstrates that in the case of positive result of the proving applicable succession law prescribed by the Swiss Civil Code and its dominance over succession law, prescribed by the Civil Law of the Republic of Latvia potential heir can be disinherited.

*Edward Pilipson. Inheritance by Contract Complex Institution Legal Problematic:
Applicable Law and Proper Jurisdiction Proving Methodology Creation Necessity*

7. To avoid the situation mentioned above, it seems necessary to suggest positive result in applicable obligations law proving process – obligation law instruments (discrete institutions) can limit applicable succession law negative influence – under the situation of application of the norms, prescribed by the Civil Law of the Republic of Latvia mentioned above, negative influence can be avoided by sections 1587 [108], 1588 [109] and 1592 [110]. If applicable law mediated by Swiss law discrete institutions negative influence can be limited by mandatory provisions of the Federal Act on the Amendment of the Swiss Civil Code – article 68 of the Federal Act on the Amendment of the Swiss Civil Code allows it [111]. But because of indirect nature of the norm, as mentioned above under the situation of limitation, using Swiss law becomes unstable and unpredictable.
8. Contemporary law doctrine does not recognize procedural form individualization for individually denoted claims – professor David H. Kaye states that “individualization rests more on metaphysical and rhetorical grounds than on scientific and empirical grounds” [112]. For inheritance by contract institution this statement is not acceptable and respectively loses its significance. Inheritance by contract situations and discrete institutions require claim individualization and their selection to a specific group is quite necessary – verity of this affirmation demonstrates procedural term to submit appropriate action – inheritance action, a person is authorized to submit before the court, after five years elapses from the day when the right to bring the action has arisen [113]. In turn, the claim arising from the law of obligations could be put before the court within ten years [114].
9. Fixed in Civil Law countries procedural legislation, inner belief of the judging principle under the situation of proving the applicable law under inheritance by contract institution enforcement is difficult to perform. Legal doctrine provides three judges’ inner relief main forms: inner relief as a freedom of choice, as legal authority and as an election between several legal alternatives. This particular feature may cause competition of approaches, which is criticized [115].
10. In a given situation, evidential law [116] applicable to inheritance by contract complex institution possesses a “risk of non-persuasion” [117] – analogical determinants, categories and discrete institutions with their essential parts used in succession law or obligations law within the territory of the national state and clothed with evidential ability which proceed from national states’ material and collision norms may not be recognized within the territory of another state in case if authorized persons’ legal activity recognizes them as part of national states’ procedural legislation.
11. Currently, the main procedural instrument to prove and execute applicable law under situation of succession law and law of obligations are inheritance claim and claim (sometimes – actions, *author’s remark*) group, arising from

Edward Pilipson. Inheritance by Contract Complex Institution Legal Problematic: Applicable Law and Proper Jurisdiction Proving Methodology Creation Necessity

different objects of the law of obligations. Inheritance claim has vindictive (*in rem, rei persecutoriae*) nature. In turn actions, arising from the law of obligations, have personal (*in personam*) abstract and conditional (*condictio*) nature. This situation does not satisfy the requirements to prove applicable law under situation of inheritance by contract discrete institutions – inheritance by contract institutions allocated within the confines whole legislative act (sometimes, acts – *author's remark*) which contains norms of material law. This effect can cause claims' competition. This aftermath is possible also in succession law [118].

12. In the process of proving applicable law under inheritance by contract discrete institutions and separate relevant situations (inheritance by contract institution and correlative agreement or contract – *author's remark*), parties should avoid use of admissible circumstantial evidences. These evidences mediated by different areas of legal regulation and their situational interaction under succession law and obligations law discrete institutions can cause improper imposition and further inaccurate and abnormal proceeding.

Proposals for Future Tendencies: Special Methodology Creation Necessity to Prove Law Applicable to Inheritance by Contract Institution

1. On the ground of the mentioned above, Professor David H. Kaye's argumentation for applicable law proving procedure creation necessity under inheritance by contract institution should be recognized and affirmed with strong evidences.
2. To create completely new methodology to prove applicable law under the situation of the inheritance by contract discrete institutions, it seems necessary to use as a basis Sopers' law theory system [119] relatively modifying its categories.
3. In the process of new methodology creation, it seems necessary to perceive in Common Law accepted system to prove both material and applicable law proving methodology, which is based on the principle named "preponderance of the evidence". This principle should become the cornerstone of methodology to prove applicable law under inheritance by contract complex institution.
4. Regulation which worked out on the basis of the principle of the preponderance of the evidence, named "preponderance rule" [Kaplów, 2011] requests for "proof beyond a reasonable doubt" [120] criterion introduction. It seems reasonable to point out that only criterion "proof beyond a reasonable doubt" is able to distinguish proofs related to applicable succession law and proofs related to applicable law of obligations. Simultaneously, the criterion

*Edward Pilipson. Inheritance by Contract Complex Institution Legal Problematic:
Applicable Law and Proper Jurisdiction Proving Methodology Creation Necessity*

mentioned above assists to authorized persons to produce adequate activity to collecting the proofs under the process of applicable law searching its acceptance and recognition.

5. To prove applicable law, admissible circumstantial evidences may be involved under the situation of joint or “mirror” wills. Due to requirements of the legislation, this class of wills has the ability for instant cancellation, and using admissible circumstantial evidences allows the parties to explore evidences which arise immediately and even instantly, in court proceeding.
6. To prove jurisdiction which promotes to prove applicable law under situation of inheritance by contract complex institution mandatory rules application and simultaneously exclude jurisdiction which is not conducive to a fair resolution of the case, it seems necessary to introduce into the process of proof the applicable law categories named with terms “analytical region” and “normative region”. Analytical region for applicable law searching purposes in a situation of inheritance by contract arranges and constructs a system scientific views which focus on specific problems of succession law and law of obligations correlating these problems with inheritance by contract subject matter simultaneously developing it. Normative region for applicable law searching purposes in a situation of inheritance by contract includes a set of rules of succession law and the law of obligations, which in a situation of cross-border application of mandatory rules relates to the national legal system applicable within the range of another legal system. Normative region devices and tools form the legal basis of the perception of norms which in turn form the essential conditions of the inheritance by contract principal and discrete institutions.
7. To correctly prove the law, applicable to inheritance by contract discrete institutions specific claim conception, its procedural form and normative implementation should be elaborated.

Līgumiskās mantošanas tiesiskā problemātika: piemērojamo tiesību un jurisdikcijas noteikšanas metodoloģijas izveidošanas nepieciešamība

Kopsavilkums

Līgumiskā mantošana ietver divas prioritāra rakstura tiesību jomas – mantojuma tiesības un saistību tiesības. Šīm jomām ir savs unikāls raksturs un īpaša piemērošanas un izpildes kārtība – katrai jomai ir savi saistošie noteikumi. Šīs sfēras ir cieši saistītas un savstarpēji korelētas, un tas nosaka šī institūta sarežģīto un komplekso raksturu. Šie apstākļi neļauj piemērot mantojuma tiesību sastāvdaļas atsevišķi no saistību tiesību

*Edward Pilipson. Inheritance by Contract Complex Institution Legal Problematic:
Applicable Law and Proper Jurisdiction Proving Methodology Creation Necessity*

sastāvdaļām, tāpēc ir nepieciešams analizēt mantojuma un saistību tiesību normas un pierādīt metodoloģijas izveidošanas nepieciešamību attiecībā uz piemērojamām mantojuma un saistību tiesību normām, kas regulē tieši līgumisko mantošanu. Tā kā līgumiskā mantošana joprojām nav detalizēti pētīta, ir nepieciešams izstrādāt pilnīgi jaunu pieeju piemērojamo tiesību pierādīšanai attiecībā uz minēto institūtu.

Atslēgvārdi: līgumiskās mantošanas tiesības, mantojuma tiesības, saistību tiesības, tiesību piemērošanas procedūra.

References

1. O'Malley, K. F., Grenig, J. E. and Lee, W. C. (eds.). Federal jury practice and instructions (Eagan, MN: Westlaw, 2001). Cited: Mark Schweizer. *The civil standard of proof – what is it, actually?* Max Planck Institute for Research on Collective Goods, 2013, 2–3.
2. Civil Procedure Law of the Republic of Latvia. Section 193. Form and Contents of a Judgment. In: *Civil Procedure Law of the Republic of Latvia*. Enacted: 14 October 1998. Into force: 1 March 1999. Published: *Latvijas Vēstnesis*. 326/330 (1387/1391), 03.11.1998., *Ziņotājs*. 23, 03.12.1998. With amendments.
3. Code of Civil Procedure (Germany). Section 313. Form and content of the judgment. In: *Code of Civil Procedure (Germany)*. Enacted: 30 January 1877. Into force: 1 October 1879. Published: *RGBL*. S. 83. With amendments.
4. Swiss Civil Procedure Code. Article 238. Content. In: *Swiss Civil Procedure Code*. Enacted: 19 December 2008. Into force: 1 January 2011. Published: *SR 272*. With amendments.
5. Introduction to the Laws of Timor-Leste. The Law of Succession. Stanford Law School.
6. Civil Law of the Republic of Latvia. Part Four. Obligations Law. Section 1672. In: *Civil Law of the Republic of Latvia*. Enacted: 28 January 1937. Into force: 1 September 1992. Published: *Valdības Vēstnesis*. 42, 22.02.1937. With amendments.
7. Dutch Civil Code. Section 4.5.3 Testamentary obligations. Article 4:130 Definition of a testamentary obligation. In: *Dutch Civil Code*. Enacted: 15 May 1829. Into force: 1 October 1830. Published: *Dutch Official Journal*. With amendments.
8. Swiss Civil Code. Article 322. Statutory entitlement. In: *Swiss Civil Code*. Enacted: 28 May 1904. Into force: 10 December 1907. Published: *BBl*, 1904 IV 1, 1907 VI 367. With amendments: amended by No I 1 of the Federal Act of 25 June 1976, in force since 1 Jan. 1978. (AS 1977 237 264; BBl 1974 II 1).
9. Proof of Foreign Law after Four Decades with Rule 44.1 FRCP and CPLR 4511. One variable that the reformed rules do not address is the foreign legal system itself. If the issue is the law of England, for example, American judges have little difficulty reading English statutes and cases. Once one crosses into Civil law systems, the difficulties multiply. For third world systems, which may lack case reports and readily accessible published statutes, and whose enforcement may follow often mysterious local customs, not to speak of corruption, the difficulties multiply exponentially. Thus, the law of England may sometimes be treated like the law of an American sister state. In: *Proof of Foreign Law after Four Decades with Rule 44.1 FRCP and CPLR 4511*. By the Committee on International Commercial Dispute Resolution Association of the Bar of the City of New York. New York City Bar. Available from: <http://www.nycbar.org/> [28.05.2015].

*Edward Pilipson. Inheritance by Contract Complex Institution Legal Problematic:
Applicable Law and Proper Jurisdiction Proving Methodology Creation Necessity*

10. Law on the Reform of the Italian Private International Law. Section 12. Law governing the process. In: *Law on the Reform of the Italian Private International Law*. Enacted: 31 May 1995. Into force: 1 October 1996. Published: *Decree No. 214/96*. With amendments.
11. Law “On Judicial Power”. Section 2. Laws Governing Judicial Power. *Law “On Judicial Power”*. Enacted: 15 December 1992. Into force: 1 March 1993. Published: *Ziņotājs*. 1, 14.01.1993. With amendments.
12. Corporations Insolvency Proof of Claims. *Indiana Law Journal*. 1932, 8 (3), Article 11: 202.
13. Ulrich R. G. The Burden of Proof as to Testamentary Capacity in Wisconsin. *Marquette Law Review*. 1959; 43 (2): 218–230.
14. Matter of law. That which is determined or ascertained through the use of statutes, rules, court decisions, and interpretations of legal principles. In legal actions the term matter of law is used to define a particular area that is the responsibility of the court. A matter of law can be the basis for an appeal, but generally a matter of fact cannot. Though an appeals court can reverse a decision because of a mistaken matter of law, it will not reverse if the mistake did not affect the verdict. This “harmless error” rule developed, in part, from the recognition that during a trial the court often must make hundreds of decisions based on matters of law. In: *The Free Dictionary*. By Farlex. Available from: <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com> [03.06.2015].
15. Matter of fact. Matter of fact is procedural determination of the factual complex by the senses or by the testimony of witnesses who describe what they have perceived through the senses of sight, smell, touch, taste, and hearing. Trials are highly complex forums for the consideration of act, opinion, and law. Each area is distinct in its type and in who has responsibility for evaluating it. Courts use the term matter of fact to distinguish a particular kind of information. A fact is a thing done – an actual occurrence or event – and it is presented during a trial in the form of testimony and evidence. The rules of evidence generally allow witnesses to testify as to what they personally know about the facts in dispute, but do not allow witnesses to testify as to their opinions (i.e., thoughts, beliefs, or inferences) in regard to those facts. An exception is made for expert witnesses, whose technical or scientific specialty is considered sufficient to allow them to state their opinion on relevant and material matters. In: *The Free Dictionary*. By Farlex. Available from: <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/matter+of+fact> (03.06.2015).
16. Sommerich, O. C., Busch, B. Expert Witness and the Proof of Foreign Law. *Cornell Law Review*. 1953, 38 (2): 127.
17. Reciprocal will institution according with national legislation requirements can be qualified as a testament or as a contract: Civil Law of the Republic of Latvia states that “a reciprocal will shall be deemed to be also mutual only if the testators have expressly stated their intent to make such a will, or if this is evident from the circumstances of the matter”. In: *Civil Law of the Republic of Latvia*. Part Two. Inheritance Law. Section 606. Enacted: 28 January 1937. Into force: 1 September 1992. Published: *Valdības Vēstnesis*. 42, 22.02.1937. With amendments.
18. Samuel G. Law of Obligations. In: *Level of Obligation Duty*. Cheltenham: Edward Elgar, 2010. – Pp. 32–33.
19. The Civil Law of the Republic of Latvia. Section 685. The right to bring an inheritance action is prescribed after five years have elapsed from the day when the right to bring the action arose (Section 1896). In: *The Civil Law of the Republic of Latvia*. Part Two. Inheritance Law. Section 606. Enacted: 28 January 1937. Into force: 1 September 1992. Published: *Valdības Vēstnesis*. 42, 22.02.1937. With amendments.

*Edward Pilipson. Inheritance by Contract Complex Institution Legal Problematic:
Applicable Law and Proper Jurisdiction Proving Methodology Creation Necessity*

20. German Civil Code. Section 197. Thirty-year limitation period. In: *German Civil Code*. Book One. Division Five. Enacted: 18 August 1896. Into force: 1 January 1900. Published: *Reich Law Gazette*. N 21. With amendments.
21. *Convention of 2 October 1973 on the Law Applicable to Maintenance Obligations*. Concluded: 2 October 1973. Into force: 1 October 1977.
22. *Convention of 24 October 1956 on the law applicable to maintenance obligations towards children*. Concluded: 24 October 1956. Into force: 1 January 1962.
23. *Convention of 5 October 1961 on the Conflicts of Laws Relating to the Form of Testamentary Dispositions*. Concluded: 5 October 1961. Into force: 5 January 1964.
24. *Foreign Jurisdiction Act 1890*. 1890 Chapter 37 53 and 54 Vict. Into force: 4 August 1890. With amendments.
25. *Contracts (Applicable Law) Act 1990*. 1990 Chapter 36. Into force: 26 July 1990. With amendments.
26. *Introductory Act to the Civil Code* (Einführungsgesetzes zum Bürgerlichen Gesetzbuche). Enacted: 18 August 1896. Into force: 18 August 1896. With amendments.
27. *Switzerland's Federal Code on Private International Law*. Enacted: 18 December 1987. Into force: 1 January 1989. Published: AS 1988 1776. With amendments.
28. *Austrian Act on Private International Law* (Bundesgesetz über das internationale Privatrecht). Enacted: 15 June 1978. Into force: 7 July 1978. Published: *Federal Law Gazette*. No. 304/1978. With amendments.
29. *Introduction to the Civil Law of the Republic of Latvia*. Enacted: 28 January 1937. Into force: 1 September 1992. Published: *Valdības Vēstnesis*. 41, 20.02.1937. With amendments.
30. *Civil Evidence Act 1972*. 1972 Chapter 30. Into force: 12 June 1972. With amendments.
31. Leiter, B., Allen, R. J. Naturalized Epistemology and the Law of Evidence. *Virginia Law Review*. 2001; 87 (8): 1539–1548.
32. Leiter, B., Allen, R. J. Naturalized Epistemology and the Law of Evidence. *Virginia Law Review*. 2001; 87 (8): 1540.
33. Leiter, B., Allen, R. J. Naturalized Epistemology and the Law of Evidence. *Virginia Law Review*. 2001; 87 (8): 1543.
34. Leiter, B., Allen, R. J. Naturalized Epistemology and the Law of Evidence. *Virginia Law Review*. 2001; 87 (8): 1546.
35. General Civil Code of Austria. Paragraph 1217. In: *General Civil Code of Austria*. Enacted: 1 June 1811. Into force: 1 January 1812. Published: *JGS Nr. 946/1811*. With amendments before 3 July 2015.
36. German Civil Code. Section 2278. In: *German Civil Code*. Enacted: 18 August 1896. Into force: 1 January 1900. Published: *Reich Law Gazette*. No 21. With amendments.
37. *Introductory Act to the Civil Code*. Enacted: 18 August 1896. Into force: 1 January 1900. Published: *RGBl*. S. 604 N 21. With amendments.
38. *Introductory Act to the Civil Code*. Article 25. In: *Introductory Act to the Civil Code*. Enacted: 18 August 1896. Into force: 1 January 1900. Published: *RGBl*. S. 604 N 21. With amendments.
39. *Introductory Act to the Civil Code*. Article 42. In: *Introductory Act to the Civil Code*. Enacted: 18 August 1896. Into force: 1 January 1900. Published: *RGBl*. S. 604 N 21. With amendments.
40. *Introductory Act to the Civil Code*. Fifth Section. Obligations. First Subsection Non-Contractual Obligations. Art. 27–37. [deleted]. [now see Rome I Regulation]. In: *Introductory Act to the Civil Code*. Enacted: 18 August 1896. Into force: 1 January 1900. Published: *RGBl*. S. 604 N 21. With amendments.

*Edward Pilipson. Inheritance by Contract Complex Institution Legal Problematic:
Applicable Law and Proper Jurisdiction Proving Methodology Creation Necessity*

41. *Regulation (EC) No 593/2008 of the European Parliament and of the Council of 17 June 2008 on the law applicable to contractual obligations (Rome I)*. Article 1. Regulation (EC) No 593/2008 of the European Parliament and of the Council of 17 June 2008. *Official Journal L* 177, 04/07/2008 Pp. 0006–0016.
42. *Zivilprozessordnung*. Ursprüngliche Fassung vom 30. Januar 1877. Inkrafttreten am 1. Oktober 1879. Veröffentlicht: *RGBl.* S. 83. Mit Änderungen.
43. *Zivilprozessordnung*. § 15. Allgemeiner Gerichtsstand für exterritoriale Deutsche. In: *Zivilprozessordnung*. Ursprüngliche Fassung vom 30. Januar 1877. Inkrafttreten am 1. Oktober 1879. Veröffentlicht: *RGBl.* S. 83. Mit Änderungen.
44. *Zivilprozessordnung*. § 23. Besonderer Gerichtsstand des Vermögens und des Gegenstands. § 24. Ausschließlicher dinglicher Gerichtsstand. In: *Zivilprozessordnung*. Ursprüngliche Fassung vom 30. Januar 1877. Inkrafttreten am 1. Oktober 1879. Veröffentlicht: *RGBl.* S. 83. Mit Änderungen.
45. *Zivilprozessordnung*. § 28. Erweiterter Gerichtsstand der Erbschaft. In: *Zivilprozessordnung*. Ursprüngliche Fassung vom 30. Januar 1877. Inkrafttreten am 1. Oktober 1879. Veröffentlicht: *RGBl.* S. 83. Mit Änderungen.
46. *Civil Procedure Law of the Republic of Latvia*. Enacted: 14 October 1998. Into force: 1 March 1999. Published: *Latvijas Vēstnesis*. 326/330 (1387/1391), 03.11.1998., *Ziņotājs*. 23, 03.12.1998. With amendments.
47. *Civil Procedure Law of the Republic of Latvia*. Article 28. In: *Civil Procedure Law of the Republic of Latvia*. Enacted: 14 October 1998. Into force: 1 March 1999. Published: *Latvijas Vēstnesis*. 326/330 (1387/1391), 03.11.1998., *Ziņotājs*. 23, 03.12.1998. With amendments.
48. *Civil Procedure Law of the Republic of Latvia*. Article 29. In: *Civil Procedure Law of the Republic of Latvia*. Enacted: 14 October 1998. Into force: 1 March 1999. Published: *Latvijas Vēstnesis*. 326/330 (1387/1391), 03.11.1998., *Ziņotājs*. 23, 03.12.1998. With amendments.
49. *Civil Law of the Republic of Latvia*. Section 383. In: *Civil Law of the Republic of Latvia*. Part two. Inheritance Law. Enacted: 28 January 1937. Into force: 1 September 1992. Published: *Valdības Vēstnesis*. 42, 22.02.1937. With amendments.
50. *Civil Law of the Republic of Latvia*. Section 1412. Section 1413. Section 1414. In: *Civil Law of the Republic of Latvia*. Part four. Obligations Law. Enacted: 28 January 1937. Into force: 1 March 1993. Published: *Valdības Vēstnesis*. 46, 26.02.1937. With amendments.
51. *Convention on the law applicable to maintenance obligations*. Concluded: 25 October 1956.
52. *Convention on the law applicable to maintenance obligations*. Art. 1. In: *Convention on the law applicable to maintenance obligations*. Concluded: 25 October 1956.
53. *Zivilprozessordnung*. § 24. Ausschließlicher dinglicher Gerichtsstand. In: *Zivilprozessordnung*. Ursprüngliche Fassung vom 30. Januar 1877. Inkrafttreten am 1. Oktober 1879. Veröffentlicht: *RGBl.* S. 83. Mit Änderungen.
54. *Zivilprozessordnung*. § 29. Besonderer Gerichtsstand des Erfüllungsorts. In: *Zivilprozessordnung*. Ursprüngliche Fassung vom 30. Januar 1877. Inkrafttreten am 1. Oktober 1879. Veröffentlicht: *RGBl.* S. 83. Mit Änderungen.
55. Gottlieb, G. A. G. Relationism: Legal Theory for a Relational Society. *University of Chicago Law Review*. 1983; 50: 586.
56. Samuel, G. *Law of Obligations*. Cheltenham, 2010, 28–29.
57. In the Roman law, an obligation is defined as a *vinculum juris*, i. e., “a bond of law”, whereby one party becomes or is bound to another to do something according to law. In: *Law Dictionary*. Available from: <http://thelawdictionary.org/vinculum-juris/> [10.07.2015].

58. 129 S. Ct. 1937 (2009).
59. 550 U.S. 544 (2007).
60. Michalski, R. M. Pleading and Proving Foreign Law in the Age of Plausibility Pleading. *Buffalo Law Review*. 2011; 59: 1213.
61. *Estate of Lidbury v. Commissioner*, 800 F.2d 649, 652.
62. Civil Law of the Republic of Latvia. Part Two. Inheritance Law. Section 606. In: *Civil Law of the Republic of Latvia*. Enacted: 28 January 1937. Into force: 1 September 1992. Published: *Valdības Vēstnesis*. 42, 22.02.1937. With amendments.
63. Zivilprozessordnung. § 28. Erweiterter Gerichtsstand der Erbschaft. In: *Zivilprozessordnung*. Ursprüngliche Fassung vom 30. Januar 1877. Inkrafttreten am 1. Oktober 1879. Veröffentlicht: *RGBl*. S. 83. Mit Änderungen.
64. Zivilprozessordnung. § 29. Besonderer Gerichtsstand des Erfüllungsorts. In: *Zivilprozessordnung*. Ursprüngliche Fassung vom 30. Januar 1877. Inkrafttreten am 1. Oktober 1879. Veröffentlicht: *RGBl*. S. 83. Mit Änderungen.
65. Stephens, P. J. The Single Contract as Minimum Contacts: Justice Brennan “Has it His Way”. *William & Mary Law Review*. 1986; 28: 89–118.
66. Stephens, P. J. The Single Contract as Minimum Contacts: Justice Brennan “Has it His Way”. *William & Mary Law Review*. 1986; 28: 99.
67. *Nationality Act* (Staatsangehörigkeitgesetz). Enacted: 15 July 1999. Into force: 1 January 2000. Published: *Federal Law Gazette*. I, 1618. With amendments.
68. *Nationality Act* (Staatsangehörigkeitgesetz). Section 17. Loss of citizenship. In: *Nationality Act* (Staatsangehörigkeitgesetz). Enacted: 15 July 1999. Into force: 1 January 2000. Published: *Federal Law Gazette*. I, 1618. With amendments.
69. Swiss nationals applying for nationality in another state do not lose their Swiss nationality, as long as the other state does not require that the person applying for nationality renounce his or her former nationality. Persons applying for Swiss nationality do not have to give up their former nationality, as long as their country of origin allows multiple nationalities. In: Achermann A., Achermann Ch., D’Amato G., Kamm M., Von Rütte B. *EUDO Citizenship Observatory. Country Report: Switzerland*. San Domenico di Fiesole, 2013, 18.
70. *Federal Act on the Acquisition and Loss of Swiss Citizenship*. Enacted: 9 August 1951. Into force: 29 September 1952. Published: *BBl*. 1951 II 669. With amendments. Article 17. Repealed by No. I of the Federal Act of 23 March 1990 (AS 1991 1034; BBl 1987 III 293).
71. Loi Federale sur l’acquisition et la perte de la nationalité Suisse. Art. 17. Double nationalité. In: *Loi Federale sur l’acquisition et la perte de la nationalité Suisse. Vu le message du Conseil fédéral du 9 août 1951*. Du 29 septembre 1952. Feuille Federale, No. 40.
72. Switzerland’s Federal Code on Private International Law. Art. 87. In: *Switzerland’s Federal Code on Private International Law*. Enacted: 18 December 1987. Into force: 1 January 1989. Published: AS 1988 1776. With amendments.
73. Trahan, J.-R. Time for a Change: A Call to Reform Louisiana’s Intertemporal Conflicts Law (Law of Retroactivity of Laws). *Louisiana Law Review*. 1999; 59 (3): 726–728.
74. George, W. Hardy III. Comments on *Mire v. Hawkins*. *Louisiana Law Review*. 1966; 27 (1): 13.
75. Prakken, H. On direct and indirect probabilistic reasoning in legal proof. *Law, Probability & Risk*. 2014; 13.
76. Prakken, H. On direct and indirect probabilistic reasoning in legal proof. *Law, Probability & Risk*. 2014; 13(3–4): 327–337.

*Edward Pilipson. Inheritance by Contract Complex Institution Legal Problematic:
Applicable Law and Proper Jurisdiction Proving Methodology Creation Necessity*

77. Mourakis, G. *Fundamentals of Roman Private Law*. Berlin: Springer, 2012.
78. Mourakis, G. *Fundamentals of Roman Private Law*. Berlin: Springer, 2012, 312–313.
79. *Swiss Civil Code*. Enacted: 28 May 1904. Into force: 10 December 1907. Published: *BBl*. 1904 IV 1, 1907 VI 367. With amendments.
80. Smith, J. C. *The Law of Contract*. 4th ed. London, Sweet and Maxwell, 2002.
81. Smith, J. C. *The Law of Contract*. 4th ed. London, Sweet and Maxwell, 2002, 130.
82. *Weidner v. Crowther*. 157 Texas 240, 301 S.W.2d 621 (1957).
83. Sparks, B. M. Operation of Joint Wills in Texas. *Texas Bar Journal*. 1963: 315.
84. Soeharno, J. Is judicial integrity a norm? An inquiry into the concept of judicial integrity in England and the Netherlands. *Utrecht Law Review*. 2007; 3 I(1): 17.
85. Sir Guenter Treitel, Q.C., D.C.L., F.B.A., Honorary Bencher of Gray's Inn, Formerly Vinerian Professor of English Law.
86. Sir Guenter Treitel. *The Law of Contract*. London, Sweet and Maxwell, 2003, 149.
87. Re Gillesie (1969), 1 O.R (Ont. C.A.).
88. Bruch, C. S. The Hague Convention on the law applicable to succession to the estates of deceased persons: do quasi-community property and mandatory survivorship law need protection. *Law and Contemporary Problems*. 1993; 56 (2): 313–314.
89. Restatement (Second) of Conflict of Laws.
90. Symeonides, S. C. The Judicial Acceptance of the Second Conflicts Restatement: A Mixed Blessing. *Maryland Law Review*. 1997; 56: 1256.
91. Intime Conviction – a French term that means “reasonable conviction; reasonable certainty; state of being satisfied beyond reasonable doubt (personally convinced); personal conviction of the court (after consider'ing all the evidence)”. Cited: F. H. S. Bridge. *The Council of Europe French–English Legal Dictionary*. 2002, 173.
92. Engel, C. Preponderance of the evidence versus *intime conviction*: a behavioral perspective on a conflict between American and continental Europe law. *Vermont Law Review*. 2009; 33: 436.
93. *Ibid.*, p. 455.
94. Civil Law of the Republic of Latvia. Part Two. Inheritance Law. Section 404. In: *Civil Law of the Republic of Latvia*. Enacted: 28 January 1937. Into force: 1 September 1992. Published: *Valdības Vēstnesis*. 42, 22.02.1937. With amendments.
95. German Civil Code. Section 1934. Right of succession of spouse who is a relative. In: *German Civil Code*. Enacted: 18 August 1896. Into force: 1 January 1900. Published: *Reich Law Gazette*. N 21. With amendments.
96. Werneburg, M. The Fundamental Principles of the German Law of succession. *International Conference “The Perspectives of Europeanization of Law of Succession”*. *Proceedings*. Available from: <http://pels.edu.pl/> (27.07.2015).
97. *Basic Law for the Federal Republic of Germany*. Enacted: 8 May 1949. Into force: 23 May 1949. Published: *Federal Law Gazette*. Part III, classification number 100-1. With amendments.
98. *Basic Law for the Federal Republic of Germany*. Section 14. In: *Basic Law for the Federal Republic of Germany*. Enacted: 8 May 1949. Into force: 23 May 1949. Published: *Federal Law Gazette*. Part III, classification number 100-1. With amendments.
99. *Basic Law for the Federal Republic of Germany*. Section 14 (2). In: *Basic Law for the Federal Republic of Germany*. Enacted: 8 May 1949. Into force: 23 May 1949. Published: *Federal Law Gazette*. Part III, classification number 100-1. With amendments.

*Edward Pilipson. Inheritance by Contract Complex Institution Legal Problematic:
Applicable Law and Proper Jurisdiction Proving Methodology Creation Necessity*

100. Giuliano, M., Lagarde, P. Report on the Convention on the law applicable to contractual obligations. *Official Journal of the European Communities*. No C 282/1.
101. *Sui generis* – something which is distinct and forms a unique class; the only one of its kind – one of a kind; without parallel. A contract or legal right that may resemble other, similar rights but which has a fundamental distinct feature which ought not to be grouped with others. *Duhaime.org. Learn Law*. Available from: <http://www.duhaime.org/LegalDictionary> [06.07.2015].
102. Aharon, B. A Judge on Judging: The Role of a Supreme Court in a Democracy. *The Yale Law Journal*. 2002. Faculty Scholarship Series. Paper 3692: 75.
103. Aleinikoff, T. A. Updating Statutory Interpretation. *Michigan Law Review*. 1988; 87 (1): 20–21.
104. Civil Law of the Republic of Latvia. Part Two. Inheritance Law. Section 667. In: *Civil Law of the Republic of Latvia*. Enacted: 28 January 1937. Into force: 1 September 1992. Published: *Valdības Vēstnesis*. 42, 22.02.1937. With amendments.
105. The word “obligation” refers to the legal effect which may arise from a few different sources. An obligation can be defined as a “legal bond” between two persons, within which one person (the debtor) is legally compelled to carry out a specific performance to which the other person (the creditor) under law is entitled. In: *Dutch Civil Law*. Available from: <http://www.dutchcivillaw.com/content/> [12.06.2015].
106. Swiss Civil Code. Article 494. In: *Swiss Civil Code*. Enacted: 28 May 1904. Into force: 10 December 1907. Published: *BBL*. 1904 IV 1, 1907 VI 367. With amendments.
107. Civil Law of the Republic of Latvia. Part Two. Inheritance Law. Section 648. In: *Civil Law of the Republic of Latvia*. Enacted: 28 January 1937. Into force: 1 September 1992. Published: *Valdības Vēstnesis*. 42, 22.02.1937. With amendments.
108. Civil Law of the Republic of Latvia. Part Four. Obligations Law. Section 1587. In: *Civil Law of the Republic of Latvia*. Part Four. Obligations Law. Enacted: 28 January 1937. Into force: 1 September 1993. Published: *Valdības Vēstnesis*. 46, 26.02.1937. With amendments.
109. Civil Law of the Republic of Latvia. Part Four. Obligations Law. Section 1588. One party may not withdraw from a contract without the consent of the other party, even if the latter fails to perform it and due to the failure to perform it. In: *Civil Law of the Republic of Latvia*. Part Four. Obligations Law. Enacted: 28 January 1937. Into force: 1 September 1993. Published: *Valdības Vēstnesis*. 46, 26.02.1937. With amendments.
110. Civil Law of the Republic of Latvia. Part Four. Obligations Law. Section 1592. In: *Civil Law of the Republic of Latvia*. Part Four. Obligations Law. Enacted: 28 January 1937. Into force: 1 September 1993. Published: *Valdības Vēstnesis*. 46, 26.02.1937. With amendments.
111. Federal Act on the Amendment of the Swiss Civil Code (Part Five: The Code of Obligations). Article 68. In: *Federal Act on the Amendment of the Swiss Civil Code (Part Five: The Code of Obligations)*. Enacted: 1 June 1909. Into force: 30 March 1911. Published: *BBL*. 1905 II 1, 1909 III 747, 1911 I 695. With amendments.
112. Koeler, J., Saks, M. Individualization claims in forensic science: still unwarranted. *Northwestern University School of Law Scholarly Commons, Faculty Working Papers*, 2010; Paper 27: 3.
113. Civil Law of the Republic of Latvia. Part Two. Inheritance Law. Section 685. In: *Civil Law of the Republic of Latvia*. Enacted: 28 January 1937. Into force: 1 September 1992. Published: *Valdības Vēstnesis*. 42, 22.02.1937. With amendments.

*Edward Pilipson. Inheritance by Contract Complex Institution Legal Problematic:
Applicable Law and Proper Jurisdiction Proving Methodology Creation Necessity*

114. Civil Law of the Republic of Latvia. Section 1895. In: *Civil Law of the Republic of Latvia. Part Four. Obligations Law. Enacted: 28 January 1937. Into force: 1 March 1993. Published: Valdības Vēstnesis. 46, 26.02.1937. With amendments.*
115. Zimmerman, E. R. Supplemental standing for severability. *Northwestern University Law Review*. 2015; 109 (2): 285–342.
116. Evidential law under context of this articles' section – procedural law provided by national collision norms, their collections in material law and legislative practice.
117. Fleming, J., Jr. Burdens of Proof. *Virginia Law Review*. 1961; 47: 51–55.
118. Hellige, J. R. Right of a Creditor of an Heir to Contest the Will. *Notre Dame Law Review*, 1971; 50 (2): 309–320. Also: DePaul College of Law. Assignability and Descendibility of Will Contest Rights. *DePaul Law Review*. 1953; 2 (2): 257–263.
119. Soper's theory of law system: (1) social facts A, B, and C are each necessary and together sufficient conditions for the existence of a legal system. (2) social fact C and noncontingent moral fact D together are sufficient conditions for the existence of a moral obligation to obey the law. (3) if noncontingent moral fact D is true, there is a moral obligation to obey the law whenever the conditions for the existence of a legal system are satisfied. In: Burton S. J. Law, Obligation, and a Good Faith Claim of Justice. *California Law Review*. 1985; 73 (6): 1958.
120. Kaplow, L. Burden of proof. Harvard: John M. Olin Center for Law, Economics, and Business. *Discussion Paper*. 15 August 2011. Available from: https://law.utexas.edu/wp-content/uploads/sites/25/kaplow_burden_of_proof.pdf [06.07.2015].

Autoru alfabētiskais rādītājs / Alphabetic List of Authors

Dreiblathens, Aldis 86
Jilkine, Vladimir 74
Kaija, Sandra 17
Kipāne, Aldona 27
Kronis, Ivars 98
Pikuleva, Irina 9
Pilipson, Edward 104, 116
Plepa, Dita 56
Zieliński, Jacek 9